ЦЕНТРАЛНА НАР. БИБЛИОТЕКА
„ЂУРЂЕ ЦРНОЈЕВИЋ"
ЦЕТИЊЕ
СР. ЦРНА ГОРА
М 10963

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ

13

ЈЕВТО М. МИЛОВИЋ

РУКОПИС „ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА" ПЕТРА II ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

3

1982

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Јевто М. Миловић

РУКОПИС „ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА“ ПЕТРА II ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Црногорска академија наука и умјетности

ЧЕРНОГОРСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК И ИСКУССТВА

Отдельные издания
Книга 13

Отделение искусства
Книга 3

ЈЕВТО М. МИЛОВИЋ

РУКОПИСЬ „ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА“ ПЕТРА II ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Редактор
ЧЕДО ВУКОВИЋ
секретарь Отделения искусства

Титоград 1982.

Z-19094/83

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ

Посебна издања
Књига 13

ЦЕНТРАЛНА НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
„ЂУРЂЕ ЦРНОЈЕВИЋ"
ЦЕТИЊЕ
ИНВ. БРОЈ 4-10963

Одјељење умјетности
Књига 3

ЈЕВТО М. МИЛОВИЋ

РУКОПИС „ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА" ПЕТРА II ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Уредник
ЧЕДО ВУКОВИЋ
секретар Одјељења умјетности

Титоград 1982.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Рукопис примљен на сједници Одјељења умјетности од 16. VII 1979. год. на основу рецензије академика Радована Зоговића и др Вука Павићевића проф. Универзитета у Београду

Чиме располажемо да бисмо могли утврдити критички текст Горског вијенца?

Располажемо аутографом првог дијела Горскога вијенца до 1528. стиха, који је нашао 1889. године Менчик у Дворској библиотеци (Hofbibliothek) у Бечу, и у коме недостаје „Посвета праху оца Србије."[1]

Даље нам стоји на располагању препис „Посвете праху оца Србије", који је извршио Милорад Медаковић за вријеме свога боравка с Његошем у Бечу и који је пронашао у Архиву Српске академије наука и уметности у Београду Перо Шоћ.[2]

Имамо још и прво издање Горскога вијенца, које је штампано у Бечу под Његошевим надзором 1847. године.

До каквих резултата долазимо ако упоредимо сачувани оригинални рукопис с првим издањем Горскога вијенца?

Издање Горскога вијенца, што га је приредио за штампу сâм пјесник, одступа од оригиналног рукописа. То значи да ово издање није, у свему, приређено према сачуваном оригиналном рукопису.

Медаковићев препис Посвете такође се не подудара с Посветом из првог издања.[3]

То значи да између оба рукописа текста и првог издања Горскога вијенца треба претпоставити трећу руку која је дотјеривала текст за штампу. А то је могао бити једино сâм пје-

---

[1] Милан Решетар сматра „да је овај рукопис баш први концепт пјесников", „*Рукопис ‚Горскога вијенца'*", *Стражилово*, Нови Сад, 1892, број 17, стр. 266.

[2] Перо Шоћ, „*Посвета ‚Горског вијенца'*", *Зборник радова Института за проучавање књижевности*, Београд, 1951, стр. 317—325, и Александар Младеновић, „Графијске, правописне и друге одлике ‚Посвете' у ‚Горском вијенцу'", *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, Нови Сад, 1972, књ. XV/1, стр. 143—169 (са осам слика).

[3] Видјети наш прилог „Нека питања критике ‚Горскога вијенца' (Поводом издања ‚Горскога вијенца' у редакцији Риста Ј. Драгићевића)", Zadarska revija, Задар, 1965, број 1, стр. 53—69.

сник. Он је само могао вршити поправке прије него што је дао текст у штампу и за вријеме слагања текста на листовима за коректуре и ревизије.

У 1846. години била је велика суша у Црној Гори и пријетила је опасност од глади. Његошев углед у земљи био је пољуљан и због губитка Врањине и Лесендра. Турски управитељ Скадарског вилајета Осман-паша Скопљак искористио је глад која је од јула 1846. владала у Црној Гори и почео је да даје жита свакоме Црногорцу који би се „јавним противником своје власти" показао. Због тога је могло да дође и до побуна против Његоша и његове управе. Зато је владика у септембру 1846. одлучио да пође у Беч и Петроград да лично интервенише код аустријске и руске владе како би оне привољеле Турску да Црној Гори врати мала острва у Скадарском језеру, Врањину и Лесендро, која јој је 1843. на превару отела. Он је, осим тога, хтио да издјејствује код рускога цара Николаја I „да се Црној Гори додијели . . . субвенција" или да јој Русија дâ суму „од 80.000 златних дуката".[4] „Да би растеретио пренасељену Црну Гору", Његош је желио да предложи рускоме цару „да дозволи Црногорцима да се преселе у јединоплемену Русију".[5] Он је, уз то, намјеравао да тражи од руског државног канцелара Карла Васиљевича Неселродеа „да се постара како би руска царска влада обратила посебну пажњу ‚на ниске интриге турског кабинета, који је од некога времена почео да даје велике суме новца на унутрашње побуне у Црној Гори', са очевидном намјером . . . да се код Црногораца поврати ‚анархија' ".[6] У Бечу је Његош такође имао да посвршава важне политичке послове. Требало је да среди прилике на црногорско-аустријској граници и да пошто-пото ријеши питање црногорских непокретних добара у Боки Которској.[7]

Његош се 18/30. септембра 1846. обраћа једним писмом окружном которском капетану Едоарду Грију. Јавља му да намјерава „првим пароходом . . . поћи у Тријест, а потом и до Беча проходати се", напомиње му да ће „у прву нећељу сићи у Котор" и да ће за вријеме његова одсуства његово ‚мјесто по части мирске власти заступати" његов брат Перо Петровић.[8]

У пратњи Милорада Медаковића Његош заиста, у недјељу, 4. октобра[9] долази с Цетиња у Котор, а 7. октобра полази паро-

---

[4] Бранко Павићевић, ‚О неоствареној Његошевој жељи да посјети Петроград 1846.", *Историјски записи,* Титоград, 1969, год. XXII, књ. XXVI св. 1, стр. 73.

[5] *Ibid.,* стр. 73.

[6] *Ibid.,* стр. 74.

[7] Видјети наш чланак „Два Његошева писма о црногорским непокретним добрима што су остала у аустријској држави у Његошево доба", *Стварање,* Титоград, 1972, год. XXVII, број 5—6, стр. 550—566.

[8] Копија Његошевог писма од 18/30. септембра 1846. Едоарду Грију, Цетиње, Архивско одјељење Цетињских музеја, Исходјашчи журнал, IV (скр. АОЦМ, I. ж., IV).

[9] Све датуме наводимо по новом календару.

бродом из Котора за Трст.[10] *Из Трста иде у Беч. Стиже у аустријску пријестоницу 20. октобра.*[11] *У Бечу се задржава до 13. фебруара 1847. Тога дана напушта Аустрију, враћа се у своју отаџбину и стиже на Цетиње 8. априла 1847.*[12]

Милорад Медаковић, који је био с Његошем од 4. октобра 1846. до 8. априла 1847, тврди: „Понио је био владика са собом из Црне Горе своје ново дјело ‚Горски вијенац' у рукопису и печата га код Мехитариста у Бечу. Он сам држаше друго поправљање и потоње прегледање".[13]

Од 1847. до 1959. Горски вијенац је доживио велики број издања. Сви су се његови издавачи држали текста из 1847.

Ристо Ј. Драгићевић приредио је за штампу Горски вијенац 1959. године. Драгићевићево издање Горског вијенца „дјелимично се разликује од свих досадашњих". „Није нужно", каже Драгићевић, „наводити многе ситније измјене у тексту, али одмах треба нагласити да су исправљене двије важне очигледне штампарске или коректорске грешке, које су се провлачиле још од првога издања из 1847. Ове грешке јасно доказују, да није тачно Медаковићево казивање из 1882. године, да је сâм Његош извршио ‚друго поправљање и потоње прегледање' штампанога текста, већ је то очигледно вршио сâм Медаковић или неки још непажљивији коректор, пошто је Његош за вријеме бављења у Бечу свршавао најважније државне послове. Баш почетком јануара 1847. г. Његошу се најмање могло мислити о ‚коректури' Горског вијенца, јер је тих дана био и разочаран и увријеђен од руског цара, који му на неколике молбе није хтио дозволити да дође у Петроград и изложи му тешко стање Црне Горе. Али да је и у таквом нерасположењу Његош вршио ‚друго поправљање и потоње прегледање', ипак му се никако не би могло десити, да усред дана, за вријеме најбурнијега дијела народне скупштине, између 562. и 563. стиха, дође прозни текст: ‚Ноћ је мјесечна; сједе око огњевах и коло на Вељем гувну поје'! Исто тако Његошу не би могло промаћи да током најживљега расправљања о истрази, између 602. и 603. стиха, дође ријеч: ‚Полијегаше', иза које непосред-

---

[10] Едоард Грij јавља 7. октобра 1846. Губернијалном предсједништву у Задру да је Његош тога дана пошао паробродом за Трст: „Il Vladica che oggi è partito per Vienna" (Хисторијски архив у Задру, Списи Намјесништва за Далмацију 313 (b. VIIIa. c. X/2. 1. 1846) (скр. ХАЗ).

[11] Из писма грофа Јозефа Седлницког од 12. фебруара 1847. аустријском кнезу и државном канцелару Клеменсу Лотару Венцелу фон Метерниху сазнаје се да је Његош 20. октобра 1846. дошао у Беч. (Österreichisches Staatsarchiv u Beču, Abteilung Haus-, Hof — und Staatsarchiv, St. K. Noten von der Polizeihofstelle, 49, f. 83). У том писму се каже: „Das Benehmen dieses am 20. Oktober v. J. hier eingetroffenen Fremden..."

[12] Едоард Грij јавио је 10. априла 1847. Губернијалном предсједништву у Задру да се Његош вратио из Беча на Цетиње 8. априла 1847. године: „Il Vladica, arrivato a Cetinje li 8. corr..." (ХАЗ, 326 (b. IXa. c. X. 1847).

[13] В. М. Г. Медаковић, *П. П. Његош. Последњи владајући владика црногорски*, Нови Сад, 1882, стр. 129—130.

но долазе познате Мићуновићеве ријечи: ‚Без муке се пјесна не испоја...' и Владичине ријечи: ‚Бе је зрно клицу заметнуло...', као што не би могао доћи између 690. и 691. стиха прозни текст: ‚Отправише три четири друга да позову на скуп турске поглавице', а то се, очигледно, не ради ноћу. Још мање би могао послије доласка турских поглавица казати кнез Јанко: ‚које сте се јаде скаменили, (што разговор какав не почнете,) но поспасте и позамрцасте' (ст. 714—716). Да се све ово још дешава у току дана најљепше илуструју ријечи сердара Јанка, када каже: ‚Како сам се синоћ исмијао!'..."[14]

Драгићевић тврди даље[15]*: „Сравњивањем оригиналног текста са текстом првога издања види се да је сигурно сам коректор (Медаковић) исправљао на многим мјестима познату особину црногорског дијалекта о честој замјени 4 и 7 падежа, те се кроз цио текст Горског вијенца налази велика недосљедност у овом погледу".*

Драгићевић је приредио досад четири издања Горскога вијенца: прво 1959, друго 1964, треће 1965. и четврто 1966. Измјене које је извршио у првом издању остале су и у остала три. Своје мишљење из 1959. о издавању Горскога вијенца Драгићевић није промијенио ни 1976. У своме краћем прилогу „‚Што је фајде' или ‚што за фајду'?", који је објавио у Стварању за 1976. (број 8—9, стр. 1229—1230), Драгићевић још енергичније заступа своје раније становиште: / „Данас се може слободно тврдити", каже он, „да радници у штампарији јерменског калуђерског реда мехитариста у Бечу нијесу могли слагати текст Горскога вијенца по Његошевом оригиналном рукопису, као и да није тачно Медаковићево тврђење, да је сâм Његош вршио ‚друго поправљање и потоње прегледање' сложеног текста Горскога вијенца. За прву тврдњу довољно је погледати сачувани дио оригиналног Његошевог рукописа (до стиха 1528) или његову фотокопију, а за другу тврдњу за мене је сигуран доказ само једина ријеч, која се у првом издању налази између стихова 602. и 603. То је ријеч ‚Полијегаше', коју су по првом издању на томе мјесту остављали сви приређивачи и издавачи главног Његошевог књижевног дјела од 1847. године па даље. Ја сам је са тога мјеста избацио 1959. године и пренио иза стиха 1226, што су одмах прихватили неки наши и страни приређивачи и издавачи. Да је Његош и летимично прочитао сложени текст, одмах би видио да тој ријечи није мјесто између стихова 602. и 603., јер се иза те ријечи наставља расправљање о истрази потурица, а то сам детаљно образложио у своме прилогу уз титоградска издања Горскога вијенца

[14] Петар Петровић Његош, Горски вијенац. Приредио за штампу, предговор и прилоге написао Ристо Ј. Драгићевић, друго издање, Графички завод, Титоград, 1966, стр. 201—208.

[15] *Ibid.*, стр. 208.

1959, 1964, 1965. и 1966. г. под насловом ‚Како је приређен текст овога издања'".

Требало би сад видјети да ли је Његош, поред својих службених разговора, имао времена, у току свога боравка у Бечу од 20. октобра 1846. до 13. фебруара 1847. да се позабави штампањем Горскога вијенца и да врши „друго поправљање и потоње прегледање" свога спјева.

Године 1847. Имбро Игњатијевић Ткалац, у Бечу, упознаје Његоша. Он нам прича да је, „на проласку кроз Беч", „упознао владику Рада" код нашег заједничког пријатеља Вука Караџића"[16] „Вук је знао", саопштава Ткалац, „да склони Владику да у Бечу штампа драму ‚Горски вијенац', а мени је он [Вук.] дао да прочитам одобрене табаке за штампу. Ова ме дивна пјесма очарала и Вука сам замолио да ме представи пјеснику. Није била банална учтивост што сам с Владиком са заносом говорио о његовој пјесми и што сам се обрадсвао што сам га лично упознао. Моје усхићење очито је учинило јак утисак на тога озбиљнога човјека који је био навикао на све врсте поштовања, јер ме љубазно позвао да га посјећујем свакога дана за вријеме свога краткога боравка у Бечу. Како сам био млад, то ми је веома поласкало и радо сам се одазвао томе позиву... Морао сам му причати о Берлину и Паризу." [(„Ich lernte den Wladyka im Jahre 1847 auf der Durchreise in Wien bei unserem gemeinsamen Freunde Wuk Karadschitsch kennen. Wuk hatte den Wladyka zu bestimmen gewusst, das Drama ‚Der Kranz von den Bergen' in Wien drucken zu lassen, und mir die Aushängebogen zu lesen gegeben. Das herrliche Gedicht entzückte mich, und ich bat Wuk, mich dem Dichter vorzustellen... er lud mich freundlich ein, ihn während meines kurzen Aufenthaltes in Wien täglich zu besuchen... Ich musste ihm von Berlin und Paris, von meinen Studien und meinen berühmten Professoren erzählen...")[17]

Стјепан Пејаковић такође је у току 1847, за вријеме свога боравка у Бечу, био у вези с Његошем. Он је тада Његоша и посјећивао и с њим водио дуге разговоре. Шеснаестог фебруара 1847. послао је из Беча један примјерак Његошева Горскога вијенца Људевиту Гају у Загреб. Тада је Гају доставио и препис Његошеве пјесме „Поздрав роду на Ново љето" с једним подужим писмом. Навешћемо овдје један дио тога писма[18]: ...Tako isto Vam pošilja vladika cernogorski, koji Vas ser-

[16] „Das Fürstenhaus von Montenegro. Ein montenegrinischer Selbstherrscher", *Berliner Tageblatt*, год. XXV, број 461, 10. септембра 1896 (Morgen-Ausgabe).

[17] Голуб Добрашиновић с правом претпоставља да је Вук Караџић зацело суделовао и у кориговању *Горскога вијенца*" (Вук Стеф. Караџић, *О Црној Гори. Разни списи*, Просвета, Београд, *Сабрана дела Вука Караџића*, књига, XVIII, стр. 985).

[18] *Povijest književnosti hrvatske*, Загреб, 1909, књига 6, стр. 152—153.

dačno pozdravlja, jedan Exempl. svoje drame, zatim 8 for. da mu novine u Cetinje za ovu god. šiljete, dakle od 1-og siječnja počevši, kano i pjesmu njegovu za Danicu pošiljamo Vam evo u prilogu. Ja sam bio kod njega više putah... On o Vami s ushićenjem govori... Ja sam mu sastavak onaj iz Danice, gdje Kukuljević o njemu govori, čitao, i možete misliti kako ga je razveselilo... I kad bi ga bio upitao, je li mu je poznato ono: ‚U ilirsko kolo mili...', izgovori mi odmah cijelu strofu, veleći, da ima original te pjesme s mjesecom i zvijezdom, da su se Cernogorci radovali na ovaj poziv, i nisu se mogli prečudit, da je cenzura propustila... Naš Bedeković, potkancelar, otkako je bio sa ženom na balu slavlj. (koji preko 1600 for. stoji) i s vladikom također se je razgovarao, vatren je domorodac postao..."]

И др Љубомир Радивојевић имао је веза с Његошем у току 1847. у Бечу. То се види из његова писма које је 2/14. фебруара оданде упутио Сими Милутиновићу у Београд. Нека овдје, новом транскрипцијом, буде наведен почетак тога писма[19]*: „Јуче је светли Г[оспо]дар, владика црногорски кренуо из Беча к својима у Црну Гору. Пре поласка Његова отидем и ја да Му ‚срећан пут' речем и код Њега застанем подоста дружине; ту бијаше разговора различита, пак реч дође и на новине; тим поводом каза мени Господар: ‚да пишем у Београд, да му се Новине шаљу на Цети[њ]у'. Почем је било доста друштва и доста разговора, ја онда заборави запитати Ње. Светлост ‚на кога да пишем'..."*

За вријеме свога боравка у Бечу Његош се врло често састајао с Вуком Караџићем, који је у то вријеме живио у аустријској пријестоници. Гроф Јозеф Седлницки јавља 12. фебруара 1847. аустријском кнезу и државном канцелару Клеменсу Лотару Венцелу Метерниху да се Његош у Бечу дружио с Вуком Караџићем, чиновником из Руске амбасаде Рајевским и учитељем талијанскога језика Ивановићем[20]*: „Das Benehmen dieses am 20. Oktober v. J. hier eingetroffenen Fremden, dessen Umgang mit Privatpersonen während seiner Anwesenheit auf dem hiesigen Platze sich auf den bekannten serbischen Literaten, Vuk Stephanovich, auf den Caplan der hiesigen kais. russischen Botschaft, Rajewski, und auf den italienischen Sprachlehrer Ivanovich beschränkte". У листу Подунавка од 3/15. јануара 1847. г., на страни 4, стоји: „Вук се непрестано забавља са владиком црногорским". Караџић је, нема сумње, често посјећивао Његоша у хотелу „Лондон" у коме је наш пјесник био одсио. То потврђује и Милорад Медаковић*[21]*: „Вук Караџић долазаше често код владике".*

---

[19] Писмо Љубомира Радивојевића од 2/14, фебруара 1847. Сими Милутиновићу чува се у Архиву САНУ у Београду под бројем 14161/358.

[20] Писмо Јозефа Седлницког од 12. фебруара 1847. Метерниху, Беч, Österreichisches Staatsarchiv, Abteilung Haus-, Hof- und Staatsarchiv, St. K. Noten von der Polizeihofstelle, 49, f. 83.

[21] Милорад Медаковић, *П. П. Његош*, Нови Сад, 1882, стр. 127.

Вјероватно је да су Његош и Караџић заједно разгледавали и знаменитости Беча. Нашли су се заједно и на словенском балу који је одржан 27. јануара 1847. у „Софијином купатилу" („Sophienbadsaal") у Бечу. На томе балу „бијаше највише Чеках, онда Југославјанах, потом Русах, Њемацах и Французах; Пољаках бијаше верло мало". Било је свега гостију „до двије хиљаде двјеста"[22]*. На тај бал је био дошао и др Богдан Куретић*[23]*. Њега је „послужила срећа" те је тада с Његошем „разговарао подуго", „највише" о хрватској књижевности, „коју он [Његош] верло добро познаје". „Прије него се [Његош] крене одавле", саопштава Куретић, „пут славне наше Церне Горе, што ће за мало бити, изит ће од њега драма једна из хисторије церногорске, коју је он сам спис'о"*[24]*.*

Као што се види, Његоша су, за вријеме његова боравка у Бечу од 20. октобра 1846. до 13. фебруара 1847, посјећивали и Срби, и Хрвати, и Словенци, и он је с њима разговарао о разним проблемима, и то, како је рекао Хрват Куретић, подуго[25]*. Био је и на словенском балу. Пожелио је и да се слика. Баш у то вријеме боравио је у Бечу сликар и први наш фотограф Анастас Јовановић. Он је тада израдио Његошев портрет. За вријеме портретисања Јовановић је морао често разговарати с Његошем, а Његош му је, врло је вјероватно, показао рукопис Горскога вијенца, који је био са собом донио. Милан Б. Милићевић тврди да је Његош писао Горски вијенац у Бечу*[26]*: „Што би дању написао, то би увече читао Вуку Караџићу, А. Јовановићу и још неким Србима, који су к њему долазили"*[27]*. Милорад Медаковић нам прича да је Његош читао не-*

---

[22] Dr Bogdan Kuretić, *„Dopis o slavjanskome balu u Beču"*, *Danica*, 27. вељаче 1847, број 9, стр. 36.

[23] Dr Bogdan Kuretić, *„Dopis o slavjanskome balu u Beču"*, *Danica*, 20. вељаче 1847, број 8, стр. 32. — Вид. и чланак Љубомира Дурковић-Јакшића „Југословени чланови ‚Бесједах славјанских' у Бечу 1846—1847. године", *Ковчежић*, Београд, 1960, књига трећа, стр. 149.

[24] *Danica*, 20. вељаче 1847, број 8, стр. 32.

[25] У свом *„Dopisu o slavjanskome balu u Beču"* Богдан Куретић наводи познатије личности које су биле на томе балу: [„Bi tu Ghika, knez vlaški, vladajući knez Lichtenstein . . . , Schwarzenberg, Miloš Obrenović, bivši knez serbski, knez Lambah, grof Harah, grof Cernin, grof Auersperg, grof Wrbna, grof Deym, grof Kolovrat, grof Festetić, grof Leo Thun, grof Kinski, grof Šandor, vicekancelar baron Bedeković, Medem, ruski poslanik, Metel Ožegović, savetnik u namestničtvu Ugarske i sdruženih kraljevinah, general Šimunić, Vuk Stefanović Karadžić, doktor Miklošić, i više . . ."] *Danica*, 20. вељаче 1847, број 8, стр. 32).

[26] Милан Б. Милићевић, *Кнез Милош у причама*, Београд, 1881, стр. 277.

[27] Никола Банашевић примјећује да ово причање М. Б. Милићевића „има ипак неке основе". „Шта је природније", додаје Банашевић, него да Његош у Бечу обавијести Вука Караџића ‚о свом најновијем песничком делу и да му прочита неке одломке, а можда и цео спев, пред ‚још неким Србима'. Међу њима је био Анастас Јовановић,... који је тада боравио на усавршавању у Бечу и израдио литографије многих познатих личности тога доба, па и самог Његоша. Он је свакако више пута посећивао вла-

ким особама Горски вијенац, Лучу микрокозма и своју драму Лажни цар Шћепан Мали прије него су се та његова дјела појавила. „У Трсту је Његош" (1833. г.), (на свом путу за Петроград), „нашао времена да пријатељима прочита и једну пјесму коју је ту спјевао и коју је тршћански учитељ Димитрије Владисављевић одмах по одласку Његошеву послао у пријепису Вуку у Беч"[28]. Ристо Ј. Драгићевић је упозорио у своме прилогу „Како је приређен текст овог издања" на извјесне нелогичности и недосљедности у тексту првог издања Горскога вијенца. Па ипак се, без великога разлога, не смије ништа мијењати у Горскоме вијенцу. Изузимајући очите штампарске погрешке, све те евентуалне неправилности се морају објављивати у сваком новом издању Горскога вијенца, а у примједбама испод текста може се на њих упозорити.

Потребно је овдје напоменути да и у понеким дјелима великих свјетских писаца има нелогичности и неправилности. Ево за то једнога примјера из Хомерове Илијаде. Хомер у Илијади, која има 15.696 хексаметара, опјевао је догађаје који су се десили у току педесет и једног дана у десетој години ратовања. У току трећег борбеног дана појављује се два пута подне (11, 84 и д. и 16, 777 и д.)[29]. Вођа Пафлагонаца Пилемен гине у петом пјевању Илијаде (стих. 576 и д.), а у тринаестом пјевању (стих. 643—659) живи и оплакује свога мртвога сина[30].

Александар Младеновић се усудио да тврди да „језичне разлике између РГВ (рукописа) и ІГВ (првог издања ‚Горског вијенца') у својој изразитој већини не потичу од Његоша или бар не директно од њега. Све то говори о томе да ІГВ не репрезентује добрим делом ни Његошеву графију, ни Његошев правопис, а такође, у низу особина, ни Његошев језик . . . С правом се може помишљати да ове разлике између РГВ и ІГВ потичу од Његошевог секретара Милорада Медаковића који је био с песником у Бечу за време штампања ГВ"[31].

Полемишући с Младеновићем, Никола Банашевић се с правом пита да ли је Његош, „као песник, допуштао да се дира у

дику у његовој соби за рад, а некад га је ваљда затекао како чита и дотерује свој донесени рукопис *Горског вијенца*. Много доцније, он је могао испричати како је Његош за време свог боравка у Бечу ‚сваки дан писао свој знаменити спев' . . ." (Вид. *Горски вијенац* у редакцији Николе Банашевића, Београд, 1973, стр. IX).

[28] Петар Колендић, „Његошев „Глас каменштака' у талијанском пријеводу Петра Сентића", *Споменик* Српске академије наука, Београд, 1941, XCIV, други разред, 73, стр. 5.

[29] Homerova *Ilijada*. Priredio i protumačio Tomo Maretić. Pregledao i priredio Stjepan Ivšić, Загреб, 1961, стр. XXVII, XXXIV, 210, 338.

[30] *Ibid.*, стр. 102 и 268.

[31] Др Александар Младеновић, „О рукопису и првом издању ‚Горског вијенца'", *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, Нови Сад, 1970, књ. XIII/I, стр. 331.

његов језик и стил, и ко се могао осмелити да тако нешто себи дозволи"[32].

Зна се да Његош није поклањао пажњу правопису и интерпункцији. Милорад Медаковић нам саопштава[33]*: „Владика Раде није учио граматику, ни произвађање слога, па би дава' или Милаковићу или мени, да стављамо нуждне знаке (интерпункције) ће треба... Прве године мојег доласка на Цетиње, даде ми владика, да преписујем јуначке пјесме, које је он скупио, а неке и сам спјева', уз то и оне о устанку српском, давши им име: ‚Огледало српско'". Како је Медаковић „био доста хвалисав кад је говорио о својим дужностима и успесима, он не би крио да му је Његош поверио да мења његов језик и стил"*[34].

Његош је боравио у Маинама од 13. фебруара до 8. априла 1836. Ту је добавио из Котора врло лијепе хартије и позвао је Вука Врчевића, тада настањеног у Будви, да му начисто препише С в о б о д и ј а д у. Пошто је Врчевић с Његошевог оригинала извршио препис С в о б о д и ј а д е, Његош је, без сваке сумње, препис прочитао, учинио својом руком неке измјене и потом га послао у Петроград[35].

Његош је волио тачност изнад свега. Ево какве савјете даје своме сестрићу Петру Перовићу Цуци у писму од 4/16. јуна 1846.[36]*: „... Примио сам твоје писмо ономадне, т[о] је[ст] 1га јунија, на којему си заборавио ставити число мјесеца и године, а тако исто не спомињеш у којем се корпусу налазиш. Ово твоје небреженије ја не могу постити од шта произлази, тако исто твоја празнословија у писмо веома су ме зачудила. Ове, истина, мале ствари, али су на мене чудновато дјејствије учиниле. Требало би, када мени пишеш (а и свакоме другому) да сваку точност строго набљудаваш..."*

Из сачуваних докумената се види да је Његош тражио добре коректоре за своја дјела. Кад је био припремио за штампу О г л е д а л о с р п с к о, носио се мишљу да то дјело штампа у Лајпцигу, јер је желио да се оно појави у „великољепном издању". Али кад је сазнао да Државна штампарија у Београду „превосходи све остале у којима се што досад српскога печатало и да има добре коректоре"[37]*, одлучио је да О г л е д а л о објави у Београду.*

---

[32] Никола Банашевић, „О издању *Горског вијенца*", П. П. Његош, *Горски вијенац*, критичко издање с коментаром приредио Никола Банашевић, Београд, 1973, Српска књижевна задруга, коло LXVI, књига 442, стр. XV.

[33] М. Медаковић, *П. П. Његош*, Нови Сад, 1882, стр. IV-V.

[34] Никола Банашевић, *op. cit.*, стр. XVI.

[35] Вид. мој чланак „Владичин боравак у Маинама од 13. фебруара до 8. априла 1836. године и постанак *Свободијаде*", *Историски записи*, 6/1950, св. 7—8, стр. 271—288.

[36] АОЦМ, 1846, копија Његошева писма од 4/16. 1846. Петру Перовићу Цуци.

[37] АОЦМ, ПА, 1845, копија Његошева писма од 12/24. априла 1845. Василију Берару.

Кад је Његош довршио Л у ч у м и к р о к о з м а, послао ју је у Београд 24. јуна (6. јула) 1845. своме учитељу Сими Милутиновићу и замолио га је да је штампа и да сам врши коректуру[38]*: „. . . Пошаљем ти моје мало дјелце Л у ч у м и к р о к о з м а, мном састављену четири прве нећеље прошлога частнога и великога поста. Овијем те дјелом утрућујем и молим да ми га даш напечатати у тамошњу дивну печатњу, да ми изволиш коректором истога бити, на лијепу хартију да се печата, да га у почетку украсиш каквим високим идеалним виньетом. . .“*

Да је Његош поклањао велику пажњу коректури свога дјела Л у ч а м и к р о к о з м а још боље се види из његова другог писма Сими Милутиновићу од 19/31. августа 1845. Он ту, између осталога, каже[39]*: „Само удостојите се Ви бити коректором тога дјелца, јер ја мислим да ме Ви најбоље разумијете . . .“*[40]

Јасно је да се Његош бринуо о издањима својих дјела и да је од коректора тражио да савјесно уради свој посао. Може ли се и смије ли се онда и помислити да он није вршио „друго поправљање и потоње прегледање“ Г о р с к о г а в и ј е н ц а за вријеме свога готово четвороморјесечног боравка у Бечу? Вршећи коректуре свога дјела, Његош се није могао савладати а да не испусти понеки стих који му се учинио неважан или да не дода понеки стих којим је хтио истаћи неку�у појединих лица у своме спјеву. Говорећи о рукопису првога дијела Г о р с к о г в и ј е н ц а 1892. Милан Решетар каже, између осталога[41]*: „Али има и другијех разлика између задње редакције текста у рукопису и између првога издања (Г о р с к о г а в и ј е н ц а). Владика је наиме којешта исправљао, док је рукопис штампао, а да није тога у њему више биљежио; јављено ми је паче да наш врли књижевник Љуб. Ненадовић има неколика табака, на којима је пјесник нешто исправљао прије но је дјело изашло из штам-*

[38] Његошево писмо од 24. јуна (4. јула) 1845. Сими Милутиновићу чува се у Архиву САНУ у Београду, под бројем 8788/V.

[39] Његошево писмо од 19/31. августа 1845. Сими Милутиновићу налази се у Архиву САНУ у Београду, под бројем 8788/VII.

[40] Милутиновић се заиста старао о првом издању *Луче микрокозма.* Био је и њен коректор. У 28. строфи трећега пјевања додао је десети стих:

„што и нарав ни у сну не снила“,

јер је тај стих, изгледа, недостајао у оригиналу. У примједби испод текста признао је да је тај стих он испјевао: „У овој строфи десетога стиха нејма, и овај сам ја додао . . .“ (Петар Петровић Његош, *Луча микрокозма,* Београд, 1845, стр. 43, примједба“*“. Ова нам примједба показује да се Милутиновић 1845. није усуђивао да мијења Његошеве стихове као што је то радио са Његошевим стиховима које је 1833. објавио у својој *Пјеванији.* Узгред треба напоменути да у првом издању *Луче микрокозма* и нема много штампарских погрешака. „Често“ су у том издању „састављене по две речи, али то већином нису штампарске, него пишчеве грешке, односно навике“ (Н[икола] Банашевић, „О издању Луче микрокозма с тумачењем неких стихова“, *Наш језик,* Институт за српски језик, Београд, 1950, књ. I, св. 5—6, стр. 197.

[41] Милан Решетар, „Рукопис ‚Горскога вијенца‘“, *Стражилово,* Нови Сад, 1892, број 17, стр. 266.

паније. Те разлике између рукописа и штампаног текста нијесу знатне . . .“

Поставља се сад питање: како је Љубомир Ненадовић дошао до неколика табака, на којима је пјесник нешто исправљао прије но је дјело изашло из штампарије“?

У Сербском народном листу од 12/24. јануара 1847, год. XII, број 2, стр. 9—10, појавила се Његошева пјесма „Поздрав роду. (Из Беча 1847.)“. Други пут је ту пјесму објавио Људевит Гај у Danici од „8. siječnja 1848.“, XIV. год., број 1, стр. 5—6. Трећи пут је пјесма штампана у Шумадинки 1856. у броју 1. у Danici је Гај пјесму објавио по рукопису који му је „16. veljače 1847.“ послао из Беча Стјепан Пејаковић[42]*. Рукопис те Његошеве пјесме пронађен је у оставштини Гајевој, и он се данас чува у Националној и свеучилишној библиотеци у Загребу. Захваљујући Управи Библиотеке, ја сам још 1951. добио ксерокопију рукописа ове пјесме и објавио сам је у своме прилогу „Факсимил рукописа Његошеве пјесме, ‚Поздрав роду на Ново љето‘“ у часопису Стварање, год VI, Цетиње, фебруар-март 1951, св. 2—3, стр. 155—162. Александар Младеновић је 1972. доказао да препис Његошеве пјесме „Поздрав роду на Ново љето“, који је нађен у Гајевој оставштини, потиче од Милорада Медаковића*[43]*.*

Говорећи о загребачком рукопису Његошеве пјесме „Поздрав роду на Ново љето“ Милан Решетар примјећује „да је на самом листу Владика својом руком записао само натпис и додао пак стих 59-ти, док је све остало писала друга рука, а тако је од туђе руке и потпис ’Петар Петровић Његош Владика Церногорски‘ који је писан латиницом“[44]*.*

Изгледа да Решетар није пажљиво разгледао загребачки рукопис Његошеве пјесме „Поздрав роду на Ново љето“, иначе би примијетио да је Његош у 15. стиху подвукао ријеч „груби“, а у 16. „Теинзигоан“. Ко ће знати зашто је то урадио. Можда није био задовољан тим пјесничким изразима. Између 25. и 26.

---

[42] Stjepan Pejaković, *Građa za povijest književnosti hrvatske,* JAZU, Загреб, 1909, књ. 6, стр. 152.

[43] У својој студији „Графијске, правописне и друге одлике ’Посвете‘ у ’Горском вијенцу‘“ Александар Младеновић каже: „Не треба заборавити да је у Медаковићевом препису сачувана Његошева песма *Поздрав роду на Ново љето,* одн. *Поздрав роду из Беча 1847. г.“ (Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду,* Нови Сад, 1972, књ. XV/1, стр. 156, примједба 17). Младеновић је погрешно цитирао наслов Његошеве пјесме „Поздрав роду из Беча 1847. г.“, која је угледала свијет у *Сербском народном листу* „12. јануара 1847“. Тамо стоји у једном реду „Поздрав роду“. Иза тога долази тачка. У другом реду штампано је: „Из Беча 1847.“. Наслов је, према томе, „Поздрав роду“, а оно друго су ознака мјеста и датум.

[44] Милан Решетар: *Мање пјесме владике црногорскога Петра II-ога Петровића Његоша,* Београд, 1912, Српска књижевна задруга, књ. 141, стр. XVI.

стиха ставио је знак „“. По свој прилици намјеравао је да ту нешто уметне. У 26. стиху прецртао је ријечи „она вјекује“ и мјесто њих је написао: „је њено царство“. Без сумње је овдје нашао срећнији израз. Ријеч „трудности“ у 36. стиху замијенио је ријечју „трудови“, свакако због тога што је 35. стих гласио: „Трудностима људи надвладаше“. У 38. стих уметнуо је ријеч „оста“, извјесно да би стих попунио. У 40. стиху преиначио је „душам“ у „душах“. Уметнуо је 54. стих: „Осахоше самоубиствене“, а прецртао је стихове 66. и 67.: „Прах ће му се у хули вијати / ломи вјечна родитељска клетва“, јер су иза њих мало ниже слиједили стихови: „Ломи вјечна родитељска клетва! / Прах ће његов буре хуленија“. У претпосљедњем стиху подвукао је снажним потезом ријеч „хуленија“, а у посљедњем је исправио именицу „гробнице“ у „гробницу“[45]*. Име „Теизигоан“, које је Медаковић био погрешно написао, Његош је преправио у „Теинзигоан“. На првој страни Danice од „8. siječnja 1848.“ Људевит Гај је објавио Његошев стих: „Покољења дјела суде, што је чије дају свјема“ из „Посвете“ у Горском вијенцу, а иза тога је донио Његошеву пјесму „Поздрав роду на Ново љето“ по Медаковићеву препису. Гај је усвојио све Његошеве интервенције.*

Ова пјесма појавила се и у Српском народном листу од 12/24. јануара 1847. (чис. 2, стр. 9—10). Потпис је ту: „Владика Црногорски“. Постоји велика разлика између овога текста и текста који се чува у Националној и свеучилишној библиотеци у Загребу. Какве су измјене извршене у стиховима нека покажу примјери из једне и друге варијанте.

Поздрав роду. Из Беча 1847.

Зрак просвете пита напредности,
а напредност под њим процвјетаје, —
Бе' народност, живот је душевни,
ће је није, без душе кипина.
Храм је отпрт људског просвештења;
вјенценосци нашега вијека
свештено се с Минервом вјенчали,
сад на свијет не смију изаћи
жреци груби мрачнога капишта . . .

Поздрав роду на Ново љето.

Бе, просвјета, ту су напредности —
ће' просвјета, ту народност цвјета —
ће' народност, живот је душевни,
ће је није — без душе кипина.
Просвјете су отпрти храмови,
с крунама се вјенчала Минерва.
Не смију се на св'јет показати
груби слуге бездне демонове . . .

[45] Овдје наводимо Његошеве стихове и ријечи новом транскрипцијом. — Видјети о томе и мој чланак „Факсимил рукописа Његошеве пјесме ‚Поздрав роду на Ново љето‘“, *Стварање*, год. VI, Цетиње, фебруар-март 1951, св. 2—3, стр. 155—162.

Или:

Лепо, липо, љепо и лијепо,
бело, било, бјело и бијело,
листићи су једнога цвијета,
у пупољ се један одњихали.
Вријеме је мајсторско решето,
прочистиће оно ове ствари...

Липо, љепо, лепо и лијепо,
било, бјело, бело и бијело,
листићи су једнога цвијета,
у пупољ се један одњихали.
Ситнарије ћецу забављају,
трудностима људи надвладаше...

Ово је само један дио измјена што их је Његош у овом случају извршио. Али и оне су довољне да се види да он своје стихове стално подвргава темељитој преради. Он их допуњује, дотјерује, прецртава; понекад додаје цијеле нове стихове, а првобитне испушта. Стално текст мијења набоље. Ове Његошеве исправке[46] *најбољи су доказ да он није никоме допуштао да дотјерује језик у његовим пјесничким дјелима. А понајмање је за то могао овластити расијаног и „дремљивог" Милорада Медаковића, који је био без икаквога духа. Добро је познато из сачуваних рукописа Свободијаде, првога дијела Горскога вијенца, једне и пô странице Лажног цара Шћепана Малог, неких пјесама и препјева да је Његош упорно мијењао свој првобитни текст. Поједине ријечи замјењивао је бољима, поједине стихове је прецртавао и мјесто њих писао нове, додавао је са стране сасвим нове стихове и цијеле фрагменте. Глачао је своје стихове све док га нијесу сасвим задовољили. Па то је, заправо, један од путева умјетничког стварања. Перо Слијепчевић каже на једном мјесту у својој студији „Одраз живота у 'Лучи микрокозма'"*[47]*: „Или је код Његоша велико само оно на што се више пута враћао, док није успео да од чињеница направи песме, а од мисли песничке заносе".*

Да би се видјело колико је неоправдано мијењати поједине изразе у стиховима Горскога вијенца, ми ћемо се овдје задржати само на неким измјенама које је извршио Ристо Ј. Драгићевић у своме издању Горскога вијенца.

Издање Горскога вијенца из 1847. не слаже се у многим језичним питањима ни с оригиналним рукописом ни с

[46] У Danici је пјесма „*Pozdrav rodu na Novo ljeto*" такође претрпјела извјесне измјене. У стиху: „Умним в'јенцем да окитиш матер" ријеч „окитиш" замијењена је ријечју „окруниш" („Умним в'јенцем да окруниш матер"). Али су при транскрибовању ћирилице настале у појединим ријечима и извјесне другачије промјене. Замијењене су ријечи „ђе" са „гдје", „срце" са „сарце", „прса" са „парса", „символа" са „симбола", „крвца" са „карвца", „грдно" са „гардно", „жертвенику" са „жартвенику" итд. Има у пјесми и штампарских погрешака. Стих: „Сви уз једну, не бива тјескоте" гласи у *Danici:* „Сви уз један, не бива тјескоте" итд. У *Danici* је и интерпункција у пјесми сасвим друкчија него што је у рукопису. Она код Медаковића готово и не постоји.

[47] *Зборник радова,* Институт за проучавање књижевности САН, Београд, 1951, књ. I, стр. 302.

издањем Горскога вијенца које је приредио за штампу Ристо Ј. Драгићевић. Те се промјене у тексту тичу многих фонетских, морфолошких и стилистичких појединости.[48]

Нека буду овдје по реду изнесене:

У издању Горскога вијенца из 1847:
„дан и народ како ћуку тица."
У оригиналном рукопису:
„дан и народ као ћуку тица."
У титоградском издању Горскога вијенца из 1959:
„дан и народ као ћуку тица."

У случају „како" ријеч је о особини Његошева језика коју често сретамо у његовој поезији и у његовим писмима.

Ево неколико примјера за то из Горскога вијенца из 1847:

„Скаче старац како хитро момче...
како старац, на камен сједећи...
ублиједи како рубетина...
Фатиму ће Суљо држати
како очи своје у глави...
јаребица танка и плашива,
ма тијела како ватра жива...
како што је шареним коњима!"

У оригиналном рукопису: „Изнијели су крсте с Ловћена на врх Црквине, па су по врху сјели, гађу пушкама и броје колика пута која одјекне."

У Горском вијенцу из 1847:

„Изнијели су крсте с Ловћена на врх Црквине, па су по врху сјели, гађају пушкама и броје колика пута која одјекне."

У титоградском издању Горскога вијенца из 1959:

„Изнијели су крсте с Ловћена на врх Црквине, па су по врху сјели; гађају пушкама и броје колико пута која одјекне."

Израз „колика пута" стоји и у оригиналном рукопису и у издању Горскога вијенца из 1847. и оправдава се врло добро као особина црногорских говора.

У издању Горскога вијенца из 1847:
„А тројица само претекоше,
под гомиле мртвијех Тураках,
рањене их Турци прегазили."

---

[48] Упор. овдје мој чланак „Нека питања критике текста *Горскога вијенца*", *Задарска ревија*, Задар, 14/1965, број 1, стр. 53—69.

У титоградском издању Горскога вијенца из 1959:

„А тројица само претекоше:
рањене их Турци прегазили
под гомиле мртвијех Тураках.“

Тако је и у оригиналном рукопису:

„А тројица само претекоше,
рањене их Турци прегазили
под гомиле мртвијех Тураках.“

У коначној редакцији пјесник је овдје промијенио распоред стихова, јер му се учинио логичнији: само тројица претекоше под гомилама мртвих Турака, па су их Турци рањене прегазили, а то представља дивну смрт.

У издању Горскога вијенца из 1847:

„Жали Иван брата јединога,
жалије му војводе Уроша,
но обадва да изгуби сина,
жалије му војводе Уроша
но сву земљу што је изгубио,
жалије му војводе Уроша
него очи да је изгубио.
Дâ би очи за брата Уроша.“

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE CETINJE

У титоградском издању Горског вијенца из 1959:

„Жали Иван брата јединога,
жалије му војводу Уроша
но сву земљу што је изгубио;
жалије му војводу Уроша
но обадва да изгуби сина;
жалије му војводу Уроша
него очи да је изгубио;
дâ би очи за брата Уроша!“

У оригиналном рукопису:

„Жали[49] *Иван брата јединога,*
жалије му војводу Уроша,
но сву земљу што је изгубио;
жалије му војводу Уроша,
но обадва да изгуби сина;
жалије му војводу Уроша,
него очи да је изгубио,
дâ би очи за брата[50] *Уроша.“*

[49] Испред „жали“ стајало је најприје „тужи Ива“.
[50] Послије „брата“ прецртано „сокола“.

Пјесник је у коначној редакцији мјесто четвртога падежа „војводу Уроша“ узео обичнији други падеж „војводе Уроша“ уз „жао“[51]*. Он је том приликом промијенио и ред стихова. Видо Латковић, пак, мисли да је овдје „вероватно у питању коректорски пропуст.“ Њему изгледа као да је „ред ових стихова у рукопису“ „природнији него у првом издању“*[52] *Тешко се сложити с Латковићевом претпоставком, јер се овдје ради о суптилној градацији у коју се не смије бирати.*[53]

У издању Горскога вијенца из 1847:

„оца риче на равном Цетињу.“

У оригиналном рукопису:

„оца риче на равно Цетиње.“

У титонрадском издању Горскога вијенца из 1959:

„оца риче на равном Цетињу.“

Његош је накнадно промијенио израз „на равно Цетиње“ у „на равном Цетињу“. Можда је то учинио да би избјегао други смисао: „риче на равно Цетиње“ у смислу грди Цетиње.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

У издању Горскога вијенца из 1847:

„Љепша му је од виле бијеле.
Нема пуно осамнаест љетах,
живо ми је срце понијела.“

---

[51] Ево неколико стихова из једне наше народне пјесме гдје се појављује други падеж умјесто четвртога:

„Наша Мејро, је л' ти жао мајке? — ...
Наша Мејро, је л' ти жао бабе?...
Наша Мејро, је л' ти жао сеје? —
Није мени моје сеје жао...“

(Вук Караџић, *Пјесме,* Лајпциг, 1824, књ. I, стр. 12).

[52] Видо Латковић, „Једно необично издање ‚Горског вијенца‘“, *Прилози,* Београд, 1963, свеска 3—4, стр. 337.

[53] Радован Зоговић каже о горе наведеним Његошевим стиховима: „Тешко је изгубити синове, и то још *обадва;* још теже је изгубити земљу, па још *сву,* још једном теже: изгубити очи, што значи: свијет и борбу; али најтеже је изгубити *брата.* А погледајмо какву улогу у изражавању бола и губитка, у њихову постајању као поетског факта, игра понављање стиха ‚жалије му војводе Уроша‘. Тим понављањем се сваки нови елеменат поређења чини двоструко новим. Без претходног понављања тај стих, поанта у коју улази, не би били онако снажни како су — у поанти он и закључује строфу и укључује ефекат два своја претходна понављања. У тим понављањима, у поређењима, осјећа се поступак и трагика црногорске тужбалице, сажете у неколико стихова, градуиране, поантиране и на виши ступањ бола и изражајности подигнуте.“ (*Гласник* Друштва за науку и умјетност Црне Горе III, Одјељење умјетности, Титоград, 1976, књ. 1, стр. 49).

У оригиналном рукопису:

Љевша му је од свакоје виле,
нема пуне осамнаест љетах,
живо ми је срце понијела.“

У издању Горскога вијенца из 1959:

„Љепша му је од виле бијеле,
нема пуне осамнаест љетах,
живо ми је срце понијела!“

Пјесник је у коначној редакцији извршио у три стиха три измјене: дијалекатски компаратив „љевша“ замијенио је књижевним обликом „љепша“, израз „од свакоје виле“ преиначио је у поетичнији „од виле бијеле“, а „пуне осамнаест“ у „пуно осамнаест“. Израз „пуне осамнаест“ не постоји у нашем језику. Може бити или „пуно“ или „пуних“.

У издању Горскога вијенца из 1847:

„Не, Рогане, немој га будити,
е он у сан кâ на јави збори.“

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

У оригиналном рукопису:

„Не, Рогане, немој га будити,
е он у сан кâ на јавје збори.“

У издању Горскога вијенца из 1959:

„Не, Рогане, немој га будити,
ê он у сан кâ на јавје збори.“

Пјесник је пак рускословенски облик седмога падежа „јавје“ замијенио нашим обликом „јави“.

У издању Горскога вијенца из 1847:

„Посланици везирски невесели одлазе... Одоше кавази везирски.“

У оригиналном рукопису:

„Посланици везирски, невесели, крећу да одлазе... Одоше кавази везирски.“

У издању Горскога вијенца из 1959:

„Посланици везирски, невесели, крећу да одлазе... Одоше кавази везирски.“

Пјесник је у коначној редакцији неспретну перифразу „крећу да одлазе“ замијенио са „одлазе“ што значи исту ствар, јер на овоме мјесту вријеме садашње „одлазе“ не мора бити у актуалном значењу него у конативном „спремају се да оду“. Кад су кавази и стварно отишли, пјесник је рекао: „Одоше кавази везирски.“

У издању Горскога вијенца из 1847:

„Или имам младога витеза,
уграбиш га у првој младости;
или имах чојка за човјество,
свакога ми узе приђе рока;
или имах китнога вијенца,
који круни чело невјестама,
пожњеш ми га у цв'јету младости.“

У оригиналном рукопису:

„Или имах младога витеза,
уграбиш га у[54] првој младости;
или имах[55] чојка за човјество,
свакога ми узе приђе рока;
или имах китнога вијенца,
који круни чело невјестама,
пожњеш ми га у цв'јету младости.“

У издању Горскога вијенца из 1959:

„Или имах младога витеза,
уграбиш га у првој младости;
или имах чојка за човјество,
свакога ми узе приђе рока;
или имах китнога витеза,
који круни чело невјестама,
пожњеш ми га у цв'јету младости.“

У издању Горскога вијенца из 1847. имамо вријеме садашње имам у стиху:

„Или имам младога витеза.“

Будући да је овдје ријеч о гномској употреби времена садашњег имам и времена прећашњег свршеног имах, могао је пјесник рукописно имах замијенити са имам поготово зато

---

[54] Иза „у“ било је најприје написано „цв'јету“, па је прецртано, а затим је поврх њега написано „првој“.

[55] Мјесто „имах“ пјесник је био прво написао „имам“. Овдје се аутор колебао.

што иза њега слиједи вријеме садашње у г р а б и ш, такође у гномској употреби:

„уграбиш га у првој младости."

Да је у стиху: „Или имам младога витеза" остало и м а х, могло би се вријеме прећашње свршено и м а х схватити временски. Овако је гномска употреба уведена временом садашњим, па се као таква лакше разумије.

У издању Г о р с к о г а в и ј е н ц а из 1847:

„Селим везир, роб роба свечева,
слуга брата сунца свијетскога,
а посланик од све земље цара."

У оригиналном рукопису:

„Селим везир, роб роба свечева,
слуга брата сунца свијетлога,
а посланик од све земље цара."

У издању Г о р с к о г а в и ј е н ц а из 1959:

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE DURĐE PETROVIĆ

„Селим везир, роб роба свечева,
слуга брата сунца свијетлога,
а посланик од све земље цара."

У трећем стиху: „а посланик од све земље цара", иза ријечи „посланик" пјесник је био написао „свега свијета", па је то прецртао, а поред тога ставио „од све земље". Иза ријечи „цара" првобитно је било „од свијета". Преко израза: „посланик свега свијета цара"[56] и ,посланик цара од свијета" дошао је наш пјесник након дуљега тражења до придјева „свијетски". Селим везир је посланик султанов, а султан је цар „свега свијета", „цар од свијета". Султан је уз то брат свеца Мухамеда, а Мухамед је „сунце свијетско", јер обасјава цио свијет. У Л у ч и м и к р о к о з м а Његош спомиње милијуне „колах небеснијех":

„насијата кола са сунцима;
свако сунце предводи мирове
колика си коме одредио,
а мир сваки своју сферу има."

(III, 167—170).

---

[56] У *Лучи микрокозма* сретамо стих: „царе мира једног цијелога" (VI, стих 225).

Сваки свијет, дакле, има своје Сунце које га предводи. И Мухамед је, по Селиму везиру, предводитељ читавога нашега свијета.

Израз „сунца свијетскога" сасвим је у складу с карактером охолога Селима везира. Зато је пјесник у коначној редакцији и промијенио епитет „свијетлога", који се сасвим „излињао", у свеобухватни придјев „свијетскога". Промјена „свијетскога" у „свијетлога" осјећајно би ослабила стих: „слуга брата сунца свијетскога".

У Шћепану Малом Беглербег дозива једнога кадију босанскога и каже му да прочита „титуо султанов". „Кадија (чита): Ја, султан Мустафа, емир, брат сунца а рођак мјесеца... ја, император над имераторима, раздаватељ земних престолах, осјенка божја над објема частима свијета..."[57]

Потребно је овдје још напоменути да наш пјесник употребљава у Горском вијенцу још једанпут израз „свијетски":

„жертвом на трон бича свијетскога".

У издању Горскога вијенца из 1847:

„Хајте к мени под мојим шатором,
ти, владико, и главни сердари,
само да сте цару на бјељегу,
за примити од мене дарове."

У оригиналном рукопису:

„...
само да сте цару на бјељегу,
за примити од мене дарове."

У издању Горскога вијенца из 1959:

„...
само да сте цару на бјељегу,
да примите од мене дарове."

Мјесто ријечи „за" у стиху: „за примити од мене дарове" стајало је најприје у оригиналном рукопису „па". Пјесник је од „па" направио „за".

На конструкцију „за примити" наилазимо и у Свободијади:

„Књиге с крвљу написаше
два Ченгића, силне паше,
за број мислит обратише..."
(III, 90—92).

[57] Петар II Петровић Његош, *Лажни цар Шћепан Мали*, Београд — Загреб, 1902, Српска књижевна задруга, 65, стр. 89—92.

„За довршит ово дјело . . .“
(VII, 28).

На далматинском подручју та је конструкција веома раширена. Ево два-три примјера из Гундулићева Osmana:[58]

„Mi, za uzmnožit veće zlata . . .“
(Osman, I, 277)

„Mrem za živjet s tvoga plama . . .“
(Osman, V, 316)

„da još po toj kraljevini,
za osvetit cara mlada.“
(Osman, VIII, 774—775).

У издању Горскога вијенца из 1847:

„Не, сердаре, али што зафајду? . . .“
„Хоће, кнеже, али што зафајду?“
„Што је фајде крити оно што је? . . .“
„Јесам, кнеже, није фајде крити.“

У издању Горскога вијенца из 1959:

„Не, сердаре; али што је фајде? . . .“
„Хоће, кнеже; али што је фајде?“
„Што је фајде крити оно што је?“
„Јесам, кнеже, није фајде крити!“

Уједначавањем горе наведених стихова из Горскога вијенца из 1847. добија се плеоназам. У оригиналном рукопису сретамо израз „ма зафајду“. У издању Горскога вијенца из 1847. налази се стих:

„ма залуду, на ти божу вјеру!“

Наш је пјесник у оригиналном рукопису написао својом руком стих:

„ма зафајду, на ти божу вјеру!“

Тако је он поправком „ма залуду“ објаснио израз „ма зафајду“. Није у оригиналном рукопису ни прецртао израз „ма зафајду“ него је испјевао нови стих:

„ма залуду, на ти божу вјеру!“

---

[58] *Ćivo Frano Gundulić, Djela, za štampu priredio Đuro Körbler, Zagreb,* 1938, *(Osman),* I, 277, V, 316, VIII, 274—275.

Не смију се, према томе, уједначавати поједини стихови из Горскога вијенца из 1847.

У издању Горскога вијенца из 1847:

„Три сердара и два војеводе —
са њихово триста соколовах,
соко Бајо са тридест змајевах,
мријет неће док свијета траје.“

У издању Горскога вијенца из 1959:

„Три сердара и два војеводе
са њихово триста соколовах,
с њима Бајо су тридест змајевах —
мријет неће док свијета траје...“

У оригиналном рукопису четврто „Коло“ било је започето стихом:

„Соко Бајо нигда мријет неће“. Затим је пјесник испред ријечи ‚соко“ ставио епитет „сабља“. Коначно је једним потезом прецртао читав стих и „Коло“ започео стиховима:

„Три сердара и два војеводе, —
са њихово триста соколовах.“

Иза тога је написао стих:

„с њима сабља Бајо Пивљанине.“

Тај га стих није задовољио, па је у њему прецртао ријечи „сабља“ и „Пивљанине“ и у продужењу написао „са тридест змајевах“. У првом издању Горскога вијенца тај стих гласи:

„соко Бајо су тридест змајевах.“

Око распореда кола у Горскоме вијенцу Његош се доста ломио. У аутографу кола нијесу ишла оним редом којим су штампана у првом издању спјева. Прво је коло било: „Бог се драги на Србе разљути“, друго: „Три сердара и два војеводе“, треће: „Нови Граде сједиш на крај мора“, четврто: „Љута клетва паде на изрода!“, пето: „Чашу меда јошт нико не попи“. Шестога кола нема у аутографу јер и не допире до њега. Накнадно је Његош ставио изнад првог кола број „1“, изнад другога број „4“, поврх трећега број „5“, поврх четвртога број „3“ и изнад петога број „2“. У првом издању Горскога вијенца кола иду слиједећим редом: 1. „Бог се драги на Србе разљути“, 2. „Чашу меда јошт нико не попи“, 3. „Љута клетва паде на изрода!“, 4. „Три сердара и два војеводе“, 5. „Нови Граде сједиш на крај мора“ и 6. „Бјеше облак сунце ухватио“.

NARODNA BIBLIOTEKA CRNE GORE CETINJE CRNOJEVIĆ

У аутографу кола су била лабавије повезана с развитком опјеваних догађаја него у штампаноме тексту Горскога вијенца. Павле Поповић је то добро осјетио и изразио[59]*: „Кола су", тако он каже, „баш умеци, баш одвојени од предмета, јер описују догађаје раније од истраге, па ипак, њихов распоред казује да су ушла с обзиром на истрагу. Прво коло пева о старој држави нашој и Косову, друго о Иванбегу, треће о Станиши његову сину, четврто о инвазији Шенђеровој (тј. Сулејманаге) и битки на Вртијељци..., пето о опсади Новога и битки на Каменом пољу из 1687, шесто и последње пева догађај Бадњега вечера и плете венце Мартиновићима... распоред је њихов хронолошки".*

Ускоро по свом доласку у Беч, Његош је, без сваке сумње по наговору Вука Караџића, пошао, са својим пратиоцем Милорадом Медаковићем, у Штампарију Јерменског манастира. Главном опату саопштио је да жели да ту објави своје дјело Горски вијенац. Управник Манастира је пристао да му дјело штампа, али му је морао саопштити да писци лично треба да траже од аустријске полиције дозволу за објављивање књижевних дјела. Његош се потом обратио бечкој Полицијској дворској служби и замолио је да му допусти да штампа Горски вијенац. Аустријска цензура му је то одобрила, изгледа, без икаквих ограничења. Његош ће тек „на Ново љето 1847." испјевати „Посвету праху оца Србије" и за њу ће накнадно тражити од Полицијске дворске службе допуштење за штампање.

У бечком Управном архиву („Verwaltungsarchiv"), који је 1927. г. готово сав изгорио, налази се Index за 1847. г. Полицијске дворске власти („Polizeihofstelle") који је у пожару настрадао и на који ме љубазно упозорио Michael Göbl, архивар. У тај индекс уношени су подаци о службеном испитивању списа који су били одређени за штампање. У јануару мјесецу 1847. г. ту се говори и о Његошевом „Горском вијенцу". Ево шта о њему ту стоји: „Monat Jänner 1847. — Name des Verfassers oder Einsenders: Auctor / Vladika von Montenegro. — Tag der Einsendung an den Censor: 19 1. — Titel der zu druckenden Schrift, oder des nachzudruckenden Werkes, Zahl und Grösse der Bände: Njegosch / Peter Petrovits von / Gebirgskranz Vorwort hiezu (in serbischer Sprache) 2/S. fol. — Name des Censors: Miklosich. — Tag der Zurücklangung vom Censor: adm. 27/1. — Gefälltes Urtheil: adm."

Шта сазнајемо из тога њемачког текста? Ево шта: Полицијска дворска служба у Бечу послала је 19. јануара 1847. „Предговор" Горскоме вијенцу („Посвету праху оца Србије") цензору Францу Миклошичу[60]*. Миклошич је прегледао „Посве-*

---

[59] Павле Поповић, *О Горском вијенцу*, Београд, 1923, стр. 63—64.

[60] У своме краткоме прилогу „Двије-три ријечи о цензурисању *Горског вијенца*", који се појавио у *Библиографском вјеснику* (Цетиње, год. IX, 1980, број 1, стр. 139—142), погрешно смо тврдили да је Полицијска

ту" и вратио је послије неколико дана Полицијској дворској служби. 27. јануара 1847. Полицијска дворска служба унијела је у Индекс да ју је добила натраг од Миклошича. У Индексу није нажалост, забиљежен Миклошичев суд о Посвети".

Перо Шоћ нашао је у Архиву Српске академије наука и уметности у Београду препис „Посвете праху оца Србије", по коме је она и штампана у првом издању Горскога вијенца из 1847.[61] *„При врху прве стране табака великог канцеларијског формата, на коме је Посвета, налази се ознака Медаковићева": „Das ist die Vorrede, und lassens setzen. Medakovich." („Ово је предговор и дајте га сложити!")*[62]*. Између стихова: „Сабљом му се Турци куну, клетве у њих нема друге!—" и „Да! витеза сустопице трагически конац прати!" Медаковић је написао својом руком: „Bey die (!) Vier abgetheilten Strophen müssen auch diese Punkte eigen. Raum haben."] („Код четири одвојене строфе морају и ове тачке да имају засебан простор").*

На четвртој страни „табака великог канцеларијског формата" Медаковић моли фактора у Штампарији Мехитариста у Бечу да се припази на тачке које се налазе у Посвети и које у почетку словослагач није сложио: „Herr Factor, Beim ersten Abdruck, Setzer hat die Punkte, die statt einigen (!) Versen (!) eingetragen sind, ausgelassen; folglich, wie ich es schon in dem nähmlichen Original angedeutet habe, sollte verbessert und in die Ordnung gebracht"] („Господине Факторе, При првом отиску [текста] словослагач је изоставио тачке које су, мјесто неколико стихова, [биле] унесене; према томе, требало би [то] исправити и довести у ред, као што сам то већ на истом оригиналу означио").[63]

дворска служба у Бечу 19. јануара 1847. г. послала на цензурисање *Горски вијенац* и „Посвету праху оца Србије" Францу Миклошичу. Миклошичу је тада достављен само препис „Посвете". Нас је збунио и завео наслов *Горскога вијенца* на њемачком језику *„Gebirgskranz"*. Ријечи из Индекса *„2/S. fol."* („двије стране *folio"*) помогле су нам да откријемо да је само „Посвета", која је била написана на двјема страницама, била достављена Францу Миклошичу.

[61] Перо Шоћ, „Посвета ‚Горског вијенца'", *Зборник радова* Института за проучавање књижевности САН, Београд, 1951, књ. 1, стр. 317 — 325.

[62] Голуб Добрашиновић љубазно нам је доставио фотокопију Медаковићевог рукописа „Посвете праху оца Србије" који се чува у Архиву Српске академије наука у Београду у кутији *CXLVII*, под бројем 9182.

[63] На основу овога Медаковићевог текста може се претпоставити да су првобитно постојали неки стихови у *Посвети* на мјестима на којима се у првом издању *Горскога вијенца* из 1847. налазе тачке, које је Његош, из богзна каквих разлога изоставио. То се јасно види из реченице *„die statt einigen* (!) *Versen* (!) *eingetragen sind"*. Милорад Медаковић прича да је Његош *Горски вијенац* био посветио кнезу Милошу Обреновићу и да се „из неког мањег неспоразумљења то поквари, те владика окрене ту посвету Карађорђу, из које се види, да су остала нека мјеста односећа се на подвиге књаза Милоша" (*П. П. Његош, посљедњи владајући владика црногорски,* Нови Сад, 1882, стр. 130). Кад се има у виду да је Медаковић био заједно с Његошем у Бечу од 20. октобра 1846. до 13. фебруара 1847, онда се његовој горњој изјави мора да поклони много већа пажња него

Тачно је тврђење учитеља Милорада Медаковића да је Његош „понио био са собом из Црне Горе ново дјело ‚Горски вијенац' у рукопису у Беч.[64] *Поставља се питање чији је то рукопис био, и да ли је то био рукопис цијелог Горскога вијенца или само једног његовог дијела. Кад је Његош 4. октобра 1846. пошао са Цетиња за аутријску пријестолницу, он са собом није понио рукопис цијелога Горскога вијенца. Свој спјев није још био спремио за штампу. На њему је он морао дуго радити у Бечу. Из штампаног текста Горскога вијенца из 1847. види се да је „Посвета праху оца Србије" испјевана „у Бечу, на Ново љето 1847. года". Његош је, без сваке сумње, понио на свој пут за Беч и Петроград први дио рукописа Горскога вијенца који је Ф. Менчик 1889. нашао у бечкој царској библиотеци и чији се сачувани дио завршава 1528. стихом. Цио тај рукопис писао је Његош својом руком. „Овај рукопис" је „баш први концепт пјесникова". Пошто је пјесник у том рукопису многе ријечи и стихове прецртавао, нове са стране додавао, па их превлачио, словослагачи у Штампарији Јерменског манастира у Бечу нијесу могли према њему слагати текст. Исто тако, ни Милорад Медаковић, који је, по свој прилици, преписао начисто читав текст Горског вијенца за аустријску цензуру и за штампање, није преписивао Његошев текст са овога сачуваног оригиналног рукописа. Ево доказа за то. У оригиналном рукопису налазе се непрецртана сљедећа два стиха што их пјесник није објавио у Горском вијенцу из 1847:*

„опет други ка' су со сијали."
„на шићаре јесмо ли заједно?"

У оригиналном рукопису стоји: „ма зафајду, на ти божу веру". Израз „ма зафајду" није у рукопису прецртан. Све су то докази да овај рукопис није посљедњи рукопис Горскога вијенца с којега је преписиван текст за штампање. Преписивач не би сигурно изоставио из рукописа стихове који нијесу били прецртани. У оригиналном рукопису се не налазе стихови што су објављени у Горском вијенцу 1847:

„који си се милосно склонио
дјејателне оживит членове
малом мраву ка' гордоме лафу".

што је то досад чињено. Потребно је овдје још једном споменути Медаковићево упуство фактору у Штампарији Манастира Мехитариста у Бечу: „При првом отиску [текста] словослагач је изоставио тачке које су, мјесто неколико стихова, [биле] унесене; према томе, требало би [то] исправити и довести у ред, као што сам то већ на истом оригиналу означио."

[64] М. Медаковић, *П. П. Његош, посљедњи владајући владика црногорски,* Нови Сад, 1882, стр. 129.

У оригиналном рукопису има стих:

„Овај држи Мухамеда за реп, Мухамеда!...“

Његош је прецртао два пута име „Мухамеда“. Био је у рукопису остао крњи стих: „Овај држи за реп“. У првом издању Горскога вијенца стих гласи:

„Овај држи за реп аџи-Аџа.“

Понекад је редослијед стихова у оригиналном рукопису друкчији него у штампаноме издању Горскога вијенца из 1847.

У оригиналном рукопису иду стихови сљедећим редом:

„Жали Иван брата јединога!
жалије му војводу Уроша
но сву земљу што је изгубио
жалије му војводу Уроша
но обадва да изгуби сина;
жалије му војводу Уроша
него очи да је изгубио...“

У Горском вијенцу из 1847. редослијед стихова је сљедећи:

NARODNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

„Жали Иван брата јединога:
жалије му војводе Уроша
но обадва да изгуби сина;
жалије му војводе Уроша
но сву земљу што је изгубио;
жалије му војводе Уроша
него очи да је изгубио...“

(стих. 575—581).

Или:

стихови из оригиналног рукописа:

„а тројица само претекоше,
рањене их Турци прегазили
под гомиле мртвијех Тураках“,—

веома су незгодно поређани. У штампаноме тексту Горскога вијенца они гласе:

„а тројица само претекоше,
под гомиле мртвијех Тураках,
рањене их Турци прегазили“.

(стих. 1057—1099).

И ово је доказ да Горски вијенац није слаган у штампарији према оригиналном рукопису, ни да је прављен препис за његово штампање са овога оригиналнога рукописа. Требало би овдје споменути и све оне разлике у изразу које постоје између стихова у оригиналном рукопису и у штампаноме тексту Горскога вијенца из 1847.

Потребно је навести још неке разлике између оригиналног рукописа и штампаног текста Горскога вијенца. У оригиналном рукопису споменуто је тринаест пута име лица Роган. У штампаноме тексту Горскога вијенца стоји до 1528. стиха тринаест пута за Рогана да је кнез: „Кнез Роган", а једанпут се Роган спомиње без титуле „кнез". У оригиналном рукопису Драшко Поповић се назива два пута „Драшко воев.". У штампаноме тексту Горскога вијенца измијењен је ред ријечи „Војвода Драшко". У оригиналном рукопису стоји: „Кнез Раде", а у штампаноме тексту Горскога вијенца речено је да је кнез Раде брат владике Данила Петровића: „Кнез Раде (брат владичин)". Презимена црногорских главара и њихове титуле већином су у оригиналном рукопису скраћени: „В. Данило", „Вук Расл.", „Војвода Станко (Љуб.)", „Вој. Томаш", „Вук Мићун.", „Богдан Бурашк.", „Влад. Дан.", „Вук Раслав.", „Томаш Мартин.", „Скенд-ага", „Арслан-ага Мухад.", „Вук Манд.", „Вукота Мрвал.". У штампаноме тексту Горскога вијенца из 1847. разријешени су сва та презимена и титуле. И кратки прозни текстови из оригиналнога рукописа се увелико разликују од штампаних текстова у Горском вијенцу из 1847.

Све текстолошке измјене које су настале у штампаноме тексту Горскога вијенца потичу од Његоша. Пјесник је, свакако, у Бечу морао начисто написати својом руком сав текст свога спјева, а Милорад Медаковић је, по свој прилици, преписао посљедњи и оригинални пјесников рукопис цијелог Горскога вијенца за аустријску цензуру и за штампу.

Његош се сигурно одлучио, по наговору Вука Караџића, да штампа своје дјело Горски вијенац у Штампарији Јерменског манастира. Он се тада у Бечу често кретао у друштву Караџићевом. Караџић му је, више него вјероватно, помагао при вршењу друге коректуре и суперревизије Горскога вијенца. О свему томе нам је сачувао драгоцјене податке Имбро Ткалац Игњатијевић, хрватски политичар и „први наш новинар у европском смислу ријечи". Ткалац је 1847. „при проласку кроз Беч", упознао Његоша код Вука Караџића. У своме чланку „Ein montenegrinischer Selbstherrscher" („Црногорски самодржац") он с усхићењем говори о Његошу. Спомиње и Горски вијенац. Прича да га је прочитао у одобреним табацима за штампу и да је био њим одушевљен:[65] „Вук је знао да склони

[65] H. F., „Ein montenegrinischer Selbstherrscher", *Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung*, Nummer 445, XXV Jahrgang, Berlin, Dienstag, 1. September 1896, Abend-Ausgabe.

Владику да у Бечу штампа драму Горски вијенац, и он [Вук] ми је дао да прочитам одобрене табаке за штампање...“ („Ich lernte den Wladyka Rade im Jahre 1847 auf der Durchreise in Wien bei unserem gemeinsamen Freunde Wuk Karadschitsch kennen. Wuk hatte den Wladyka zu bestimmen gewusst, das Drama „Der Kranz von den Bergen“ in Wien drucken zu lassen, und mir die Aushängebogen zu lesen gegeben...“

Шта се може закључити из горе наведених Ткалчевих ријечи? Ево шта: Његош „сам држаше“, како каже Медаковић, „друго поправљање и потоње прегледање“[66] Горскога вијенца. Вук Караџић, који се „непрестано забавља са владиком црногорским, који сада у Бечу борави“ и који „долазаше често код владике“, био је, прије Ткалца, прочитао „одобрене табаке за штампу“. То би био, унеколико, и доказ да је Караџић помагао Његошу при „другом поправљању и потоњем прегледању“ Горскога вијенца.[67] Како се, иначе, могу објаснити знатне разлике у графији, правопису и интерпункцији које постоје у Медаковићевом препису „Посвете праху оца Србије“, који се чува у Архиву Српске академије наука и уметности у Београду, и у штампаној Посвети из првог издања Горскога вијенца? У рукопису „Посвете“ појављује се знак „и“, а у штампаној Посвети налази се слово „ы“. Знак „ъ“, који је у рукопису на крају ријечи „некъ“ и „алъ“, замијењен је у штампаној Посвети апострофом. Ријеч „Белонине“ има у рукопису само једно „л“. У штампаној Посвети знак „л“ удвостручен је „Bellonine“. У рукопису су спојене двије ријечи „штоћ'“. У штампаној Посвети оне су раздвојене „што ћ'“. Именица „триумфи“ из рукописа преиначена је у штампаној Посвети у други падеж једнине „триумфа“. У рукопису био је зарез иза прве половине 33. стиха: „Плам ће вјечно животворни.“ У штампаној га Посвети нема. Има још неколико разлика у интерпункцији у рукопису и штампаној Посвети.[68]

---

[66] В. М. Г. Медаковић, *П. П. Његош*, Нови Сад, 1882, стр. 129.

[67] Не може се одржати тврђење Николе Банашевића: „Ако су Вуку били послати ‚први отисци у листовима' *(Горскога вијенца)*, како каже Ткалац, коме се може веровати, значило би само да је он био посредник у послу са штампаријом Мехитариста, а није доказ да је баш он вршио и коректуру.“ (П. П. II. Његош, *Горски вијенац*, друго издање, Београд, 1978, стр. X). Ткалац не тврди да су Вуку „били послати ‚први отисци у листовима'“ *Горског вијенца*, него да је Вук дао Ткалцу на читање „одобрене табаке за штампу“ *Горскога вијенца* („...und mir die Aushängebogen zu lesen gegeben...“). Банашевића је завео погрешни превод Ткалчевог чланка „Ein montenegrinischer Selbstherrscher“ који је објављен 16. јануара 1903. у дубровачком часопису *Срђ*.

[68] Перо Шоћ је још 1951. примијетио да „постоји, пак, повише разлика између текста овога преписа и онога који је отштампан у Посвети.“ *(Зборник радова* Института за проучавање књижевности, Београд, књ. 1, 1951, стр. 318). Касније је и Александар Младеновић упозорио на графијске, словне, правописне и интерпунцијске разлике које се налазе у Медаковићевом препису *Посвете* и штампане *Посвете* из првог издања *Горскога вијенца*.

Пошто је Његош „на Ново љето 1847. года" био испјевао „Посвету праху оца Србије", он је задужио Милорада Медаковића, који је тада с њим боравио у Бечу, да је на чисто препише. Медаковић је то и урадио. Пјесник тада прегледава препис Посвете и никакве исправке у њему не чини. Али у другој и посљедњој коректури текста Посвете јављају се разне графијске, правописне и интерпункцијске измјене. Штавише се преправља и ријеч „триумфи" у „триумфа". Поставља се питање ко је, осим самога пјесника, интервенисао у штампаноме тексту Посвете. Па нико други сем Вука Караџића. Караџић, наравно, није дирао у Његошев текст, али је сигурно, унеколико, мијењао графију, правопис и интерпункцију. Имбро Ткалац прича да му је Вук Караџић дао на читање „одобрене табаке за штампање": „Wuk hatte... mir die Aushängebogen zu lesen gegeben". Та Ткалчева изјава је најбољи доказ да је Његош давао на преглед Караџићу другу коректуру и суперревизију Горскога вијенца. Караџић није ни могао да врши велике измјене у другој коректури и у суперревизији већ сложенога текста Горскога вијенца. Без велике невоље он није ни дирао у текст и у интерпункцију нашега пјесника. То се јасно види и из тужбалице сестре Батрићеве из Горскога вијенца коју је он објавио новим правописом 1849. г. Само на понеком мјесту у тој тужбалици промијенио је знаке интерпункције. Све знаке чућења, које сретамо у штампаној верзији тужбалице, задржао је.

Важно би било сазнати кад је Горски вијенац изашао из штампе.

У „Посвети праху оца Србије" Његош је додао: „У Бечу на Ново љето 1847. года." То нам јасно показује да је „Посвета" испјевана за вријеме Његошева боравка у аустријској пријестолници. И у сачуваном рукопису „Посвете", који, као што смо рекли, потиче од Милорада Медаковића и на коме је бечка цензура дала imprimatur, стоји: „У Бечу на Ново љето 1847. года". Бечка цензорска служба дала је дозволу за штампање „Посвете" 30. јануара 1847. по новом календару. Дозволу је потписао Ј. Б. Фрајбергер.

У трећем броју Подунавке од 17/29. јануара 1847. објављена је кратка биљешка:[69] „У Бечу печата се књига под именом Горски вијенац, драматически спјев, сачињен Његов. Свјетл. Високопр. Господаром Владиком црногорским. Величина ће бити од 7 табака на лијепом папиру. — Дјело је наш виспрени поета посветио сјени избавитеља Србије, дичном и велехвалном српском вожду, Карађорђу. Мени се посвета особито допада, а за друге не знам..." Ова је биљешка потписана са „М. М". То ће, без сваке сумње, бити Милорад Медаковић.

---

[69] *Подунавка,* Београд, 17. јануара 1847, број 3, стр. 12.

Љубомир Дурковић-Јакшић тврди у своме чланку „Сто година објављивања Горскога вијенца (1847—1947)“[70]: „... Онда мора да је Горски вијенац изашао из штампе најдаље крајем јануара“. У истом прилогу Дурковић каже[71]: „Према томе док не би (?) добили неки јасни и одређени доказ о неком ближем датуму за појаву Г. в., морамо поклонити пажњу констатацији да је Г. в. изашао крајем јануара (сви датуми до сада су наведени по старом стилу) или у првој половини фебруара по новом стилу“.

Видо Латковић мисли да је штампање Горскога вијенца било завршено „најкасније до половине фебруара 1847. године, јер је већ 16. фебруара те године Стјепан Пејаковић послао из Беча један примјерак Људевиту Гају у Загреб као Његошев поклон“[72].

Ми смо нашли један документ из кога се види да је Горски вијенац изашао из штампе око 10. фебруара (по новоме стилу) и да је Његош напустио Беч 13. фебруара (по новоме календару). Ријеч је о писму љекара Љубомира Радивојевића од 2/14. фебруара 1847. пјеснику Сими Милутиновићу. Ево из тога писма један став:[73] „... Неки дан изишла је овде из печатње књига Горски вијенац. Она је ствар ума светог владике. Ви ћете је без сумње скорим добити.[74] По њој веје омладак духа певца Србијанке!“

Ријечи Радивојевићеве: „Неки дан изишла је овде из печатње књига Горски вијенац“ најбољи су доказ да је Горски вијенац угледао свијет око 10. фебруара (по новом стилу) 1847. године.

*

У овој књизи доносимо новим правописом сав текст оригиналног рукописа првог дијела Горскога вијенца. Вјерно

---

[70] „Стогодишњица Горског вијенца 1847—1947“, прештампано из *Гласника* службеног листа српске патријаршије, Београд, 1947, бр. 2—3, стр. 82.

[71] *Ibid.*, стр. 82—83, примједба 6.

[72] Видо Латковић, *„О Горском вијенцу* и досадашњим тумачењима појединих места у спеву“, *Целокупна дела Петра Петровића Његоша*, Београд, 1967, књига трећа, стр. 219.

[73] Писмо Љубомира Радивојевића од 2/14. фебруара 1847. упућено је из Беча Сими Милутиновићу у Београд. Оно се чува у Архиву Српске академије наука и уметности у Београду, број 14161/358.

[74] 13. фебруара 1847. г. Његош се из Беча вратио у Црну Гору. Многи Словени, који су живјели у аустријској пријестолници, срдачно су га испратили. У кратком чланку А. Чаић је описао Његошев полазак из Беча: [„13. veljače u večer oprostismo se s vladikom crnogorskim vraćajućim se među svoje. — Slavni ovaj muž izručio je za vrijeme svojeg ovdje desenja zanimljivu svoju dramu *Gorski vijenac* putem tiska svijetu, koje 50 izgledah, ovdašnjim Slavljanam za uspomenu ostavljenih, sada već radosno uživamo. Nezaboravljene su nam riječi, koje je među inim kod rastanka nam u većem broju sabranim i sretan mu put u ime sve ondašnje braće želećim izustio: ‚Sveta je stvar Horvatah; ne uskrati im, Bože, krijeposti k svrsi ju privesti!‘“] (Вид. чланак Љубице Кланчић „Шест прилога о Вуку Караџићу“, *Гласник Етнографског музеја на Цетињу*, Цетиње, 1964, IV књига, стр. 76—77).

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE CETINJE

смо пренијели све грешке у Његошевом писању. Саопштили смо све прецртане ријечи, изразе, стихове и све верзије појединих стихова.[75] *Покушали смо да прикажемо како су се поједини стихови зачињали и како су се постепено развијали док нијесу добили коначан облик.*[76] *Трудили смо се да објавимо стихове оним редом којим су и настали. Све прецртане ријечи, изразе и стихове у рукопису ставили смо у угласте заграде* [ ]. *Задржали смо округле заграде ( ) које је пјесник у тексту рукописа употријебио. Настојали смо да објаснимо у биљешкама, колико смо знали и умјели, зашто је Његош прецртавао поједине ријечи и изразе и због чега је понеке стихове брисао и замјењивао*

---

[75] Рукопис првог дијела *Горскога вијенца* дошао је, по свој прилици, у бечку дворску библиотеку (Hofbibliothek) из оставштине познатога нашег научника Франца Миклошича који је радио у тој Библиотеци. Рукопис је пронашао Ф. Менчик. Први је о томе Његошевом рукопису писао И. Броз. Он је о њему 1890. објавио кратку биљешку у Загребачком „Вијенцу" („Вијенац", Загреб, 29. студенога 1890, год. XXII, број 48, стр. 775). И. Ф. Менчик је 1891. донио кратку забиљешку о овом рукопису у листу „Хлидка литерарни" (Брно, 1891, стр. 128). Менчик није познавао Његошев рукопис па је тврдио да наш пјесник није умио ни писати и да је рукопис *Горскога вијенца* писао неки Његошев писар. Врсни познавалац Његошева дјела Милан Решетар штампао је 1892. у „Стражилову" свој краћи чланак „Рукопис ‚Горскога вијенца'" („Стражилово", Нови Сад, 26. априла 1892, број 17, стр. 265—269). Он је доказао да је „вас" рукопис „написан једном те истом руком", да је „на првоме листу споља друга рука испод српскога имена написала ово: [Gebirgs-Kranz von Peter Petrovits v. Njegosch Vladika von Montenegro. 1 Abtheilung"] и да је тај оригинални рукопис од почетка до краја писао Његош. Решетар је у том свом прилогу доста исцрпно говорио о рукопису, о Његошевом дотјеривању појединих стихова, о задњој редакцији текста у рукопису, о разликама између стихова у рукопису и стихова у штампаном издању *Горскога вијенца* 1847. Он је, углавном, овдје споменуо „само оне исправке, које нам могу и мало помоћи, да боље разумијемо неке спорне стихове". Касније је настојао да попише све разлике између текста у рукопису и штампанога текста. Он је о овоме објавио свој прилог „Н а п о м е н е уз ово издање ‚Горског вијенца'" 1926. на крају *Целокупних дела Петра Петровића Његоша,* Београд, књига прва, стр. 348—355. На жалост се не може рећи да је Решетар савјесно утврдио и саопштио све разлике које постоје између сачуваног Његошевог рукописа и првога издања *Горског вијенца.* Има у „Н а п о м е н а м а" и подоста штампарских грешака. То, свакако, неће бити Решетарова кривица, јер је он знао да чита итекако добро ћирилске рукописе. То ће, без сваке сумње, бити грешка коректора Државне штампарије у Београду, која је 1926. издала *Целокупна дела Петра Петровића Његоша.*

Јан Худец је такође проучавао Његошев оригинални рукопис (видјети „увод чешком преводу *Горскога вијенца* и даље под *С,* 1897, 21—22".

Павле Поповић је исто говорио о Његошевом рукопису у својој студији *О Горском вијенцу,* Београд, 1923, стр. 214—215.

[76] М. С. Лалевић је 1951. у својој исцрпној студији „Напомене уз рукопис *Горског вијенца*" упозорио готово на све разлике између текста рукописа и текста првог издања *Горског вијенца.* Он је савјесно слиједио настанак редакцијâ Његошевих стихова у оригиналном рукопису и повремено је објашњавао зашто је пјесник мијењао ријечи, синтагме у појединим стиховима, па и саме стихове. Али у Лалевићевој расправи има, на жалост, доста штампарских грешака. („Напомене уз рукопис *Горског вијенца", Питања савременог књижевног језика,* Свјетлост/ Сарајево,

их новима.[77] *Интервенисали смо у интерпункцији текста у рукопису, јер Његошеву интерпункцију нијесмо могли усвојити. Ипак смо консултовали интерпункцију у аутографу и првом издању Горскога вијенца из 1847.*

Ако се баци летимичан поглед на оригинални рукопис Горскога вијенца, одмах ће се видјети да у њему има стихова који су претрпјели незнатне промјене, а има их који су доживјели више измјена.[78] *У великом броју стихова промијењена је само по једна ријеч или по један израз. Понеки су стихови накнадно прецртани или испуштени; неки су пак новима замијењени. У некима су премјештене ријечи да би се нешто јаче нагласило. Додавани су са стране поједини стихови или читави низови стихова. Понекад је мијењан и њихов редосљед. Пјесник их*

1951, год. III, књига II, св. 1. стр. 199—224), и М. С. Лалевић, „О неким особеностима Његошева језика и правописа по рукопису *Горског вијенца*", *Стварање*, Цетиње, 1958, год. XIII, св. 1, стр. 60—69). Лалевић је прочитао погрешно неке ријечи и неке стихове у оригиналном рукопису. Код Лалевића стоји: „Громе страшниј, цароубиственијi!" („Напомене уз рукопис Горског вијенца", стр. 206), а треба: „Громе страшни, цареубиствени!". Код Лалевића: „Затро се име црногорско" (*Ibid.*, стр. 208), а у рукопису: „затрије се име црногорско". Код Лалевића: „Јер је Касан брука и уклева" (*Ibid.*, стр. 211), а у рукопису: „Јер је Касан брука и уклетва". Код Лалевића: „На невоља како ме бољела" (*Ibid.*, стр. 211), а треба: „ње невоља како ме бољела". Код Лалевића: „Нехћах пуштит да ми се потур." (*Ibid.*, стр. 211), а у рукопису: „не хћех пуштит да ми се потур." Код Лалевића: „На Симуу све тро." (*Ibid.*, стр. 211), а у рукопису: „На Симуњу све тро." Код Лалевића: „У Стамболу учио си писат" (*Ibid.*, стр. 214), а у рукопису: „У Стамболу учио си памет" итд.

[77] У своме издању *Горскога вијенца* Ристо Ј. Драгићевић говорио је исцрпно о оригиналном рукопису Његошева спјева у својим расправама „Како је приређен текст овог издања" и „Оригинални рукопис" (Петар Петровић Његош, *Горски вијенац*, Титоград, 1966, стр. 199—223). Драгићевић није у својим прилозима саопштио „све разлике између оригиналног и штампаног текста" *Горскога вијенца*, него је навео само „важније разлике" да би се из њих видјело „колико је Његош поклонио пажње своме главном књижевном дјелу".

[78] У својој зналачки писаној студији „О рукопису и првом издању ‚Горског вијенца'" (*Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, Нови Сад, 1970, књ. XIII/1, стр. 273—334) Александар Младеновић је расправљао о графијским, правописним, језичним и текстолошким разликама између рукописа и првога издања *Горскога вијенца*. Он је указао „не само на низ разлика у графијском, правописном, језичком и текстолошком погледу између аутографа и штампаног текста" *Горскога вијенца* „већ и на недосследност у графијским, правописним и језичким интервенцијама које се огледају" у првом издању *Горскога вијенца*. Погрешно је пак означио словом „n" из латинице старо ниско „ѣ", које Његош обично употребљава у сачуваном рукопису *Горскога вијенца*. У оригиналном рукопису стоји „надъяча", а никако „насъ яча", како то бележи Младеновић. На страни 324, у примједби 118, своје студије Младеновић тврди да у рукопису „долази нејасно написано: „оный/онай/?/". У рукопису стоји јасно: „оный". Стих у рукопису гласи: „главу би ти они час посјекли", а у првом издању *Горскога вијенца:* „главу би ти онај час посјекли". Има, на жалост, подоста штампарских погрешака у Младеновићевој расправи „О рукопису и првом издању ‚Горског вијенца'".

је неодступно прерађивао и дотјеривао. Није риједак случај да се појединoм стиху више пута враћао. И што је најзначаније, стално је своје стихове поправљао набоље. Непрестано се борио за израз, јер је знао да „се у дикцији огледа" његова снага, „сила ума списатељског"[79].

Његош се доста намучио док је пронашао одговарајући наслов за свој спјев Г о р с к и в и ј е н а ц. *На спољној страни првога листа сачуваногa рукописа он је првобитно био написао у једном реду два имена: „Извіискре" и „извите искре". Њих је био једном линијом посебно подвукао, али их је једном изломљеном јаком линијом накнадно прецртао, а онда је испод тих наслова написао „виіенацъ горскій" и њега је једном линијом подвукао. И на спољашњој страни задњега листа рукописа* Г о р с к о г а в и ј е н ц а *Његош је био написао два назива један испод другога, која је накнадно превукао једном линијом. Први наслов је доста нејасно написан. Тешко га је прочитати*[80]. *Други наслов је читко написан „віенацъ Горскій. У коначној редакцији пјесник није употријебио ниједан од ових назива. Своме спјеву дао је име „Горски віенацъ".*[81]

Шта значи тај наслов „Горски вијенац"?

Милан Решетар сматра да је то „црногорска слава", „јер је [Његош] мислио да је најљепша слава и највећа заслуга црногорска што Црногорци у својим горама сачуваше ту 'искру слободе' и први започеше борбу за ослобођење" (Петар II Петровић Његош, Г о р с к и в и ј е н а ц. *Десето издање с уводом и коментаром Милана Решетара, Београд, 1940, стр. XLIV).*

Његош је објавио на првој страни Г о р с к о г в и ј е н ц а, *при врху, виљету која приказује ловоров вијенац у који је забоден мач. Та виљета је саставни дио наслова* Г о р с к о г в и ј е н ц а: *преко врха мача се долази до вијенца побједе. Да је*

---

[79] И Никола Банашевић је темељито проучио сачувани рукопис *Горскога вијенца.* Он га није користио за утврђивање текста *Горскога вијенца* него за правилно тумачење и боље разумијевање појединих мисли у Његошеву спјеву. Он је издао *Горски вијенац* с исцрпним коментаром. (П. П. Његош, *Горски вијенац,* Критичко издање с коментаром приредио Никола Банашевић, Београд, 1973, Српска књижевна задруга, коло LXVI, књига 442).

[80] Милану Решетару изгледало је да ту стоји „Архибудни данъ" („Рукопис ‚Горскога вијенца'", *Стражилово,* Нови Сад, 26, априла 1892, стр. 267). Саво Вукмановић сматра да је ту Његош написао „Архибадни данъ" („О оригиналном рукопису ‚Горског вијенца'", *Гласник Цетињских музеја,* Цетиње, 1969, књига II, стр. 161).

[81] При овом раду била нам је од велике помоћи студија Антуна Барца „O rukopisu ‚Smrti Smail-age Čengijića" *(Mažuranić,* Загреб, 1945, стр. 274—296). Искористили смо и издање „Smrti Smail-age Čengića" од Ивана Мажуранића које је приредио 1968. Давор Капетанић. Користили смо се *Речником уз Целокупна дела Петра II Петровића Његоша* који су саставили Михаило Стевановић и Радосав Бошковић уз сарадњу Радована Лалића (Београд, 1974, III издање, књига седма). Од огромне помоћи биле су нам писмене примједбе Радована Зоговића и Вука Павићевића који су редиговали овај наш рад.

пјесник под „Горским вијенцем“ подразумијевао „вијенац побједе“ („Siegeskranz“), то потврђују и његови стихови из Горског вијенца:

„Соколови пет Мартиновићах...
два Новака с барјактаром Пивом
и витеже Бориловић-Вуче
који први удристе на Турке,
ко умије вама сплести в'јенце?
Споменик је вашега јунаштва
Гора Црна и њена слобода!“

(Горски вијенац, 2639—2647).

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

РУКОПИС ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Скупштина [на][1] уочи Тројичина дне на
Ловћен[2], глухо доба ноћи, свак спава.

В. ДАНИЛО (сам собом)[3]

[Ево] Виђи врага [су седам] су седам
[кабаницах] биньишах,[4]
су два мача а су двије крune,

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] Вјероватно је овдје Његош намјеравао да напише приједлог „на". Можда је хтио рећи „на Тројичин дан", па се предомислио и ставио „уочи Тројичина дне".

[2] Умјесто „на Ловћен" штампано је у првом изданју *Горскога вијенца* „на Ловћену": „Скупштина уочи Тројичина дне на Ловћену; глухо доба ноћи, свак спава".

[3] У штампаноме тексту *Горскога вијенца* стоји: „*Владика Данило* (сам собом)".

[4] У очуваном рукопису Његош је био започео *Горски вијенац* стихом: „Црни дане, а црна судбино!", па је накнадно унио са стране, у два ступца, четрдесет два нова стиха, од којих је неке и по три пута преправљао и дотјеривао. Њих је ставио испред горе наведеног стиха. Штампан, први од уметнутих стихова гласи: „Виђи врага су седам биньишах!". Али, Његош је уложио доста напора док је до њега дошао. Он је првобитно стих започео ријечима: „ево врага су седам" па је прецртао „су седам" и у продужењу поново написао „су седам" и томе додао именицу „кабаницах"; превукао је и ријеч „ево" и испред ње ставио глагол „виђи". Сад је добио неритмични стих са ироничним призвуком: „Виђи врага су седам кабаницах", па је израз „кабаницах" превукао и у продужењу стиха написао подесни турски израз „биньишах". У коначној редакцији стих гласи: „Виђи врага су седам биньишах!" И у своме дјелу *Лажни цар Шћепан Мали* Његош употребљава турску ријеч „биньиш":

„једнако их мислим даровати,
дароват им црвене биньише
од вр главе до зелене траве".

(II, 131—133).

[Би л' сатана ово измислио?][5]
[Нек се знаде ко је унук Турков-унук][6]
[унук Турков с Кораном у руке!],
праунука Туркова с Кораном!
За њим јата проклетога кота,
да [да][7] опусти земљу
свуколику ка' скакавац што
поль[е]а[8] опусти.
[Јаки бријег да нема Француска].[9]
Француског да не би бријега,
аравијско море све потопи.
Сан [сатанин][10] паклени окруни
Османа, дарова му луну ка' јабуку.
— [У Европу зла госта Оркана!
Ево Оркан зли гост за Европу!].[11]

[Ови су стихови са стране додани.]

[Стихови са стране уметнути.]

---

[5] Његош је накнадно прецртао стих: „Би л' сатана ово измислио?"; прецртавао је ријеч по ријеч. Овога стиха у првом издању *Горскога вијенца* нема.

[6] Његош је прво написао: „Нек се знаде ко је унук Турков", па је то накнадно једним потезом прецртао и, вјероватно, у истом реду започео нови стих ријечју „унук", коју је касније превукао, затим је испод тога исписао „унук Турков с Кораном у руке", али га ни то није задовољило, па је и то једним потезом прецртао и вратио се стиху: „Нек се знаде ко је унук Турков." Најзад је изнад њега написао, дебелим словима згуснут и хармоничан стих: „Праунука Туркова с Кораном!"

[7] Његош је накнадно прецртао „да" Прва редакција стиха гласи: „да опуст[е] земљу свуколику", а друга: „да опусти земљу свуколику".

[8] Његош је накнадно замијенио именицу „поље" обликом „поља̂"; тако је умјесто прве редакције стиха: „ка' скакавац што поль[е] опусти", дошла друга, обухватнија: „ка' скакавац што поља опусти".

[9] Његош је једним потезом превукао овај наративни стих: „Јаки бријег да нема Француска", а затим га је прерадио: изоставио је придјев „јаки", од именице „Француска" начинио је придјев „француског", а презент „нема" замијенио је аористом „би", атрибут „француског" одвојио је од именице „бријега" ријечима „да не би" и тако је добио сажет и динамичан стих: „Француског да не би бријега", у коме је инверзијом и цезуром послије четвртога слога јаче истакао придјев „француског".

[10] Прецртан је придјев „сатанин" и поврх њега написан јачи израз „паклени": („Сан паклени окруни Османа" умјесто првобитног „Сан сатанин окруни Османа").

[11] Овај је стих прошао кроз три фазе. Прво је било написано: „У Европу зла госта Оркана!", па је то једним потезом превучено, затим је, у истом реду, написано: „Ево Оркан, зли гост за Европу!", да и то буде једним јаким потезом прецртано и замијењено преправљеним прецртаним стихом. Нови стих започет је синтагмом „злога госта", именички облик „Европи" стављен је на друго мјесто, а „Оркана" је дошло на крај стиха. Тако је настало драматично: „Злога госта Европи Оркана!" То је елиптична реченица без глагола, са значењем: Ево Оркана, злога госта за Европу; страшни ли гост — у лицу Оркана — долази Европи!

Злога госта Европи Оркана!
Византија сада није друго
но прћија младе Теодоре;
звијезда је црне судбе над њом. ⟶ [Стих са стране додан.]
Палеолог позива Мурата
[да ископа велику гробницу,][12]
да закопа Грке са Србима.
Своју мисли Бранковић с Гертуком—
[Нек се једном и врагу захвали][13]
[за приличну Гертуки награду]
[за награду што даде Гертуки].
Мухамеде, то је за Гертуку!
Сјем Азије, ђе им је гњијездо
[вр.][14] вражје племе позоба народе:
дан и народ, као[15] ћуку тица:
Мурат Српску, а [Илдерим][16]
Бајазит Босну,
Мурат Епир, а Мухамед Грчку,
два Селима Ћипар[17] и Африку;
сваки нешто, не остаде ништа! ⟶ [Стих са стране додан.]
Страшило је слушат што се ради!
Мален свијет за адова жвала,
ни најест га, камоли прејести!
— Јанко брани Владислава мртва,

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE PETROVIĆ

---

[12] Његош је прво написао стих: „да ископа велику гробницу“, па га је једним потезом превукао и замијенио неупоредиво бољим: „да закопа Грке са Србима“.

[13] Иза стиха: „Своју мисли Бранковић с Гертуком“ дошла су ова три стиха: „Нек се једном и врагу захвали“, / „за приличну Гертуки награду“, / „за награду што даде Гертуки“. Прецртани су сва три: први и трећи ријеч по ријеч, а други једним потезом, па је у продужењу написан нови стих: „Мухамеде, то је за Гертуку!“

[14] Стих: „вражје племе позоба народе“ започет је у рукопису недовршеним и прецртаним „вр.“.

[15] У коначној редакцији Његош је везник „као“ замијенио колоритним и јачим „како“ у истом значењу: „дан и народ како ћуку тица“ (*Горски вијенац*, Беч, 1847, стр. 1). Везник „како‘ сретамо у *Горском вијенцу* често: „скаче старац како хитро момче“—, / „ублиједи како рубетина“, / „како старац на камен сједећи“ итд.

[16] У стиху: „Мурат Српску, а Илдерим Босну“ Његош је прецртао име „Илдерим“ и поврх њега написао „Бајазит“. У коначној редакцији стих гласи: „Мурат Српску, а Бајазит Босну“.

[17] У првом изданju *Горскога вијенца* умјесто „Ћипар“ стоји „Ципар“: „два Селима Ципар и Африку“.

што га брани[18], кад га не обрани?[19]
Скендербег је срца [Мило.][20]
Обилића,
ал, умрије тужним изгнаником.
А ја што ћу, али са киме ћу?
Мало руках, малена и снага —
једна сламка међу вихорове,
[изгубљеник крај мутна, бурна
тартара, у маглу тартарску][21]
сирак тужни без нигђе никога.
Моје племе сном мртвијем спава,
суза моја нема родитеља,
нада мном је небо затворено,
не прима ми вопља,[22] ни молитве,
у ад ми се свијет претворио,
а сви људи паклени духови.
Црни дане, а црна судбино!
О кукаво[23] Српство угашено!
зла надживјех[24] твоја сваколика,

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE

[18] Изгледа да је Његош у почетку глаголског облика „брани" погрешком био написао слово „г" па га је преправио у слово „б".

[19] Умјесто „обрани" штампано је у првом издању *Горскога вијенца* „одбрани": „што га брани кад га не одбрани?"

[20] Његош је застао на пола ријечи, прецртао је написано „Мило." и у продужењу написао: „Обилића". Тако је, умјесто стиха, који је, очито, требало да гласи: „Скендербег је срца Мило[шева(?)], настао стих: „Скендербег је срца Обилића". Изразом „срца Обилића" стих је ослобођен могуће двоумице о ком се Милошу ради и извјесне фамилијарности, постао је чвршћи и снажнији. Па и кад Милоша Обилића уздиже изнад спартанског краља Леонида и римског јунака Сцеволе, Његош, такође, употребљава презиме „Обилић", а не име „Милош", што је, поетски гледано, једино и могуће:

„Шта Леонид оће и Сцевола
Кад Обилић станена поприште?"

(*Горски вијенац*, Беч, 1847, стр. 9).

[21] Његош је прво написао: „изгубљеник крај мутна, бурна тартара", па је то прецртао ријеч по ријеч и поврх превучених ријечи „мутна, бурна тартара" написао „у маглу тартарску"; најзад је и то прецртао. У првој редакцији овај стих је, дакле, требало да гласи: „изгубљеник крај мутна тартара", у другој: „изгубљеник крај бурна тартара", а у трећој: „изгубљеник у маглу тартарску".

[22] У коначној редакцији Његош је црвенорускy ријеч „вопља", раније употребљену у *Лучи микрокозма*, измијенио у „плача": „не прима ми плача, ни молитве" (*Горски вијенац*, Беч, 1847, стр. 2).

[23] У првом издању *Горскога вијенца* умјесто „кукаво" штампано је „кукавно".

[24] У штампаном тексту *Горскога вијенца* умјесто „надживљех" стоји „надживјех".

а с најгорим хоћу да се борим!
Да, кад главу раздробиш тијелу,
у мучењу [умиру][25] издишу членови.
Куго људска да те Бог убије!
Ала ти је [уско][26] мало пô свијета
те си својом злошћу отровала,
но си отров [вражје][27] адске своје душе
и на овај камен избљувала?
Мала ли је жертва сва Србија
од Дунава до мора сињега?
[Држиш скиптар у крв окупани.][28]
На трон сједиш неправо узети,
[мунар дуби на крст разл.]
поносиш се с скиптром крвавијем,[29]
хулиш Бога с светога олтара,
мунар дуби на крст раздробљени![30]
Али сјенку што му шће тровати
те ју[31] у збјег собом унијеше

---

[25] Његош је прво написао: „у мучењу умиру членови", па је прецртао глагол „умиру" и поврх њега написао „издишу". Коначна редакција стиха гласи: „у мучењу издишу членови".

[26] Његош је накнадно превукао прилог „уско" и поврх њега написао „мало". Прва редакција стиха гласи: „Али ти је уско пô свијета", а друга: „Али ти је мало пô свијета".

[27] Његош је прецртао придјев „вражје", па је поврх њега ставио „адске". Прва редакција стиха гласила је: „но си отров вражје своје душе", а друга и коначна је: „но си отров адске своје душе". Пјесник је промијенио само израз „вражје" у „адске", али је и том наоко незнатном измјеном много постигао: израз *адски* (паклени) је одређенији и неупоредиво јачи, па је њим појачан цио стих.

[28] Првобитно је Његош написао: „Држиш скиптар у крв окупани", па је то накнадно једним потезом превукао и у истоме реду написао: „На трон сједиш неправо узети".

[29] Његош је прецртао недовршени стих: „мунар дуби на крст разл.". Затим се вратио мало прије прецртаном стиху: „Држиш скиптар у крв окупани" и темељно га прерадио: умјесто глагола „држиш" употријебио је „поносиш се", којим је окарактерисао охолост турскога султана Мохамеда II након освајања Цариграда 1453, другу половину стиха „у крв окупани" замијенио је живописним изразом „с скиптром крвавијем" и тако је створио стих чврсте структуре: „поносиш се с скиптром крвавијем". У коначној редакцији изоставио је непотребно „с" и тако је стих постао једноставнији: „поносиш се скиптром крвавијем" *(Горски вијенац,* Беч, 1847, стр. 3).

[30] Недовршени и накнадно превучени стих: „мунар дуби на крст разл." Његош је незнатно измијенио: епитет „разл[омљени]" [крст] замијенио је придјевом с јачим значењем „раздробљени" — мунар дуби на крст раздробљени!"

[31] У штампаном тексту *Горскога вијенца* Његош је енклитику „ју" замијенио енклитиком „је": „те је у збјег собом унијеше" (стр. 3).

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE DURDE CRNOJEVIC

[и која се крвљу прекупала]
међу горе за вјечну утјеху[32]
[стопут твојом а стотину нашом][33]
и за спомен рода јуначкога?
Већ је у крв она прекупата[34]
стопут твоју, а стотину нашу![35]
Виђи посла цара опакога,
кога ђаво о свачему учи:
„Црну Гору покорит не могу
ма никако да је сасвим моја:[36]
с њима треба [иначе][37] овако
радити“.
Па [их][38] им поче демонски
месија[39] лажне вјере пружат
посластице.
Бог вас [крео][40] клео, погани
изроди!
Што ће турска вјера међу нама?
Куда ћете с клетвом прађедовском?

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE DURDE CRNOJEVIC

---

[32] Стих је у рукопису првобитно гласио: „и која се крвљу прекупала“. То је прецртано и у истом реду је написано: „међу горе за вјечну утјеху“.

[33] Његош је прво написао: „стопут твојом, а стотину нашом“, па је то накнадно једним потезом прецртао и у продужењу написао сажети стих: „и за спомен рода јуначкога?“

[34] Његош сад узима у обраду раније накнадно прецртани стих: „и која се крвљу прекупала“, дотјерује га и с незнатним измјенама склапа нови стих: „Већ је у крв она прекупата“.

[35] Умјесто стихова: „и која се крвљу прекупала / стопут твојом а стотину нашом“ написан је потпуно нови двостих: „међу горе за вјечну утјеху / и за спомен рода јуначкога“. Његош овдје прерађује раније превучени стих: „стопут твојом, а стотину нашом“: мијења инструментал „твојом“ и „нашом“ у акузатив „твоју“ и „нашу“ и добија нов стих: „стопут твоју, а стотину нашу!“

[36] Иза ријечи „моја“ био је Његош ставио знак извода („) па га је накнадно прецртао.

[37] Прва верзија стиха била је: „с њима треба [иначе] радити“, па је „иначе“ прецртано и поврх њега је написано „овако“. Нова верзија стиха гласи: „с њима треба овако радити“.

[38] Његош је на почетку стиха написао: „па их“, али је прецртао замјеницу „их“ и изнад ње ставио „им“. Прва редакција стиха гласила је: „Па [их] поче демонски месија“, а друга гласи: „Па им поче демонски месија“.

[39] У првом издању *Горскога вијенца* именица „месија“ штампана је с два „сс“: „мессия“.

[40] Његош је омашком овдје био написао „крео“ па је то прецртао и изнад прецртанога написао „клео“. Стих гласи: „Бог вас клео, погани изроди!“

[Како ћете][41] Су чим ћете изаћ
пред Милоша
и пред друге [бесмртне Србове][42]
српске витезове,
[т.][43] који живе доклен сунца
грије? —

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[41] Његош је почео стих ријечима „Како ћете“ па је то прецртао и у продужетку исписао „Су чим ћете“. Прва редакција стиха гласи: „Како ћете изаћ пред Милоша“, а друга: „Су чим ћете изаћ пред Милоша“.

[42] Прецртана је синтагма „бесмртне Србове“ и умјесто ње је у продужетку написано „српске витезове“. Прва верзија стиха била је: „и пред друге бесмртне Србове“, а друга је: „и пред друге српске витезове“.

[43] Прецртано је слово „т“, којим је био започет стих, па је у истоме реду написан стих с леонинском римом: „који живе доклен сунца грије?“

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Кад данашњу премислим вијећу,
распале ме ужаса пламови:
исклати се браћа међу собом,
(а ду.)[1] а крвници, јаки и опаки,
затријеће сјеме у одиву.—
(Црни)[2] Грдни дане, да те Бог
убије,
који си ме дао на свијету!
Час проклињем лански по сто
путах,
у који ме Турци не смакоше,
да не варам народње надање.—

Војвода Вук Мићуновић лежи код
владике и притајио се као да
спава, али све чује дивно.[3]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] У почетку стиха Његош је прво написао „а ду." па је то прецртао и у продужењу исписао: „а крвници, јаки и опаки". *(Ду.* је, сва је прилика, почетак ријечи *душмани.)* Ваљда је испрва намјеравао да срочи стих: „а ду[шмани], јаки и опаки", али га ријеч „душмани" није задовољила — нашао је бољу, јачега значења: *крвници* („а крвници, јаки и опаки").

[2] Његош је започео стих придјевом „црни", али је тај придјев накнадно прецртао и испред њега ставио „грдни". Прва редакција стиха гласила је: „Црни дане, да те Бог убије", а друга и коначна: „Грдни дане, да те Бог убије".

[3] Његош је у коначној, штампаној редакцији прозни текст брижљиво дотјерао: изоставио је титулу „војвода" написану уз име и презиме „Вук Мићуновић", јер познати црногорски јунак Вук Мићуновић није био војвода; ријечи из рукописа „лежи код владике" замијенио је подеснијим „лежи близу владике" и изоставио је сувишни везник „и": „Вук Мићуновић лежи близу владике, притајио се као да спава, али све чује дивно" *(Горски вијенац,* Беч, 1847, стр. 4).

ВУК МИЋУНОВИЋ

Не, владико, ако Бога знадеш!
Каква те је спопала несрећа,
те 'но кукаш као кукавица
и топиш се у српске несреће?[4]
Да ли [данас][5] ово светковање
није
на кому си сабра Црногорце
да чистимо земљу од некрсти?
И без тога ово нам је слава
на коју се врсни момци купе
способности своје да кушају,
силу мишце и брзину ногах,
[и гађан.][6] стријељањем да се
надмашају
и сјечењем у опкладу плећах;
да слушају божу[7] летурђију
и да воде коло [и][8] око цркве,
да [бесмрте српске витезове,][9]
витештвом [ка] прса набрецају,

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[4] Његош је био написао „српску несрећу", па је накнадно од крајњег „у" у ријечима „српску" и „несрећу" направио „е". Прва редакција стиха гласи: „и топиш се у српску несрећу", а друга: „и топиш се у српске несреће?"

[5] Његош је превукао прилог „данас" па је поврх њега написао замјеницу „ово". Прва редакција стиха је: „Да ли данас светковање није", а друга и коначна: „Да ли ово светковање није".

[6] Његош је јамачно хтио да напише стих: „и гађа[њем(?)] да се надмашају", али га је прекинуо на ријечи гађањ[ем(?)], прецртао је недовршено и у истоме реду написао: „стријељањем да се надмашају".

[7] У штампаном тексту *Горскога вијенца* придјев „божју" промијењен је у „божју": „да слушају божју летурђију" (стр. 4).

[8] Иза именице „коло" Његош је написао једно „и", па га је превукао и даље написао ријечи: „око цркве". Остало је: „и да воде коло око цркве" *(Горски вијенац*, Беч, 1847, стр. 4).

[9] Његош је иза стиха „и да воде коло око цркве" написао стихове: „да бесмрте српске витезове" и „да витештвом прса насркају"; затим је, као неприкладан, прецртао стих: „да витештвом прса насркају" и готово цио претходни стих: „бесмрте српске витезове", а поврх тих ријечи написао је: „вите[ш]твом ка прса набрецају". Потом је прецртао и приједлог „ка". Тако је најзад добио стих: „да вите[ш]твом прса набрецају". У коначној редакцији стиха уметнуо је слово „ш" које је омашком био испустио у рукопису: „да витештвом прса набрецају" *(Горски вијенац*, Беч, 1847, стр. 4). Варијанту овог стиха имамо у Његошеву препјеву „Слова о Игоровом походу" („Слово о полку Игорову"), који, према А. Гавриловићу, потиче „из млађих година владичиних":

[да витежством прса насркају].
То је [спомен][10] тамјан свети
јунацима,
то гвоздени срца у момцима.—
Тури [б.][11] такве разговоре црне!
Људи трпе, а жене наричу!
Нема посла у плаха главара.
Ти нијеси саморана глава:
видиш ове пет стотин момчади,
[те се данас око нас играху],[12]
[те око нас на Ловћен имамо],
[колико је силе и ваљатства][13]
које чудо снаге и лакоће
у њих данас овде[14] видијесмо?

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

„Запјевајмо, вељу, пјесну дивну
од старога светог Владимира
све до дана Игора јуначког,
којино је крјепост ума свога
божествено разавио дивно
и витештвом прса набрецао
дивним пићем духа јуначкога“.

(*Мање пјесме владике црногорскога Петра II-ога Петровића Његоша.* Издао Милан Решетар, Српска књижевна задруга 141, Београд, 1912, стр. 212—213).

[10] У стиху „то је спомен свети јунацима“ накнадно је прецртана ријеч „спомен“ и изнад ње је написано „тамјан“. Коначна редакција стиха гласи: „То је тамјан свети јунацима“.

[11] Иза покрајинске ријечи „тури“ Његош је најприје хтио да напише ријеч која је почињала словом „б[аци?]“, али се предомислио, па је то „б“ прецртао и у истоме реду написао „такве разговоре црне“. Коначна редакција стиха гласи: „тури такве разговоре црне!“ У Његошевој *Свободијади* такође наилазимо на глагол „турити“.

[12] Његош је прво написао стих: „те око нас на Ловћен имамо“, па га је једним потезом прецртао и изнад њега написао: „те се данас око нас играху“, а затим је и то превукао.

[13] Овдје је првобитно био стих: „колико је силе и ваљатства“. То је прецртано и испод њега је, у продужењу пјесме, написан стих с опкорачењем: „које чудо снаге и лакоће“.

[14] У првом издању *Горскога вијенца* умјесто „овде“ штампано је „овђе“: „у њих данас овђе видијесмо?“ (стр. 4).

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Виђаше ли како стријељају,
ка' се града вјешто изиграше,
како хитро грабљаху капице?
[Како][1] Тек што вучад за мајком
помиле,
играјући се [све за врат хватају]
страшне зубе [остре][2] своје
већ умију под грлом острити;
[знад[у]е треба под грлом
острити.],[3]
тек соколу прво перје никне,
он не може више мировати,
него своје размеђе гњијездо,[4]
грабећ [сламку, стручак је.][5]

[Овај је стих са стране додан.]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] Његош је прво написао стих: „Како вучад за мајком помиле", па је прилог „како" превукао и испред њега ставио „тек што", затим је на крају глагола „помиле" поврх забрчканог слова које изгледа као „а" преко „а" написао „е". Нова редакција стиха гласи: „Тек што вучад за мајком помиле".

[2] Пјесник је првобитно написао: „играјући се све за врат хватају", па је непоетично „све за врат хватају" прецртао и поврх тога написао „страшне зубе остре своје", потом је превукао глагол „остре" и тако је, након знатних измјена, опет добио стих са опкорачењем: „играјући се страшне зубе своје".

[3] Полазећи од глагола „остре" и превучене реченице „све за врат хватају" из претходнога стиха, Његош је створио стих: „знад[у]е треба под грлом острити". То је затим прецрттано и прерађено у: „већ умију под грлом острити", помоћу прилога „већ" логично повезано са стихом: „Тек што вучад за мајком помиле".

[4] У издању *Горскога вијенца* из 1847. објављено је „гнијездо": „него своје размеђе гнијездо" (стр. 5).

[5] Његош је био започео стих ријечима „грабећ сламку" па га је ту прекинуо, затим је прецртао ријеч „сламку" и у продужењу написао „стручак је.". Превукао је и то и у истоме реду дописао „сламку једну и

сламку једну и поједну
с њом пут неба бјежи цијучући.[6]
Све је ово некаква наука.
Без момчади ове те су овде[7]
[још ти имаш шесторо их имаш
у шесторо више][8]
шест путах је још ов'лико
дома,
њина сила [све][9] то је твоја сила.
Докле Турци све њих савладају,
млоге ће се буле оцрнити;
[и мом. млога код нас нова
момчад настанути,][10]
борби нашој краја бити неће
до истраге турске али наше.
Нада нема право ни у кога
до у Бога и у своје руке;
надање се наше закопало
на Косово у једну гробницу.
У добро[11] је лако добро бити.
[на муку се познају јунаци;]
мука каже цијену јунаку.—][12]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

по једну". Тако је коначно дошао до стиха: „грабећ сламку једну и по једну".

[6] Овдје је омашком било написано „цијутући", па је накнадно латинско „т" преправљено у ћирилско „ч": цијучући".

[7] У првом издању *Горскога вијенца* умјесто „овде" стоји „овђе": „Без момчади ове те су овђе" (стр. 5).

[8] Како је гласила прва, а како друга редакција стиха, о томе се може само нагађати. Можда је прва била: „још ти имаш шесторо их више", а друга: „још ти имаш у шесторо више". Његош није био задовољан ниједном, зато их је накнадно и прецртао и поврх њих написао јасан стих: „шест путах је још ов'лико дома".

[9] Иза ријечи „њина сила" Његош је написао замјеницу „све", застао је, прецртао замјеницу и стих наставио ријечима: „то је твоја сила". Коначна редакција гласи: „њина сила, то је твоја сила".

[10] Његош је испрва написао „и мом.", па је то превукао и у истоме реду у продужењу исписао: „млога код нас момчад настанути"; затим је прецртао приједлог „код" и поврх њега ставио „нова": „млога нова момчад настанути". Али ни то га није задовољило, па је од овог стиха сасвим одустао.

[11] У коначној редакцији стиха четврти падеж „у добро" замијењен је локативом „у добру": „У добру је лако добар бити" (*Горски вијенац*, Беч, 1847, стр. 5).

[12] Његош је првобитно написао: „на муку се познају јунаци", па је то једним потезом прецртао и у продужењу написао: „мука каже цијену јунаку". Али је и ту варијанту превукао и изнад ње, враћајући се на првобитну, написао: „на муку се познају јунаци". У штампаноме тексту

на муку се познају јунаци.
Изнијели су крсте [на][13] Ловћена
наврх Црквине, па су по врху
сјели,
[обидују пушке, сједе, међу][14]
гађу[15] пушкама и броје колика
пута која одјекне.[16]

СЕРДАР ЈАНКО БУРАШК.[17]

Чудне пушке [у Томановића][18]
ваља [мртву] мушку главу!
Свака наша шест путах одјекне,
а цефердар Томановић-Вука
[седам][19] девет путах једнако
[одјекне] се чује!

Горскога вијенца пјесник је замијенио акузатив „на муку" локативом „на муци". Тако је добио леонинску риму „муци ... јунаци".

[13] У ремарци пред другом појавом у *Горском вијенцу* Његош је послије ријечи „Изнијели су крсте" написао приједлог „на", па га је прецртао и у продужењу истога реда написао „с Ловћена на Црквине".

[14] Његош је овдје био написао „обидују пушке", па је ту реченицу једним потезом превукао, за тим је написао глагол „међу", па је и то прецртао и поврх прецртаног ставио „сједе", а затим је и „сједе" прецртао и у продужењу истога реда написао: „гађу пушкама и броје колика пута која одјекне".

[15] У штампаном тексту *Горскога вијенца* Његош је замијенио треће лице множине презента „гађу", које је особина црногорских говора, књижевним обликом „гађају".

[16] Проза између 138. и 139. стиха у првом издању *Горскога вијенца* гласи: „Изнијели су крсте с Ловћена наврх Црквине, па су по врху сјели, гађају пушкама и броје колика пута која одјекне". Том ремарком, добро композицијски усклађеном и поетски дотјераном, Његош нам је дао једну живу слику из црногорскога ратничког живота.

[17] У штампаном тексту *Горскога Вијенца* мјесто „Сердар Јанко Бурашк." стоји: „Сердар Јанко Брашковић". Ту се свакако ради о штампарској погрешци. Презиме треба да гласи: „„Бурашковић".

[18] Његош је прво написао стих: „Чудне пушке у Томановића". Тај му се стих, неритмичан и млитав због дугога и монотонога презимена „Томановића", није допао па је прецртао „у Томановића" и у продужењу истога реда додао „ваља мртву главу". Добио је стих: „Чудне пушке, ваља мртву главу". Пјесник је можда у почетку мислио на цијену што се обично плаћала у Црној Гори за мртву главу, према излагањима Вука Караџића, обично: 132 дуката, 4 цванцика и 1 пару (*Montenegro und die Montenegriner*, Stuttgart und Tübingen, 1837, стр. 37). Али ни придјевом „мртву" није био задовољан, па га је прецртао и поврх њега је ставио „мушку". Коначна редакција стиха гласи: „Чудне пушке, ваља мушку главу". Тиме је вриједност пушке необично повећана: жива мушка глава је у конкретној вриједности непроцјењива.

[19] Његош је прво написао: „седам путах једнако одјекне", па је превукао број „седам" и поврх њега ставио „девет"; прецртао је глагол „од-

СЕРДАР РАДОЊА

Видите ли чудо, Црногорци!
[Имам близу педе.][20] Присука' сам
педесет годинах,

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

јекне", јер га је у претходном стиху већ био употријебио, затим је испред глагола „одјекне" написао повратну замјеницу „се" а иза ње дописао глагол „чује". Тако је настао стих: „девет путах једнако се чује". И џефердари осталих Црногораца, који се налазе „наврх Црквине", на гласу су: свака њихова пушка „шест путах одјекне", брдо брду додаје одјек и јачина се свакога одјека смањује. Али џефердар Томановић Вука чује се девет пута, и то истом јачином. Пјесник је узео магични број „девет"; није се задовољио бројем „седам" који се као стајући употребљава у *Библији* и у нашој народној поезији („седам небеса", „седам мудраца" итд.).

[20] Пјесник није довршио стих који је био започео ријечима: „Имам близу педе.", него га је прекинуо на окрњеној ријечи „педе.". Накнадно је једним потезом превукао „Имам близу педе." и у истоме реду написао снажан и оригиналан стих: „Присука' сам педесет годинах".

на Ловћен сам вазда љетовао,
излазио на ову вршину;
сто путах сам гледао облаке,
ђе из мора доћу на гомиле
и прекриле сву ову планину,
отисни се тамо, али тамо
с сијевањем и с великом јеком[1]
и с ломјавом[2] страшнијем
громовах;
сто путах сам овдена[3] сједио
и грија' се мирно спрама сунца,
а под собом [слушао громове][4]
муње и громове
[радо, често гле., радо гледа][5]
гледа, слуша ђено цијепају,

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] У рукопису стоји „екомъ", а у првом издању *Горскога вијенца* „єкомъ".

[2] У штампаном тексту *Горскога вијенца* стоји: „и с ломљавом": „и с ломљавом страшнијех громовах".

[3] У првом издању *Горскога вијенца* штампано је „овђена" умјесто „овдена": „сто путах сам овђена сједио".

[4] Његош је прво начинио стих: „а под собом слушао громове", па је затим превукао „слушао громове" и у продужењу написао „муње и громове". Сад је стих гласио: „а под собом муње и громове". Измјеном израза „слушао громове" у „муње и громове" настало је опкорачење.

[5] Његош је уложио много напора док је уклопио стих „гледа, слуша ђено цијепају'. Прво је тај стих био започео ријечју „радо", коју је превукао; затим је написао у продужењу „често гле.", па је и то једним потезом прецртао; потом је дошао стих: „радо гледа ђено цијепају". Ни то га није задовољило, па је, такође једним потезом, прецртао прву половину стиха „радо гледа" и поврх ње ставио глаголе „гледа", „слуша". Коначно је добио стих: „гледа, слуша ђено цијепају", којим је пластично приказао природне појаве.

гледа' јеком града стравичнога
ће с' пода мном јалове облаци;—
ал' овога чуда јошт не виђех!
Видите ли, ако Бога знате,
колико је мора и приморја,
равне Босне и Херцеговине,
Арбаније [те опет до мор.][6]
управо до мора,
колико је наше Горе Црне,
све је облак притиска' једнако,
свуд се чује јека и грмљава,
свуд испод нас муње сијевају,
а нас једне само сунце грије.
И доста је добро примарило
ка' је ово брдо [доста хладно][7]
вазда хладно.

ОБРАД

Виђесте ли чудо и знамење
ка' се двије муње прекрстише?
Једна сину од Кома к Ловћену,
друга сину од Скадра к Острогу,
крст од огња [дивни][8]
жива учинише.
Ох [страшан][9] диван ли бјеше
погледати!
У свијет га јошт није таквога

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[6] Његош је започео стих: „Арбаније те опет до мо.", али га је прекинуо и прецртао његову другу половину „те опет до мо.", па је у продужењу написао „управо до мора". Коначна редакција гласи: „Арбаније управо до мора".

[7] Стих је прво гласио: „ка' је ово брдо доста хладно". Али Његош је превукао израз „доста хладно" и у продужењу написао „вазда хладно". Пјесник је, дакле, једну приближну карактеристику („*доста* хладно") замијенио сасвим одређеном и константном („*вазда* хладно").

[8] Његош је у првој редакцији стиха: „крст од огња дивни учинише" накнадно превукао придјев „дивни", који се односи на „крст", па је поврх њега написао атрибут „жива", који се у другој редакцији стиха односи на „огња": „крст од огња жива учинише". Али пјесник се није задовољио ни глаголом „учинише" па га је у штампаном издању *Горскога вијенца* замијенио бољим „направише": „крст од огња жива направише".

[9] Пјесник је првобитно сложио стих: „Ох, страшан ли бјеше погледати!", па је придјев „страшан" накнадно прецртао и поврх њега написао „диван". Замјеном придјева „страшан" придјевом „диван" стих је постао садржајнији и логичнији.

ни ко чуо нити ко видио.
Помоз, Боже,[10] јаднијем Србима,
и ово је неко знаменије!

ВУК РАСЛАВЧЕВИЋ[11]

На што мјериш [Драшко][12]
цефердаром, Драшко? [војвода][13]

ВОЈВОДА ДРАШКО

Хоћах убит једну кукавицу,
а жа' ми је фишек оштетити.

ВУК РАСЛ.[14]

Немој, Драшко, тако ти живота!
Не ваља се бити кукавица,
[а][15] али не знаш, рђа те не била
[е је она][16] да су оне шћери
Лазареве? [цара]?[17]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Његош је дуго тражио подесан наслов за „Горски вијенац". На спољашњој страни првог листа рукописа био је најприје написао у једном реду два наслова: „Извиіскре" и „Извите искре", затим је, изгледа, у другом наслову био преправио „искре" у „искра", потом је био подвукао оба наслова и коначно их је једном јаком кривом линијом прецртао, а испод њих је написао: „віенацъ Горскій. И тај је наслов потцртао. Али га ни он није задовољио. У првом издању његова спјева појавио се наслов „Горскій віенацъ".

---

[10] Његош је, пишући стих: „Помоз, Боже, јаднијем Србима", ријеч „Боже" почео малим словом, па је затим од малога „б" направио велико „Б".

[11] У првом издању *Горскога вијенца* стоји „Вук Раслапчевић".

[12] Прва верзија стиха била је: „На што мјериш, Драшко, цефердаром?" па је накнадно превучено име „Драшко" и стављено на крај ретка: „На што мјериш цефердаром, Драшко?". У првој верзији стих има гусларску, у другој говорно-драматску интонацију.

[13] Његош је овдје објаснио да је Драшко Поповић „војвода".

[14] У штампаном тексту *Горскога вијенца* објављено је „Вук Раслапчевић".

[15] Његош је првобитно био написао неко слово које се не може прочитати, па је, изгледа, од неког другог слова направио „а", а затим је у продужењу исписао стих: „али не знаш, рђа те не била".

[16] Пјесник је започео стих ријечима „е је она", па је те ријечи прецртао, да у истоме реду напише: „да су оне шћери Лазареве?"

[17] Ријечју „цара" пјесник је објаснио да се овдје ради о „цару Лазару".

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Стаде велика граја наврх Црквине
на сјеверну страну[1] више језера.

СЕРДАР ВУКОТА

Што грајете, који су ви јади?
А ево сте гори него ђеца!

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

ВУКОТА МРВАЉЕВИЋ

Долеће ни јато јаребицах,
и свакоју живу ухватисмо,
стога граја стаде међу нама.

СВИ ИЗ ГРЛА ПОВИЧУ:

Пуштите их, аманат ви божји,
[је][2] ере[3] их је невоља нагнала.
а не бисте ниједну хватали.
Утекле су к вама да утеку,
а нијесу да их покољете.

ПУШТИШЕ ЈАРЕБИЦЕ, И ВРАТИШЕ СЕ С КРСТИМА ОТКУДА СУ ИХ И ДИГЛИ.

---

[1] У штампаном тексту *Горског вијенца* Његош је акузатив „на сјеверну страну" замијенио локативом „на сјеверној страни".

[2] Његош је био започео стих ријечју „је" [є], коју је одмах прецртао.

[3] Мјесто „ере" [ере] у првом издању *Горскога вијенца* штампано је „јере" [єре].

[Ск.][4] Скупштина о Маломе
господину дне на Цетиње,[5]
под видом да мире неке главе.
— Главари су се макли на
страну а [у коло народ поје][6]
а[7] народ коло води.

1
КОЛО [ПОЈЕ][8] ПЈЕСНУ.

Бог се драги на Србе разљути
за њихова [грдна, за њихова][9]
смртна сагрешења.
Наши цари закон погазише,
и[10] сташе се гонит немилосно]
почеше се крвнички гонити,
један другом вадит очи живе;
забацише владу и државу,
за правило лудост изабраше.
Невјерне им слуге постадоше
и царском се крвљу окупаше.
Великаши, душе проклете им,[11]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[4] Његош је на почетку прозне ремарке написао па прецртао два слова „ск.", да затим почне ријечју „скупштина".

[5] У првом издању *Горскога вијенца* акузатив „на Цетиње" промијењен је у локатив „на Цетињу".

[6] У ремарци, послије ријечи „главари су се макли на страну", Његош је прво написао: „а у коло народ поје" па је то прецртао и одмах замијенио ријечима: „а народ коло води".

[7] Његош је заборавио да није прецртао везник „а" па га је још једном написао. У рукопису стоји: „а, а народ коло води".

[8] Поврх ријечи „Коло" у рукопису је број 1. То се *коло* у штампаноме тексту *Горскога вијенца* заиста и појавило као прво. Ту стоји само „Коло". У рукопису је иза ријечи „Коло" било написано „поје пјесну", па је глагол „поје" накнадно прецртан, а именица „пјесну" остала је непрецртана.

[9] Пјесник је започео стих ријечима „за њихова грдна", па је епитет „грдна" превукао и у продужењу написао: „за њихова смртна сагрешења", затим је прецртао сувишне ријечи „за њихова". Тако је дошао до коначне верзије: „за њихова смртна сагрешења".

[10] Његош је прво написао: „и сташе се гонит немилосно"; накнадно је прецртао све ове ријечи осим везника „и" и са стране написао нови стих: „почеше се крвнички гонити", који имамо и у првом издању *Горскога вијенца*.

[11] Његош је првобитно написао стих: „Великаши, проклете им душе", па је накнадно изнад ријечи „душе" ставио број 1, а изнад „проклете" број 2. Тако је добио стих: „Великаши, душе им проклете". У првом издању *Горскога вијенца* Његош се вратио првој верзији стиха: „Великаши, проклете им душе!"

на комате [на][12] раздробише
царство,
[своје][13] српске силе
грдно сатријеше;
великаши, траг им [погинуо][14]
се утр'о,
[отровато][15] распре сјеме
посијаше грко,
те с њим племе српско
отроваше;
великаши, грдне кукавице,
постадоше рода издајице.
О проклета косовска вечеро,
куд та срећа да грдне главаре[16]
све потрова и траг им утрије;
сам да Милош оста на сриједу[17]
са његова оба побратима,
те би Србин данас Србом био!
Бранковићу, погано кољено,
[ти учини те Срби падоше,][18]
тако ли се служи отачаству!

[Ови су стихови са стране додани.]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[12] Иза израза „на комате" било је написано једно „на", па је то прецртано и у наставку је написано: „раздробише царство". Коначна редакција гласи: „на комате раздробише царство".

[13] Његош је прво написао: „своје силе грдно сатријеше", затим је накнадно прецртао замјеницу „своје" и испред ње ставио ријеч „српске". Нови стих „српске силе грдно сатријеше" добио је сасвим друго значење: не ради се више о силама српских великаша који „на комате раздробише царство", него о снагама цијелог народа.

[14] Прва верзија стиха била је: „великаши, траг им погинуо", па је прецртан глагол „погинуо" и у продужењу је написан глагол „утро", а између ријечи „им" и „погинуо" уметнута је повратна замјеница „се". Тако је настао нови стих: „великаши, траг им се утр'о".

[15] Његош је започео стих ријечју „отровато", па ју је прецртао и изнад и удесно од ње написао именицу „распре" да стих настави и доврши ријечима „сјеме посијаше грко". Нова и коначна редакција стиха гласи: „„распре сјеме посијаше грко".

[16] Изгледа да је овдје било написано „грдни главари", па је, у току самог писања, то преправљено у „грдне главаре".

[17] Његош је у штампаном тексту *Горскога вијенца* замијенио акузатив „на сриједу" локативом „на сриједи": „сам да Милош оста на сриједи".

[18] Пошто је стих: „ти учини те Срби падоше" био сасвим непоетичан и млитав, Његош га је накнадно једним потезом прецртао и са стране, у наставку, написао нови: „тако ли се служи отачаству!"

[Ал' си доста има'
помоћниках —][19] Тако ли се
цијени поштење? —
О Милоше, ко ти не завиди?
Ти си жертва благородног
чувства,
воинствени гениј свемогући,
[громе страшни, цареубиствени,],[20]
гром стравични, те круне
раздраба! —

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[19] Пјесник је прецртао једним потезом и стих: „Ал' си доста има' помоћниках", јер је накнадно осјетио да је стих без икаквих умјетничких квалитета. Са стране, у наставку, написао је нови: „Тако ли се цијени поштење?"

[20] Његош је првобитно написао стих: „громе страшни, цареубиствени", па га је одмах прецртао и у наставку написао пјеснички много бољи и смисаоно шири, есенцијалнији стих (Милош више није само убица једног цара, него рушитељ пријестола):

„гром стравични, те круне раздраба!"

Величество[1] витешке ти душе
надмашује бесмртне подвиге
дивне Спарте и [вељега][2]
великог Рима;
сва витештва њина [б.][3]
блистателна
твоја горда [помрачује душа][4]
мишца засјењује.—
Шта Леонид оће и Сцеола[5]
Кад Обилић стане на поприште?
Ова мишца једнијем ударом ——————→ [Стих са стране додан.]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] У коначној редакцији стиха Његош је замијенио руску ријеч „величество' именицом „величаство": „Величаство витешке ти душе" (*Горски вијенац*, Беч, 1847, стр. 9). Он је пак у *Лучи микрокозма* израз „величество" употријебио на више мјеста. Али се у своме пјесништву служио и ријечју „величаство":

„види дара вишњег сила,
величаство душе твоје".
(*Свободијада*, I, 8—9).

„јесу символ земног величаства".
(*Орао и свиња или наша браћа подмићена од Турака*, стих 45).

[2] Његош је накнадно прецртао покрајинску ријеч „вељега", па је поврх ње написао „великог". Прва редакција стиха била је: „дивне Спарте и вељега Рима", а друга: „дивне Спарте и великог Рима".

[3] Његош је прецртао или забрчкао неки започетак са словом „б", да у продужењу напише израз „блистателна": „сва витештва њина блистателна".

[4] Првобитно је Његош написао стих: „твоја горда помрачује душа", па је накнадно превукао израз „помрачује душа" и поврх њега је написао „мишца засјењује". Нови стих гласи: „твоја горда мишца засјењује". Неприкладни глагол „засјењује" уз именицу „мишца" пјесник је у коначној редакцији стиха замијенио глаголом „помрачује": „твоја горда мишца помрачује" (*Горски вијенац*, Беч. 1847, стр. 9).

[5] Његош је у првом издању *Горског вијенца* исправио погрешно име „Сцеола" у правилно „Сцевола": „Шта Леонид оће и Сцевола?" (стр. 9).

престол сруши, [поземље
уздрма!][6] а тартар уздрма.
[Паде] Паде [скочи] Милош
[жертва благородна, светиња
јуначка][7] чудо витезовах,
жертвом на трон [грдна, гр.,
дивља][8] бича свијетскога!
Гордо лежи велики војвода
под кључеве[9] крви благородне,
ка' малопред што гордо иђаше,
страшном мишљу, прсих
[ражденијех][10] надутијех,
кроз дивљачне тмуше азијатске,
гутајућ их [ст. ватреним очима,
пламеним погледма][11] ватреним
очима;

[Овај је стих додан са стране.]

[Стихови са стране додани.]

[6] Пјесник је прво написао: „престол сруши, поземље уздрма", па је прецртао „поземље уздрма" и испред њега написао „а тартар уздрма". У коначној редакцији стих гласи: „престол сруши, а тартар уздрма".

[7] Његош је уложио доста напора док је дошао до коначне редакције стиха: „Паде Милош, чудо витезовах". Прво је било: „Паде Милош, жертва благородна", па је накнадно прецртао „жертва благородна" и у истом реду написао „светиња јуначка". Добио се стих: „Паде Милош, светиња јуначка". Али пјесник се ни њим није задовољио, па се вратио првој верзији и у њој превукао „жертва благородна", а поврх је написао „чудо витезовах". Тако је дошао до сажетог и снажног стиха: „Паде Милош, чудо витезовах". Међутим, пјесник се ни сад није смирио. Желио је да промијени смисао стиха па је накнадно у њему превукао глагол „паде" а испред њега је ставио „скочи". Добио је стих: „Скочи Милош, чудо витезовах". Ни то му није било нити је могло бити по вољи па је глагол „скочи" прецртао и испред њега написао првобитно „паде". Тако је вратио бившу редакцију стиха: „Паде Милош, чудо витезовах".

[8] Пјесник је дуго тражио епитет који би одговарао именици „бича". Прво је написао „грдна", затим „гр.", па је обадвије те ријечи једним потезом прецртао; потом је, у продужењу, написао придјев „дивља" па је и њега једним потезом превукао и најзад је нашао снажни израз „бича свијетскога", којим је окарактерисао турскога султана Мурата I. Тако је настао стих „жертвом на трон бича свијетскога".

[9] У коначној верзији Његош је облик „под кључеве" измијенио у „под кључевма": „под кључевма крви благородне" (*Горски вијенац*, Беч, 1847, стр. 9).

[10] Његош је написао стих: „страшном мишљу, прсих ражденијех", па га је прецртао и у продужењу написао „надутијех". Друга, нешто боља верзија стиха гласи, дакле:„страшном мишљу, прсих надутијех". (Милош Обилић „гордо иђаше" јер је био испуњен „страшном мишљу" да убије султана Мурата I.)

[11] И око стиха: „гутајућ их ватреним очима" пјесник се доста колебао. Дуго је тражио за њ подесне изразе. Стих је започео ријечима „гутајућ их" и дописао је једно „ст." можда у намјери да употријеби глагол „стријељају". Прецртао је то „ст." и у наставку написао „ватреним очима"; затим је и то превукао и у продужењу написао „пламеним по-

ка' малопред што гордо иђаше
к светом гробу бесмртног
живота,
презирући људско ништавило
и плетење безумне скупштине.
Бог се драги на Србе [разгњеви][12]
разљути:
[седмоглаву отправи аждају][13]
седмоглава изиде аждаја
и сатрије Српство свеколико,
клеветнике грдне и клевету.
[Развалине царства вите.
јуначкога].[14]
На развале царства јуначкога
засја света Милошева правда,
окруни се слава вјековјечно
Милошева оба побратима
и лијепе ките Југовићах.
Српској капи свуд име погибе!
Постадоше лафи ратарима
истурчи се плахи и лакоми,
млијеко их српско разгубало!
Што утече испод сабље турске,
што на вјеру праву не похули,
што се не хће[15] у ланце везати,

[Стихови са стране додани.]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

гледма". Накнадно је и то прецртао и поново написао у истоме реду пређашњи израз „ватреним очима". На крају је остала прва верзија стиха: „гутајући их ватреним очима".

[12] Први стих првог *Кола* Његош је у рефрену написао као: „Бог се драги на Србе разгњеви", па је глагол „разгњеви" прецртао и замијенио га глаголом „разљути".

[13] Пјесник је прво написао: „седмоглаву отправи аждају". Тај стих је једним потезом превукао и у продужењу написао: „седмоглава изиде аждаја", како је остало и у штампаном тексту *Горског вијенца*. Треба овдје напоменути да је пјесник 14/26. марта 1844. у својој *Биљежници* уписао о Венецији, између осталог, и ово: „... Жалосни палац *Ман Фринов*, у њему картине: *Херкулов* бој и побједа над седмоглавим чудовиштем" (*Његошева биљежница*, Цетиње, 1956, стр. 117).

[14] Прва верзија стиха била је: „Развалине царства вите[шкога]", а друга: „Развалине царства јуначкога". Његош је у току писања обадвије прецртао и од друге је, с незнатном измјеном, створио стих: „На развале царства јуначкога".

[15] И у рукопису и у штампаном тексту *Горскога вијенца* Његош „нехће" пише као једну ријеч.

то [утече][16] се збјежа у ове
планине,
да гинемо и крв проливамо,
да јуначки аманет чувамо—
дивно име — и свету свободу.
Све су наше главе изабране!
Момци дивни [ка' што су][17]
исто ка' звијезде,
[сви панули у крваве борбе][18]
што су досад ове горе дале,
сви падали у крваве борбе,
пали за част — име — и
свободу.
И наше су [се сузе][19] утирали
сузе
вјешти звуци дивнијех гусалах.
Просте наше жертве[20] свеколике
кад је наша [грдна][21] тврда
постојбина
силе турске несита гробница.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[16] Његош је накнадно глагол „утече" прецртао и поврх њега написао „се збјежа". Прва редакција стиха гласи: „то утече у ове планине", а друга: „то се збјежа у ове планине".

[17] Пјесник је прецртао израз „ка' што су", па је поврх њега написао „исто" и поновио „ка'". Прва редакција стиха гласила је: „Момци дивни ка' што су звијезде"; друга: „Момци дивни исто ка' звијезде".

[18] Његош је прецртао стих: „сви панули у крваве борбе", испод њега је одмах написао: „што су досад ове горе дале" и испод тога, с незнатном измјеном, поновио претходни, прецртани стих. Измјена се састоји у томе што је умјесто свршеног глагола „панули" дошао несвршени „падали": „сви падали у крваве борбе". Несвршеним глаголом стих је добио други смисао (црногорска „борба непрестана").

[19] Пјесник је написао стих: „Наше су се сузе утирале". То га није задовољило — прецртао је ријечи „се сузе", испред „наше" ставио је везник „и", а од слова „е" у глаголу „утирале" направио је јаким потезом слово „и" и иза њега поновио ријеч „сузе". Кад се стих: „И наше су утирали сузе" веже с наредним, добија се дивно опкорачење: „вјешти звуци дивнијех гусалах".

[20] Можда је Његош ријеч „жертва" нашао у црногрским говорима. Радован Зоговић је слушао 1941—1942. како старији људи из Подгорице и Пипера у говору употребљавају жертва'.

[21] Његош је, пишући стих, прецртао придјев „грдна" и у продужењу написао други, неупоредиво бољи — „тврда". Прва верзија стиха гласи: „кад је наша грдна постојбина"; друга и коначна: „кад је наша тврда постојбина". Шта заправо значи израз „грдна постојбина" у првој верзији стиха? Значи: несрећна, страшна постојбина. То потврђују и стихови:

„О проклета земљо, пропала се!
Име ти је страшно и опако".
(*Горски вијенац*, Беч, 1847, стр. 37).

Што је ово ево неко доба
те су наше горе умучале,
не разлежу ратнијем [алаком][22]
клицима?
Почину ни рђа на оружје,
остаде ни земља без главарах.
[Оца][23] Некршћу се [земља][24]
горе усмрђеше!
Уједно су овце и курјаци!
Здружио се Турчин с Црногорцем,
оца риче на равно [25] Цетиње!
[Све погибе нико не][26] Смрад
ухвати лафа у кљусама,
[ут.][27] затрије се име
црногорско,
не остаде крста од три прста!

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Његош 18/30. октобра 1850. г. пише Георгију Николајевичу: „Да је лијепа Црна Гора, не би се Црна Гора звала него млијечна или медена“ (Архив Српске академије наука и уметности у Београду, број 745).

[22] Пјесник је првобитно написао стих: „не разлежу ратнијем алаком“ па је ријеч „алаком“, која овдје нарушава свечано-трагични смисао стиха, прецртао и у продужењу написао „клицима“. Коначна редакција стиха гласи: „не разлежу ратнијем клицима“. Тим је пјесник дао и објашњење за израз „алаком“. „Алак“ овдје значи *клик, поклич.* У Његошевом стиху: „и Новака поради халака“ *(Горски вијенац,* Беч, 1847, стр. 110) „халак“ означује *грају, вику.*

[23] Његош је започео стих ријечју „оца“. Можда је хтио да овдје смјести стих: „оца риче на равно Цетиње“ па се предомислио.

[24] Накнадно је превучена ријеч „земља“, па је изнад ње написано: „горе“. Прва верзија стиха гласила је: „Некршћу се земља усмрђела“. Пошто је именица „земља“ замијењена именицом „горе“, ваљало је крајни слог „ла“ глагола „усмрђела“ преправити у „ше“ („усмрђеше“). Друга и посљедња редакција гласи: „Некршћу се горе усмрђеше“.

[25] У штампаном тексту *Горскога вијенца* овдје стоји: „на равном Цетињу“. Промјена је учињена можда и зато да би се избјегао други смисао: „риче на равно Цетиње“ у смислу: грди Цетиње.

[26] Његош је превукао недовршени стих: „Све погибе нико не“ и у продужењу написао: „Смрад ухвати лафа у кљусама“.

[27] Пјесник је започео стих са „ут“. То „ут.“ је прецртао и у продужењу исписао: „затрије се име црногорско“.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ВОЈВОДА [ТОМАШ МАРТИНОВИЋ][1]
МИЛИЈА

Чујете ли коло [што говори?][2]
како пјева?
Ка' је она пјесна изведена?
Из главе је цијела народа!
И имају разлог Црногорци
на нас дићи проклету гомилу.
Не смијемо ништа започети
што би народ к витештву
зажегло,
што би свете кости праћедовске
огрануло, да у гроб играју,—
а ка' гуске све нешто ћукамо.
Удри врага, не остав' му трага,
али губи обадва свијета! —

ВОЈВОДА СТАНКО (ЉУБ.)[3]

Имаш разлог, војвода Томашу![4]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] Његош је овдје био написао „Војвода Томаш Мартиновић", па је то накнадно превукао и поврх превученог написао „Милија".

[2] Пјесник је накнадно прецртао израз „што говори", па је поврх њега написао далеко боље и тачније: „како пјева". Прва редакција стиха гласи: „Чујете ли коло што говори?"; друга: „Чујете ли коло како пјева?".

[3] У првом издању *Горскога вијенца* овдје је штампано: „Војвода Станко Љуботињанин".

[4] Стих: „Имаш разлог, војвода Томашу!" био је, сва је прилика, написан прије но је војвода Милија замијенио војводу Томаша Мартино-

И да Бог да траг нам се затро,
кад под овом живјели марамом!
Што ће ђаво у кршћену земљу?
Што гојимо змију у њедрима?
Каква браћа, ако Бога знате,
када газе образ црногорски,
[када пљују на вјеру Христову,][5]
када јавно на крст часни пљују!
[на крст часни када јавно
пљују!].

[ВУК РАСЛАВ.][6] СЕРДАР ИВАН

Што би ово те јошт не дођоше
Озринићи, наши крајичници?
А без њих се пословат не може,
наједно се боље разбирамо.

ВОЈВОДА МИЛИЈА

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Отишли су на станак Турцима
да некакво робље мијењају;
ема сам им посла' поклисара:
тек се врате да овамо иду,
да хитају да не дангубимо,
е овоме већ трајања није.

вића. У штампаноме тексту *Горскога вијенца* Његош је исправно оно што је у рукопису пропустио да исправи: „војвода Томашу“ у „војвода Милија“: „Имаш разлог, војвода Милија!“

[5] Његош је прво написао: „када пљују на вјеру Христову“, па је то накнадно једним потезом прецртао. Потражио је нешто неапстрактније, појединачније, у народу живље — нашао је израз „крст часни“, којим је замијенио „вјеру Христову“. Тако је настала нова верзија стиха: „на крст часни када јавно пљују“. У тој верзији му се сад није допао ред ријечи, па је и њу превукао и поврх превученог написао: „када јавно на крст часни пљују“.

[6] Пјесник је првобитно овдје ставио: „Вук Раслав[чевић]“, али се накнадно предомислио па га је замијенио „сердаром Иваном“. И у првом издању *Горскога вијенца* овдје стоји „Сердар Иван“. „Сердар Иван“ није измишљена личност. Он се у историјским документима из 1700. спомиње као црногорски главар. Пише писма, заједно с Марком Вучетиним, Станишом Поповим и Радем Шћепчевим, изванредном провидуру Бортолу Мору и потписује се: „поп Иван“ (упор. мој *Зборник докумената из историје Црне Горе (1685—1782)*, Цетиње, 1956, стр. 11, 12, 13).

ДОЊОШЕ И ОЗРИНИЋИ.

ВУК ТОМАНОВИЋ

Које јаде дангубите људи?
Погибосмо овде[1] чекајући,
нестаде ни харач у торбице,
а нестаде духан у тобоце,[2]
врат искривих уз поље гледећи
да ако се низ њем[3] помолите.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

СЕРДАР ВУКОТА

Хитали[4] смо да пријед дођемо,
ма никако не могасмо брже:
но [Балета с] Пециреп
[Лазаром с.] и стари Балета[5]

---

[1] У коначној редакцији Његош је измијенио прилог „овде“ у „овђе“: „Погибосмо овђе чекајући“ (*Горски вијенац*, Беч, 1847, стр. 12).

[2] У коначној редакцији стиха Његош је извршио знатне промјене: од номинатива именице „духан“ направио је генитив партитив; ријеч „духана“ премјестио је из средине на почетак стиха да би јаче истакао њено значење; дужи облик аориста „нестаде“ замијенио је краћим и упечатљивијим „неста“. Тако је добио сажет и динамичан стих: „а духана неста у тобоце“ (*Горски вијенац*, Беч, 1847, стр. 7).

[3] У штампаном тексту (*Горскога вијенца* мјесто „низ њем“ стоји „низ њег'“: „да ако се низ њег' помолите“.

[4] Изгледа да је пјесник у почетку написао слово „т“, па је од тога „т“ накнадно направио „х“ и написао ријеч „хитали“.

[5] Прва верзија стиха била је: „но Балета с Пециреп Лазаром“, али је Његош превукао „Балета с“ и „Лазаром“, па је у продужењу истога стиха написао „и стари Балета“. Коначна редакција стиха гласи: „но Пециреп и стари Балета“.

сакупили двадест тридест другах,
[па запали с четом у][6] па у
Дугу с четом западнули,
дочекали кар'ван од Никшића,[7]
покољи се на друм са Турцима,
четрнаест посјеци Тураках
и узми им седамдесет коњах
и двије три ухвати робиње;
па ни дође књига од Никшићах,
[на, у Пољане да се саст.][8]
и у књигу[9] десет побратимствах
на Пољане да се састанемо,
да им дамо робје на откупе,
па смо били на станак Турцима,
стога смо се мало задоцнили.

КНЕЗ БАЈКО

Што збораше Хамза (капетан)
и Никшићи?[10]
Шћаше ли им мила вјера бити
да издижу мирну[11] у Рудине?[11a]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[6] Пјесник је недовршени стих: „па запали с четом у" накнадно прецртао и у истоме реду написао стих: „па у Дугу с четом западнули".

[7] У првом издању *Горскога вијенца* стих гласи: „дочекали карван од Никшићах" (стр. 13). Овдје се генитив множине „Никшићах" односи на град „Никшић" који се у народном говору зове и „Никшићи". И у *Огледалу српском* употријебљен је назив „Никшићи" за град „Никшић": „... од Никшићах и крвава Спужа"; / „од крвава Спужа и Никшићах". Али *Никшић* није само назив за град него и за његова становника. У *Рјечнику* Вука Караџића s. v. Никшић стоји: „Никшић, m. Einer von Никшићи. Никшићи, m. pl. Gegend an der Grenze von Montenegro".

[8] Изгледа да је Његош овдје био написао: „у Пољане да се саст.", па му се приједлог „у" није допао — прецртао га је и испред њега ставио приједлог „на", да на крају све то једним потезом превуче. Одмах затим испод тога недовршеног и прецртаног стиха написао је: „и у књигу десет побратимствах", а затим је дорадио превучени стих, који у коначној редакцији гласи: „на Пољане да се састанемо".

[9] Пјесник је у коначној редакцији акузатив „у књигу" замијенио локативом „у књизи": „и у књизи десет побратимствах" (*Горски вијенац*, Беч, 1847, стр. 13).

[10] У штампаном тексту *Горскога вијенца* Његош није објавио објашњење „капетан" које се у рукопису налази иза личног имена „Хамза": „Што збораше Хамза и Никшићи?" (стр. 13).

[11] Његош је овдје омашком написао „мирну".

[11a] У првом издању *Горског вијенца* овдје се поткрала штампарска грешка: „да издижу мирно у Рудине?" Слово „н" појавило се мјесто слова „и".

СЕРДАР ВУКОТА

То знаш, Бајко, би им мила
била,
од добра се јошт бјежало није;
ка' не желе Турци добровање,
да у миру раширују овце?

РОГАН[12]

[Би ли каква на станак (из.).][13]
Ријечања би ли међу вама
око робља ал' око другога? —

КНЕЗ ЈАНКО

Би, Рогане, грдна разговора!
Да ли не знаш Турке од
Никшића?[14]
У малу се длаку не исклисмо,
да пас пасу[15] довијек кажује
за крваво наше саставање.

ВУК МАРКОВИЋ

А с часа се [имасте поклати][16]
то мало свадисте?
Ко најпрви смути на састанак?[17]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[12] У штампаном тексту *Горскога вијенца* објављено је „Кнез Роган".

[13] Стих је недовршен; прекинут је на ријечи која је, изгледа, почињала словима „из".

[14] И у народу и у Његошеву језику, како смо већ рекли, *Никшић* се звао и *Никшићи*.

[15] У првом издању *Горскога вијенца* Његош је поврх именице „пас" и „пасу" ставио дуги силазни акценат ( ): „да пâс пâсу довијек кажује" (*Горски вијенац*, стр. 14).

[16] Његош је накнадно прецртао израз „имасте поклати", па је изнад њега написао „то мало свадисте". Прва редакција стиха гласи: „А с часа се имасте поклати?", а друга: „А с часа се то мало свадисте?"

[17] У првом издању *Горскога вијенца* Његош је акузатив „на састанак" замијенио локативом „на састанку": „Ко најпрви смути на састанку?" (*Горски вијенац*, Беч, 1847, стр. 14).

КНЕЗ ЈАНКО

Ка' из руге то би у почетак:[18]
Вук Мандушић и Вук
Мићуновић
започеше с Хамзом капетаном
[ка' из руге][19] око вјере
нешто поповати,
док одједном они загустише,
уљегоше у крупне ријечи.
Рече Хамза Мићуновић-Вуку:
„Ја сам бољи, чуј, Влаше, од
тебе,
боља ми је вјера него твоја! —
Хата јашем, бритку сабљу
пашем,
капетан сам од царева града,
у њем владам од триста годинах,
Ђед ми га је на сабљу добио
[да у њему вазда господу.][20]
Ђе су царство сабље дијелиле,
те му трагу оста за господство".

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[18] У коначној редакцији стиха пјесник је замијенио акузатив „у почетак" локативом „у почетку": „Кâ из руге то би у почетку" (*Горски вијенац*, Беч, 1847, стр. 14).

[19] Његош је започео стих ријечима „ка' из руге". Те је ријечи накнадно прецртао и поврх њих је написао: „око вјере". Прва редакција стиха гласи: „ка' из руге нешто поповати"; друга: „око вјере нешто поповати".

[20] Не довршивши га за један слог, пјесник је застао у писању стиха „да у њему вазда господу.", прецртао је написано и у продужењу истога реда исписао: „ђе су царство сабље дијелиле"; испред њега је, умјесто недовршеног и прецртаног стиха, написао: „те му трагу оста за господство".

Распали се Мићуновић Вуче,
па се Хамзи попримаче близу:
„Какво Влаше, крмска потурице!
Бе издајник бољи од витеза?
Какву сабљу кажеш и Косово?
Да л' на њему заједно не бјесмо,
па ја рва и тада [као][1] и сада?
Ти издао пријед и послијед,
обрљао образ пред свијетом,
похулио вјеру прађедовску,
заробио себе у туђина. —
[Што градове и господство
кажеш],[2]
Што [ми кажеш][3] се хвалиш

[Овај је стих са стране додан.]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] Његош је првобитно написао стих: „па ја рва тада као сада", али њим с правом, није био задовољан — прецртао је „као", а поврх њега ставио везник „и", затим је уметнуо „и" између ријечи „рва" и „тада". Тако је добио полисиндетон: „и тада, и сада" да би што јаче и понаособ истакао рвање Црногораца (Мићуновићево: „ја" овдје значи и *ми*, Црногорци) с Турцима у прошлости и у садашњости: „па ја рва и тада и сада". Његош у овом стиху полази од црногорске народне изреке: „Био рват' на Косово". („Рекне — у Подгорици — Турчин Србину, кад га чује, ће се тужи на тежак живот; а он му каштo — ако није Турчин какав велики господар — рекне: ‚Кад смо рвали на Косово, онда смо једно били'"). (Вук Караџић, *Народне српске пословице и друге различне, као оне у обичај узете ријечи*, Цетиње, 1836, стр. 14).

[2] Пјесник је прво написао: „Што градове и господство кажеш?", па је то једним потезом прецртао и испод прецртаног, на мјесту за слијеђећи редак, написао: „Што ми кажеш". Ту је застао, превукао израз „ми кажеш" и поврх њега ставио глагол „се хвалиш".

[3] Коначна редакција стиха гласи: „Што се хвалиш градом и господством".

градом и господством,
[сви градови турски][4] сви
градови што су до нас [сви][5]
турски [градови],[6]
[ту нити је града, ни
господства;][7] јесам[8] ли [ти][9] их
опсуо мраморјем,
те нијесу за људе градови
[но тав.][10]
но тавнице за [несрет.][11]
невољне сужње?
Бич сам божји ја сплетен за
тебе,
[те да знаш ер[12] си Богу
згријешио, нек знаш што је
Богу згријешити—],[13]
да се стављаш што си
урадио!—[14]

---

[4] Прва верзија стиха гласила је: „сви градови турски што су до нас". Али пјесник није био задовољан овом верзијом, у којој је ред ријечи одиста натегнут, па је прецртао први дио стиха до цезуре „сви градови турски" и дописао иза другога дијела „што су до нас" израз „сви турски градови" добивши тако стих: „што су до нас сви турски градови". Ни та варијанта му се није могла свидјети — превукао је ријечи „сви" и „градови", а затим је израз „сви градови" ставио испред другога дијела стиха „што су до нас турски". На тај је начин настала коначна редакција стиха: „сви градови што су до нас турски".

[5] Ријеч „сви" прецртана је снажним потезом.

[6] Именица „градови" такође је прецртана.

[7] Иза стиха: „сви градови што су до нас турски" било је написано: „ту нити је града, ни господства", али је то накнадно једним потезом прецртано, а са стране, у продужењу, написано је: „е сам ли их опсуо мраморјем", с једним у настајању стиха прецртаним „ти".

[8] У штампаном тексту *Горскога вијенца* стоји „есамь".

[9] Пјесник је коси падеж замјенице „ти" превукао са два потеза.

[10] Његош је иза стиха: „те нијесу за људе градови", у истом реду, написао једно „но тав.", па је то прецртао.

[11] Пјесник је ријеч „несрет[ње]" прекинуо на слову „т", прецртао је недовршено и у продужењу написао: „невољне сужње". Коначна редакција стиха гласи: „но тавнице за невољне сужње". У рукопису стоји „сужне", а у првом издању *Горскога вијенца* „сужнѣ".

[12] Његош је у рукопису написао „еръ".

[13] Пјесник је овдје прво написао: „да знаш ер си Богу згријешио", с једним дописаним „те" испред ретка. Све је то затим једним потезом прецртао, да у продужењу истога реда напише: „нек знаш што је Богу згријешити". И тај је стих накнадно једним потезом превукао и поврх прве прецртане верзије написао коначно: „да се стављаш што си урадио!"

[14] У рукопису иза стиха: „да се стављаш што си урадио!" стоји тачка, цртица, знак извода, и поново цртица (. — „ —).

МНОЗИНА

Мићуновић и збори и твори!
Српкиња га јошт рађала није
од Косова, а ни пријед њега.—

КНЕЗ ЈАНКО

Јошт нијесам лијепо казао
око шта се [имасмо поклати][15]
на станак покласмо:
утркмисмо Вука с капетаном.
Знате нашу момчад озринићку:[16]
ће год дођу, свуд замећу шалу.
Враг донио на састанак бјеше
и старога [Брунчеви.][17] оцу
Брунчевића,
и у њега некаква шишана,
[лакат и по не бјеше дугачка][18]
објесио пушку о рамену,
па чепука тамо и овамо,
по пољани, као сви остали;
а одовуд неки од нашијех,
умимогред покрај оце мини
и тисни му од лакта рожину
[врхом, турској краткој у грлић
шишани][19] његовојзи у грлић
шишани.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[15] Његош је прво исписао: „око шта се имасмо поклати“, па је накнадно превукао израз „имасмо поклати“ и поврх њега написао „на станак покласмо“. Нова редакција гласи: „око шта се на станак покласмо“.

[16] Изгледа да је овдје у рукопису стајало црногорско говорно „озрини[ц]ку“, па је то накнадно преправљено у „озринићку“. Испред стиха с том ријечи написан је знак навода.

[17] Његош је прекинуо недовршену ријеч „Брунчеви.“, затим је превукао и у продужењу написао „оцу Брунчевића“. Коначна редакција стиха гласи: „и старога оцу Брунчевића“.

[18] Прва верзија стиха гласила је: „лакат и по не бјеше дугачка“, па је то накнадно прецртано и поврх прецртаног је написан неупоредиво живљи и богатији стих с леонинском римом: „лакат у њој бјеше ал' не бјеше“.

[19] У овом ретку је исписано: „врхом, турској краткој у грлић шишани“, па је све то прецртано и изнад другог дијела прецртаног написано: „његовојзи у грлић шишани“.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Боже [драги][1] један, три стотине
другах,
све попада мртво од смијеха!
А ода се чуди шетајући,
што се ради од толико људих,
докле виће у пушку рожину.
[Ту се опет грдно по.],[2]
Ту се одма[3] помутисмо грдно,
побисмо се огњем из пушаках,
направи смо петнаест носилах,
шест нашијех, девет њиховијех.—
[Сад чујете ка' се раздвојисмо].[4]

NARODNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

БОГДАН БУРАШК[5]

Вријеме је да се окупимо,
вријеме је да што углавимо.
Наш се поса' свуда прећукао;
кад опазе браћа некршћена,
неће они ка' ми растезати.

---

[1] Његош је прецртао придјев „драги" и замијенио га је ријечју „један". Прва редакција стиха гласи: „Боже драги, три стотине другах", а друга: „Боже један, три стотине другах".

[2] Недовршени и прецртани стих „Ту се опет грдно по." преиначен је и у цјелини исписан у наредном ретку: „Ту се одма помутисмо грдно".

[3] У првом издању *Горскога вијенца* умјесто „одма" стоји „одмах".

[4] Стих: „Сад чујете ка' се раздвојисмо", као слаб и неизражајан, накнадно је прецртан и нема га ни у првом издању *Горскога вијенца.*

[5] У штампаном тексту *Горскога вијенца* објављено је „Богдан Бурашковић".

СЕРДАР РАДОЊА

Свак је доша' ко је од потребе
ал' нијесу пет Мартиновићах;
и није им без неке новине,
а без њих се никако не може.—

[РОГ.][6] КНЕЗ БАЈКО

Хајте, људи, да што послујемо,
али дома хајте да идемо,[7]
да се с нама Ђеца не ругају!
Па с Турцима како који може,
а ја знадем, ће ми шаке падне.
А ево смо као они миши
те за мачку звоно
приправљаху. —

[Ова два стиха су са стране додана.]

ДОЊОШЕ [ПЕТ БРАТАХ] МАРТИНОВИЋ[АХ] И[8]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

ВУК МИЋУНОВИЋ

Ево и ви, већ се начекасмо!
А ево се, људи, окупљасмо[9]
ка' сватови пјани, што се прича;
то је вама доиста срамота,
ер[10] је вама понајближе доћи.

---

[6] Његош је овдје прво написао „Рог[ан?]", па је то прецртао и написао „Кнез Бајко". И у штампаном тексту *Горскога вијенца* кнез Бајко је на овом мјесту замијенио кнеза Рогана.

[7] Послије и мало ниже од глагола „идемо" пјесник је написао и прецртао „па с". По свој прилици погрешком је кренуо да ту уметне стихове: „Па с Турцима како који може, / а ја знадем, ће ми шаке падне".

[8] Пјесник је накнадно прецртао „пет братах", а „Мартиновићах" је измијенио у „Мартиновићи". Дидаскалија у коначној редакцији гласи: „Дођоше Мартиновићи".

[9] Изгледа да је Његош овдје био написао глагол „окупљасмо", па је тај облик накнадно измијенио у „окупљамо".

[10] Његош је овдје написао „еръ".

ВОЈВОДА ТОМАШ[11]

Немој, Вуче, и остала браћо!
Давно бисмо ми на станак[12]
дошли,
но се нешто ружно догодило,
те смо ви се мало одоцнили.

РОГАН[13]

Је ли вино госте посвадило,
[Е а су се гости посвадили],[14]
ка' [славите][15] је вама ово крсно
име?

ВОЈ. ТОМАШ[16]

Није сваће међу госте било,
но ни Турци жену уграбише.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

ВУК МИЋУН.[17]

Какву жену, ругаш ли се збиља?
Дану[18] причај што се догодило,
а не бој се, свак ће те слушати;
такве после свако радо слуша.

---

[11] У штампаном тексту *Горскога вијенца* пјесник је изоставио титулу *војвода* која је стајала поред имена Томаш, јер Томаш Мартиновић није био војвода. Тамо стоји само „Томаш Мартиновић".

[12] У коначној редакцији стиха Његош је измијенио именицу „станак" у „састанак": „Давно бисмо на састанак дошли" (*Горски вијенац*, Беч 1847, стр. 17).

[13] У првом издању *Горскога вијенца* објављено је „Кнез Роган".

[14] Његош је прецртао стих: „Е а су се гости посвадили", па је умјесто њега и изнад њега уписао: „Је ли вино госте посвадило?"

[15] Пјесник је написао: „ка' славите"; одмах је прецртао „славите" и у продужењу наставио ријечима: „је вама ово крсно име". Коначна редакција стиха је, дакле: „ка' је вама ово крсно име".

[16] У штампаном тексту *Горскога вијенца* Његош је опет изоставио титулу *војвода* поред имена Томаш. Објављено је: „Томаш Мартиновић".

[17] У првом издању *Горскога вијенца* стоји „Вук Мићуновић".

[18] Његош је, омашком, умјесто „дану" написао „дано" па је накнадно преправио „о" у „у": „Дану причај што се догодило".

ВОЈВ. ТОМАШ.[19]

Причаћу ви за тога ђавола:
ми играсмо у коло[20] с гостима,
ређасмо се наоколо вином,
докле пушка извише Пиштета
[вода]
пуче једна, и човјек покличе:
„Ко је витез, [ако Бога знат.][21]
ко је добри јунак!
Поведе се робље црногрско!"
Покличи се оној наругасмо:
[опио][22] какво робље сасред
Горе Црне?
Пјан,[23] рекосмо, па мисли да
поје!

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[19] У штампаном тексту *Горскога вијенца* пише „Томаш Мартиновић". И овдје је изостављена титула *војвода.*

[20] У коначној редакцији првог издања *Горскога вијенца* пјесник је замијенио акузатив „у коло" локативом „у колу": „ми играсмо у колу с гостима".

[21] Пишући стих, пјесник је ставио: „ако Бога знат."; прецртао је ове три ријечи и у продужењу написао: „ко је добри јунак". Прва верзија стиха требало је да гласи: „Ко је витез, ако Бога знат[е]", а друга, много боља гласи: „Ко је витез, ко је добри јунак!"

[22] Његош је започео стих глаголом „опио", који је одмах прецртао, а затим је у продужењу истога реда написао: „какво робље сасред Горе Црне?" У аутографу није сасвим јасно да ли је Његош ријеч „сасред" написао раздвојено или спојено.

[23] Иза ријечи „пијан" пјесник је написао неко слово које је добро замрљао, па је у продужењу исписао „рекосмо, па мисли да поје". Тако стих гласи: „Пјан, рекосмо, па мисли да поје".

Докле двије једна иза друге:
[так! так!][1] цик! цик! опет
издушит не даше!
И кликује човјек као пријед.
Оно није без некакве муке!
Уграбисмо пушке, потрчасмо.
Кад онамо, имаш што виђети:
Мујо Алић, [пашин][2] турски
кавазбаша,
одвео нам Ружу Касанову
и утека' с братом најмлађијем.
Ево има више но година
отка' нешто међу собом главе,
али ко би мога' помислити
да ће узет Српкиња Турчина?—

РОГАН[3]

Ђуд је женска смијешна работа!
Не зна жена ко је какве вјере;
стотину ће промијенит вјерах,

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] Његош је прво написао: „так! так! опет издушит не даше!"; ово, за овај смисао неуобичајено и банално „так! так!" накнадно је једним потезом превукао и поврх њега написао далеко изразитије и ефикасније, уобичајено и ономатопејско „цик! цик!"

[2] Пјесник је, сва је прилика, хтио да напише: „Мујо Алић, пашин кавазбаша", али је придјев „пашин" одмах прецртао и стих наставио ријечима „турски кавазбаша". Коначна верзија стиха гласи: „Мујо Алић, турски кавазбаша".

[3] У првом издању *Горскога вијенца* штампано је „кнез Роган".

— да учини што јој срце
жуди. —

ВОЈВ. ТОМАШ.[4]

[Јошт][5] Нијесам ви све јошт
исказао:
[истина је да је Касан брука,][6]
[Ружа бјеше као горска вила].
Куку оној души задовијек,
те је Ружи нарок изгубила, → [Овај је стих уметнут са стране.]
те је дала Ружу за Касаном[7]
затворила вилу у тавницу,
јер[8] је Касан брука [и
уклетва—][9] неваљала.
И чујте ме добро, Црногорци:
траг по трагу мене погинуо,
да ју [10] бјеше Србин уграбио,

---

[4] Умјесто „Војв. Томаш" у штампаном тексту *Горскога вијенца* стоји „Томаш Мартиновић". Томаш је, у ствари, био кнез. Ристо Ј. Драгићевић наводи запис: „Сију књигу приложи кнез Томаш от Черне Горе храму рождаства пресветије Богородице на Цетињу. Даде за њу 10 цекинах" (*Чланци о Његошу*, Цетиње, 1949, стр. 153).

[5] Његош је, у духу народног пјевача, започео стих прилогом „јошт", али је то одмах прецртао и у продужењу написао овако: „Нијесам ви све јошт исказао", како је и у штампаном тексту *Горскога вијенца*.

[6] Пјесник је прецртао два слаба наредна стиха: „Истина је да је Хасан брука, / Ружа бјеше као горска вила", па је одмах прешао на управни говор и тиме у великој мјери оживио приповиједање: „Куку оној души задовијек..." Али, пјесник та два прецртана стиха није сасвим одбацио. Он је касније у причању Томаша Мартиновића компарацију „Ружа бјеше као горска вила" претворио у живописну метафору: „затворила вилу у тавницу", а од прозног стиха: „истина је да је Касан брука" створио ритмичан и црногорски оштар стих: „јер је Касан брука неваљала".

[7] У штампаном тексту *Горскога вијенца* стоји правилно „за Касана": „те је дала Ружу за Касана".

[8] У рукопису је Његош направио словну грешку „еръ". У штампаном тексту *Горскога вијенца* објављено је правилно „Єръ".

[9] Првобитно пјесник је написао непотпун десетерац: „јер Касан брука и уклетва", затим је уметнуо енклитику „је" између „јер" и „Касана", прецртао је ријечи „и уклетва" и поврх њих написао „неваљала". Коначна редакција стиха гласи: „јер је Касан брука неваљала". „Брука" значи овдје „ругоба", а атрибут „неваљала" „ein nichts würdiger Mensch, homo nequam" (Вук Караџић, *Рјечник*, s. v. „неваљалац").

[10] У првом издању *Горскога вијенца* пјесник је енклитику „ју" замијенио енклитиком „је": „да је бјеше Србин уграбио" (стр. 19).

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE

ако хоћах[11] главе обратити,
[ње невоља како ме бољела],[12]
та невоља како ме бољела.
Ема кад чух е оде у Турке,
[не хћех пуштит да ми се
потурч.],[13]
већ куд камо не би размицања,
но за њима у [поточ][14] поћер
пођосмо;
на Симуњу [гора][15] [све тро.]
стигосмо, сватове,[16]
[посјекосмо] те убисмо обадва
Алића,[17]
а проз[18] Турке несрећну невјесту;
ту смо грдно образ оцрнили
и од Бога дио изгубили. —

[Ови су стихови уметнути са стране.]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[11] Његош је, вјероватно омашком, овдје написао „хоћа[ш], па је накнадно исправио „ш“ у „х“: „ако хоћах главе обратити“.

[12] Прва верзија стиха гласила је: „ње невоља како ме бољела“. То је накнадно једним потезом прецртано и одозго је написано: „та невоља како ме бољела“. Ова редакција стиха појавила се и у првом издању *Горскога вијенца.*

[13] Пјесник је једним потезом прецртао и сасвим одбацио стих: „не хћех пуштит да ми се потурч[и]“, у коме је изостављено посљедње слово: „потурч.“.

[14] Ријеч „поточ“ Његош је накнадно превукао, а поврх ње је написао „поћер“. Прва верзија стиха била је: „но за њима у поточ пођосмо“, а друга: „но за њима у поћер пођосмо“. У првом издању *Горскога вијенца* опет се појавила именица „поточ“ из прве верзије: „но за њима у поточ пођосмо“ (*Горски вијенац*, Беч, 1847, стр. 19).

[15] Поврх именице „Симуњу“ Његош је ставио „гора“, а прецртао је недоречени израз „све тро.“

[16] Прва варијанта стиха гласи: „на Симуњу све тро[је] стигосмо“, а друга, већ саркастична: „на Симуњу стигосмо сватове“.

[17] Стих је започет глаголом „посјекосмо“. „Посјекосмо“ је прецртано и у продужењу је настао стих измијењеног садржаја: „те убисмо обадва Алића“.

[18] У штампаном тексту *Горскога вијенца* стоји „кроз“ умјесто овога „проз“: „а кроз Турке несрећну невјесту“ (стр. 19).

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

КНЕЗ ЈАНКО

Боже драги, чудна договора!
Би ли ово Ђеца[1] пословала?
Не смијемо чинит што чинимо,
не смијемо [главит][2] јавит што
је јавно;
[што ће мисли][3] неке мисли
на врат товаримо,
ка' да посла до мислит немамо,
ка' да чинит што треба не
знамо!
Кад сам годе много размишљава',
вазда ми се поса' повукова'.
Ко разгађе, — у нас-не погађе.[4]

Владика Данило виђе да су се
окупили сви, па и он изиде
међу њима.[5]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] Његош је у ријечи „Ђеца' појачао слово „Ђ".

[2] Пјесник је прецртао глагол „главит" и изнад њега написао „јавит". Прва редакција стиха гласи: „не смијемо главит што је јавно', а друга: „не смијемо јавит што је јавно". Овом измјеном пјесник је промијенио смисао стиха и створио експресивну игру ријечи које имају заједничко етимолошко поријекло („јавит што је јавно").

[3] Стих је започет ријечима „што ће мисли", али је то одмах прецртано и у продужењу је, у истоме реду, дошло: „неке мисли на врат товаримо".

[4] Стих: „Ко разгађе, — у нас — не погађе" штампан је у првом издању *Горскога вијенца* са незнатном измјеном: „Ко разгађа, — у нас — не погађа" (стр. 19). Обје редакције стиха имају леонинску риму: разгађе... погађе; разгађа... погађа.

[5] У штампаном тексту *Горскога вијенца* Његош је замијенио „... он изиде међу њима" правилним обликом: „...он изиде међу њих".

ВУК МИЋУНОВИЋ

[В., Не др.][6] Не држи не[7] овако,
владико,
но отршај оволико љуства;[8]
свако гледа[9] што ће чут од тебе,
а ти си се нешто замрсио,
нит' што зборишь, нити нас
отршаш,
у образ си као земља доша';
сам се шеташ [не зовеш][10]
пољем без никога,
нит' што једеш, нити заспат
можеш,
крупно нешто учиш [на па.][11]
у памети,
[збио ти се санак][12] збили
ти се снови на Турчина.
А ја [се бојим][13] зебем од
много мишљења.—

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

ВЛАДИКА ДАНИЛО

Слушај, Вуче, и остала браћо!
Ништа ми се немојте чудити

---

[6] Пјесник је започео стих скраћеницама „В., Не др.", па је то у два потеза прецртао и у истоме реду написао: „Не држи нас овако, владико!"

[7] У првом издању *Горскога вијенца* Његош је измијенио дијалекатски облик личне замјенице „не" [нас] у акузатив „нас": „Не држи нас овако, владико!" (стр. 20).

[8] У штампаном тексту *Горскога вијенца* стоји „људства": „но отршај оволико људства" (стр. 20).

[9] Пјесник је, омашком, овдје написао облик „гледај", али је затим сувишно „й" („ј") прецртао.

[10] Прва верзија стиха гласи: „сам се шеташ не зовеш никога". Накнадно је израз „не зовеш", који је довео до плеонастичности („сам ... не зовеш никога"), прецртан и поврх њега је написано „пољем без". Тако је добијен стих: „сам се шеташ пољем без никога". „Без никога" је овдје појачање замјенице сам.

[11] Првобитно је овдје написано: „на па."; то је одмах превучено и у продужењу је написано „у памети": „крупно нешто учиш у памети".

[12] Пјесник је започео стих ријечима „збио ти се санак", па их је одмах превукао и у истоме реду написао: „збили ти се снови на Турчина".

[13] Прва верзија стиха гласи: „ја се бојим од много мишљења". Дотјерујући је, пјесник је испред замјенице „ја" ставио везник „а", а затим је прецртао глагол „се бојим" и поврх њега написао „зебем": „а ја зебем од много мишљења".

што ме црне растезају мисли,
што ми прса кипе са ужасом.
Ко на брдо, ак' и мало, стоји,
више види но онај под брдом.
Ја повише нешто од вас видим—
то је срећа дала, ал' несрећа.
Не бојим се од вражјега кота,
нека га је ка, на гору[14] листа,
но се бојим од зла домаћега.
Бијесна се братства истурчила;
тек домаће нападнемо Турке,
свој својега никад пуштат неће;
[удари се][15] разлучи се земља
на племена,
крвава се исклати племена,
враг ђаволу доћи у сватове
те[и][16] свијећу српску угасити.
Зло се трпи од страха горега.
Ко се топи, хвата се за пјену,
над главом се надодају руке.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

КНЕЗ РАДЕ[17]

Што се мрчи када коват нећеш?
[Што не][18] Што збор купиш
кад зборит не смијеш?
[Ланих][19] Пређе си им с коца

---

[14] У првом издању *Горскога вијенца* акузатив „на гору" замијењен је локативом „на гори": „Нека га је ка' на гори листа".

[15] Његош је прво написао стих: „удари се земља на племена"; накнадно је прецртао глагол „удари се" и поврх њега написао „разлучи се". Коначна редакција гласи: „разлучи се земља на племена".

[16] У првој верзији стиха било је: „и свијећу српску угасити", па је накнадно везник „и" прецртан и испред њега је написано „те". Нова редакција стиха гласи: „те свијећу српску угасити".

[17] Иза „Кнез Раде" у првом издању *Горскога вијенца* стоји примједба „(брат владичин)". Зна се и из историјских докумената да се брат владике Данила Петровића звао Раде и да је био кнез његушки.

[18] Пјесник је започео стих ријечима „Што не" па је то одмах прецртао и у продужењу написао: „Што збор купиш кад зборит не смијеш?"

[19] Стих је првобитно гласио: „Ланих си им с коца утекао (Турцима)". Пјесник је „ланих" замијенио са „приђе" можда и стога што није сигурно знао кад су Турци ухватили и мучили владику Данила. Коначна редакција стиха гласи: „Приђе си им с коца утекао (Турцима)".

утекао (Турцима),
дабогда им скапа на ченгеле!
Жалиш нешто, а не знаш
што жалиш;
с Турцма ратиш, а Турке
својакаш,
[те (?)][20] домаћима тобож
да с' умилиш,
а једнако, [на ти божу вјеру!][21]
немој се варати!
Како би им запа' да те могу,
главу би ти онај[22] час посјекли,
ал' ти живу руке савезали,
да те муче, да срце насладе.
Врана врани очи не извади!
Брат је Турчин свуд један
другоме.
Него удри докле махат можеш,
а не жали ништа на свијету!
Све је пошло ђавољијем трагом,
заудара земља Мухамедом.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[20] Рекло би се да је стих започет ријечју или слогом „те" (?), па је то одмах превучено и у продужењу је написано: „домаћима тобож да с' умилиш".

[21] Прва верзија стиха гласила је: „а једнако, на ти божу вјеру!", али пјесник је накнадно прецртао ријечи „на ти божу вјеру" и у продужењу написао „немој се варати": „а једнако, немој се варати!"

[22] У штампаном тексту *Горскога вијенца* Његош је задржао „онај": „главу би ти онај час посјекли".

ВОЈВ. БАТРИЋ (К КНЕЗУ РАДУ)[1]

Имаш разлог, али не толико!
То се могло све љевше[2] казати,
да му тако ране не вријеђаш
и грком га не отрујеш тугом. —
Сви муче, нико ни у нос.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

4

КОЛО (ПОЈЕ)[3]

[Сабља, Соко Бајо нигда
мријет неће].[4]
Три сердара — и два војеводе, —

---

[1] У штампаном тексту *Горскога вијенца* стоји: „*Војвода Батрић* (кнезу Раду)". У Драгоманским списима Хисторијског архива у Задру нашли смо једно оригинално писмо војводе Батрића Мартиновића. На писму датум није обиљежен, али млетачка власт у Котору примила га је 7. октобра по новом стилу 1682. Из овога писма види се да је Батрић Мартиновић заиста био војвода. У њему стоји: „от мене во[ј]воде Батрића". То је доказ да Његош није напамет дао Батрићу Мартиновићу титулу војвода.

[2] У првом издању *Горскога вијенца* штампано је „љепше": „То се могло све љепше казати".

[3] У рукопису Његош је поврх ријечи „Коло" ставио број „4". У штампаном тексту *Горскога вијенца* ово „Коло" је и објављено као четврто, али без ријечи „поје".

[4] Стихом „соко Бајо су тридест змајевах" пјесник се дуго и непопустљиво бавио. Првобитно је написао: „Соко Бајо нигда мријет неће", затим је испред именице „соко" ставио именицу „сабља". Незадовољан и једним и другим, прецртао је цио стих и написао нови: „Три сердара и два војеводе" и испод њега нову верзију претходног, прецртаног: „с њима

са њихово триста соколовах,[5]
с њима [сабља] Бајо
[Пивљанине] су тридест змајевах
мријет неће док свијета траје:
дочекаше Шенђера везира
уврх равне горе Вртијељке
и клаше се љетни дан до подне.
Не кће Србин издати Србина
да га свијет мори пријекором,
траг да му се по прсту кажује
ка' невјерној кући Бранковића;
но сви пали један код другога,
пјевајући и Турке бијући,
а тројица само претекоше,
рањене их Турци [прегазили][6]
прегазили
под гомиле мрвтијех Тураках.—[7]
Дивне смрти, [Бог им душу
прости][8] просто им млијеко!

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNOGORE CETINJE

сабља Бајо Пивљанине". Ни то га није задовољило па је прецртао ријечи „сабља" и „Пивљанине" и дописао „су тридест змајевах". Сад је добио стих: „с њима Бајо су тридест змајевах". У коначној редакцији и то је измијенио. У штампаном тексту *Горскога вијенца* појавила се нова, коначна редакција стиха: „соко Бајо су тридест змајевах".

[5] Изгледа као сигурно да је стих: „са њихово триста соколовах" накнадно уметнут између првог и трећег стиха *Кола.*

[6] Првобитно је Његош овдје написао глагол „прегазили", па га је прецртао и — не нашавши бољи или накнадно осјетивши да је и овај добар — опет га у продужењу написао. Стих је остао непромијењен и у штампаном тексту *Горскога вијенца:* „рањене их Турци прегазили".

[7] Стихови из рукописа:

„а тројица само претекоше
рањене их Турци прегазили
под гомиле мртвијех Тураках", —

били су незгодно поређани. У штампаном тексту *Горскога вијенца* њихов ред је промијењен, природније и логичније:

„а тројица само претекоше
под гомиле мртвијех Тураках,
рањене их Турци прегазили".
(*Горски вијенац,* Беч, 1847, стр. 41).

Слична сцена налази се и у Његошевој *Свободијади:*

„...и троструке страже турске
посјекоше у мах први,
па њих мртве прегазише..."
(VIII, 951—953).

[8] Његош је превукао други дио стиха „Бог им душу прости", па је у продужењу написао „просто им млијеко". Прва редакција стиха гласи: „Дивне смрти, Бог им душу прости", а друга неупоредиво непосреднија и боља: „Дивне смрти, просто им млијеко!"

Јунацима Бог ће учинити
спомен души, а прекаду гробу!
Три хиљаде момка једнакога
на Шенћера удрише везира
приће зоре на поље крстачко.
[Бог м.][9] Прегаоцу Бог даје
махове!
Раскрхаше силу Шенћерову.
Благо томе ко се ту нагнао,
већ га ране не боле косовске,
већ Турчина ни за што не
криви.
Витезови, Срби вртијељски,
луча ће се вазда призирати
на гробницу вашу освештену!

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[9] Стих је започет именицом „Бог“ и ријечју која је прекинута на слову „м“?; обоје је прецртано и у продужењу је написан снажан пословични стих: „Прегаоцу Бог даје махове!“

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ВУК МИЋУН.[1]

Без муке се пјесна не испоја,
без муке се сабља не сакова!
Јунаштво је цар зла свакојега,
— а и пиће најслаће душевно,
којијем се пјане покољења.
Благо[2] томе ко довијек живи,
имао се рашта и родити!
— Вјечна зубља вјечне помрчине
нит' догори нити свјетлост губи.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

ВЛАД. ДАНИЛО МЕЂУ СВИМА КАО ДА ЈЕ САМ[3]

Ђе је зрно [најпре проклицало][4]
клицу заметнуло,
онде нека и плодом почине.
Је ли инстинкт, — ал' духовни
вођа?
Овде људско запире познање.

---

[1] У првом издању *Горскога вијенца* објављено је пуно презиме: „Вук Мићуновић".

[2] Његош је у ријечи „благо" (ради исправке неке омашке?) накнадно појачао слово „г".

[3] У штампаном тексту *Горскога вијенца* стоји: „*Владика Данило* (међу свима као да је сам)".

[4] Пјесник је прво написао: „Ђе је зрно најпре проклицало", па је ријечи „најпре проклицало" једним потезом прецртао и у продужењу написао: „клицу заметнуло" („Ђе је зрно клицу заметнуло"). Тако је стих постао и неусиљенији, и мелодичнији, и живописнији, и смислом богатији.

Вук на овцу [неко][5] своје право
има
ка' тирјанин на слаба човјека.—[6]
Ал' тирјанству стати ногом за
врат,
довести га к познанију права,
то је људска дужност најсветија!
Ако сабљу пољубиш крваву
и запловиш у ноћне[7] валове
[ноћи],
сљедује ти праху светковање.
Жрец Европе[8] с светога
[олтара][9] амвона
хули, пљује на олтар Азије,
ломи тешки топуз азијатски
свете куле под сјен распјатија!
Крв праветна дими на олтаре,
ћивоти се у прах развијаше.
Земља стење, а небеса ћуте.
Луна и крст, два страшна
символа—
њихово је на гробнице царство.
— Сљедоват им ријеком крвавом,
у лађици грдна страданија,
то је бити једно или друго.
Али хула на свештени ћивот,
који га је млеком одранио,
то ми прса у тартар претвара.
Чвор не треба на праву младику!

[Ови су стихови уметнути са стране.]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[5] Прва верзија стиха била је: „Вук на овцу неко право има". Накнадно је прецртана ријеч „неко" и поврх ње је написано „своје": „Вук на овцу своје право има".

[6] Иза стиха: „ка' тирјанин на слаба човјека" пјесник је био ставио зарез и цртицу па их је прецртао и ставио само цртицу. У штампаном тексту *Горског вијенца* на крају овога стиха је зарез.

[7] Прва верзија стиха била је: „и запловиш у валове ноћи", па је „ноћи" накнадно прецртано и између приједлога „у" и именице „валови" уметнут је придјев „ноћне". Тако је стих који је при крају губио дах и дјеловао као усиљен, од ове, наоко мале измјене, постао у сваком погледу бољи: „и запловиш у ноћне валове".

[8] Име „Европе" је накнадно уметнуто између именице „жрец" и приједлога „с".

[9] Његош је прецртао ријеч „олтара" и у истом реду написао рјеђе, поетичније „амвона": „Жрец, Европе с светога амвона".

Што ће луна на крст страданија,
што л' бијела сунцу на
зјеницу?—
Вјеро права, кукава[10] сирото!
Страшно племе, доклен ћеш
спавати?
Неки — један — то је ка'
ниједан,
нако да је више мученија.
Вражја сила одсвуд оклопила.
Да је игђе брата у свијету
да пожали, ка' да би помога'.
Помрчина нада мном царује,
мјесец ми је сунце заступио.
[— Младо жито на.].[11]
Ух, што мислим, куд сам
запливао?
Младо жито навијај класове,
пређе рока дошла ти је
жњетва!
Дивне жертве видим на гомиле
пред олтаром цркве и племена;
чујем лелех[12] ће горе пролама.
Треба служит чести и имену.
Нека буде борба непрестана!
Нека буде што бити не може!
Нек ад прожде, покоси сатана!
На гробље[13] ће изнићи цвијеће

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[10] У првом издању *Горскога вијенца* објављено је „кукавна": „Вјеро права, кукавна сирото!" (стр. 24).

[11] Његош је написао и одмах прецртао ријечи: „— Младо жито, на.". Очигледно, хтио је да напише: „Младо жито, на[вијај класове]". Али, одмах је морао увидјети да овом стиху, који одлучно позива на борбу и жртве, није мјесто непосредно послије стиха „мјесец ми је сунце заступио", у којем је достигла врхунац дуга јадиковка владике Данила над тешким, рекло би се, безизгледним положајем Црне Горе. Требало је да се владика тргне из осјећања безнађа и сумње, што и чини драматичним самокритичким стихом: „Ух, што мислим, куд сам запливао?", па да тек онда дође позив на акцију и жртве: „Младо жито, навијај класове!"

[12] Пјесник је омашком на крају ријечи ставио слово „х" умјесто „к": „лелех". У штампаном тексту *Горскога вијенца* је правилно „лелек': „чујем лелек ће горе пролама" (стр. 25).

[13] У првом издању *Горскога вијенца* употријебљен је овдје локатив „гробљу" умјесто акузатива „гробље": „На гробљу ће изнићи цвијеће" (стр. 25).

[за некоје, некад] за далеко
неко покољење.[14]

СЕРДАР ВУКОТА

Бог са нама и анђели божји!
А ево си удрио, владико,
у некакве смућене вјетрове,
ка' о марчу кад удри вјештица,
ал' у јесен мутну вједогоња.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[14] Пјесник је првобитно написао: „за некоје некад са.", па је једним потезом прецртао „за некоје некад", а прекинуту ријеч „са." преиначио је у приједлог „за" и у продужењу написао: „далеко неко покољење". Тако је настао стих: „за далеко неко покољење".

Влад. [Дан.] трза се као иза
сна.[1]

ВЛАД. ДАН.[2]

[Влад.][3] Удри за крст [и],[4]
за образ јуначки,
ко гођ паше свијетло оружје,
ко гођ чује срце у прсима!
Хулитеље имена Христова
да крстимо водом али крвљу!
Тријебимо губу из торине!
Нек [у.][5] пропоје пјесна
од ужаса,
— олтар прави на кам[и]ен[6]
[кукави][7] крвави!

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] У првом издању *Горскога вијенца* стоји: „Владика се трза као иза сна“ (стр. 25).

[2] У штампаном тексту *Горскога вијенца* објављено је „Владика Данило“ (стр. 25).

[3] Пјесник је омашком још једном написао „Влад.“, па је то прецртао и у продужењу написао стих: „Удри за крст . . .“ итд.

[4] Његош је прецртао везник „и“ и тако створио звучну фигуру асиндет: „Удри за крст, за образ јуначки“.

[5] Пјесник је, пишући стих, прецртао слово „у“, којим је био започео неку ријеч.

[6] Ријеч „кам[и]“ исправљена је у „камен“.

[7] Придјев „кукави“ замијењен је у сваком смислу бољим придјевом „крвави“. Прва редакција стиха гласи: „— олтар прави на кам[и] кукави“; друга: „— олтар прави на камен крвави!“ У првом издању *Горскога вијенца* стих гласи: „олтар прави на камен крвави“ (стр. 25).

Сви главари скоче на ноге с
великом грајом:
Тако, већ никако!

ВЛАД. ДАН.[8]

Не . . . не . . .[9] сједте да и јошт
зборимо!
— Ја бих, браћо, с општег
договора
да главаре браће истурчене
дозовемо на општему скупу,
да им дамо вјеру до растанка,
еја би се како обратили
и крвави пламен угасили.

СЕРДАР ЈАНКО

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Хајд, владико, и то обидимо,
ма зафајду,[10] на ти божу[11] вјеру!
Што се црним задоји ђаволом,[12]
обешта се њему [задовијек][13]
довијека.
Они ће нам и без вјере доћи,
међу нама стати надебљати;
какве су ти они поглавице,
називљу се цареви синови!

Отправише три четири друга да
позову на скупу турске поглавице.

---

[8] У штампаном тексту *Горскога вијенца:* „Владика Данило".

[9] Иза одричне ријечи „не", која је двапут употријебљена, Његош је два пута ставио по четири тачке („. . . .“). У првом издању *Горскога вијенца* ту су дошле по двије тачке.

[10] Његош није у рукопису прецртао ништа у стиху: „ма зафајду, на ти божу вјеру!" У првом издању *Горскога вијенца* тај се стих појавио унеколико измијењен: „ма залуду, на ти божју вјеру" (стр. 26).

[11] У штампаном тексту Горскога вијенца објављено је, како смо видјели, „божју".

5
КОЛО[14]

Нови Граде сједиш на крај
мора,
[бројиш сиње морске тал.][15] и
валове бројиш низ пучину,
како старац на камен сједећи,
што набраје своје бројанице.
Дивна санка што си [једном
снио][16] онда снио!
Млечићи те морем подузеше,
Црногорци гором опасаше,
састаше се у твоје зидове,
покропише[17] [водом] крвљу и
водицом—
те отада не смрдиш некршћу.[18]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[12] У првом издању *Горскога вијенца* стоји „ћаволом". Ради се, очито, о штампарској грешци.

[13] Његош је прецртао прилог „задовијек", па је у продужењу написао „довијека". Прва редакција стиха гласи: „обешта се њему задовијек", а друга и коначна: „обешта се њему довијека".

[14] Поврх ријечи „Коло" Његош је написао број „5". И ово „Коло" је у штампаном тексту *Горскога вијенца* објављено као пето.

[15] Пјесник је био написао: „бројиш сиње морске тал.", али је све то једним потезом прецртао и у продужењу написао сликовити стих: „и валове бројиш низ пучину", у коме се крије дивна персонификација.

[16] Његош је накнадно ријечи „једном снио" прецртао и замијенио ријечима „онда снио", којима је мало поближе одредио вријеме „сна". Прва редакција стиха гласи: „Дивна санка што си једном снио!", а друга: „Дивна санка што си онда снио!"

[17] Његош је био написао „покропише", па је прво „п" прецртао, написао је ријеч „водом", па је и њу превукао и у продужењу написао „крвљу и водицом". У коначној верзији стих гласи: „окропише крвљу и водицом". И владика Данило, говорећи „као иза сна", каже:

„Удри за крст, за образ јуначки...
Хулитеље имена Христова
да крстимо водом али крвљу!"

(*Горски вијенац*, Беч, 1847, стр. 25).

[18] Од дана кад је пошкропљен „крвљу" и „светом водицом", град не смрди некршћу.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Топал-паша су двадест хиљадах
да поможе Новоме иђаше,[1]
сретоше га млади Црногорци
на Камено поље поуздано;
турској капи ту име погину;
сва утону у једну гробницу;
мож и данас виђет коштурницу.

Дођоше [седам осам поглавицах
турских, свак мучи и][2] поглавице
турске, около седам осам, и
посиједаше с Црногорц., сви
муче и гледају пред собом.[3]

КНЕЗ ЈАНКО

Које сте се јаде [ска.][4]
скаменили?

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] У првом издању *Горскога вијенца* стоји глагол „хиташе": „да поможе Новоме хиташе" (стр. 47). Глагол „хиташе" много је адекватнији и поетичнији у овоме случају од глагола „иђаше".

[2] Његош је био написао: „Дођоше седам осам поглавицах турских, свак мучи и", па је то са два потеза прецртао и поврх „седам осам поглавицах турских" исписао: „поглавице турске, около седам осам, и посиједаше с Црногорц.".

[3] У штампаном тексту *Горскога вијенца* реченица „и гледају пред собом" промијењена је у: „и гледају преда се". Слика састанка турских поглавица и Црногораца живописнија је у првом издању *Горскога вијенца* него у рукопису: „Дођоше поглавице турске, около седам осам, и посиједаше с Црногорцима, сви муче и гледају преда се" (стр. 27).

[4] Пјесник је првобитно написао „с ка." као двије ријечи, па је то одмах прецртао и у продужењу исписао цио глагол „скаменили". И у рукопису и у штампаном тексту *Горскога вијенца* стих гласи: „Које сте се јаде скаменили?" (стр. 27).

Што разговор какав не почнете,
но поспасте и позамрцасте?

АЦИ-АЛИ, КАДИЈА МЕДОВИЋ[5]

Баш аферим, кнеже озринићки!
Ја ћу почет, кадâ други неће:
стотина се скупило главарах,
нас Тураках и Црногорацах.
Ја знам дивно што смо
окупљени:
да миримо крви међусобне.
Него хајде[6] од земље главари,
за Радула да начин видимо[7]
и смиримо двије породице,
Перовиће и наше Абдиће,[8]
па Бајице [и Турке Абдиће][9]
и братство Алиће,
да радимо да их помиримо,
ал' од мира вјеру ухватимо!

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[5] У првом издању *Горскога вијенца* измијењен је ред ријечи „Аци-Али, кадија Медовић" у „Аци-Али, Медовић кадија". Тако је стих свакако течнији.

[6] У штампаном тексту *Горскога вијенца* стоји глагол „хајте": „Него хајте, од земље главари" (стр. 28).

[7] Стих: „за Радула да начин видимо" није се појавио у првом издању *Горскога вијенца.* Измијењен је у: „међу собом да начин видимо" (стр. 28).

[8] Његош је у посљедњој редакцији промијенио стих: „Перовиће и наше Абдиће" у „Велестовце и Турке ћеклићке" (*Горски вијенац,* Беч, 1847, стр. 28). Видо Латковић претпоставља да се у стиху: „за Радула да начин видимо" подразумијева погибија Радула Перовића, који је, по народној пјесми „Перовић Батрић" (Вук Караџић, *Српске народне пјесме,* књ. четврта, стр. 1—5; *Огледало српско,* Београд, 1974, стр. 20—24) погубио Османа Ђоровића, и да би „на овом месту смрт Радулова била анахронизам, јер по сцени са покајницама један од браће Батрићеве тек има да освети погинулог Батрића . . ." („Објашњења уз *Горски вијенац*", Петар II Петровић Његош, *Горски вијенац, Луча микрокозма,* Београд, 1974, стр. 265). Из стиха: „за Радула да начин видимо" не може се никако закључити да је Радуле Перовић погинуо. Прије би се могло рећи да је ријеч о умиру стога што је Радуле Перовић убио Османа Ђоровића и тиме осветио свога брата Батрића. Његош је знао из пјесме „Освета Батрића Перовића", коју је објавио у *Огледалу српском,* да Радуле Перовић прије овог састанка није био погинуо.

[9] Прва верзија стиха била је: „па Бајице и Турке Абдиће", али је пјесник једним потезом прецртао „и Турке Абдиће" и у продужењу додао

Ја ћу први поћи пред кумама,
ја за главе братско мито дати.
Тек смиримо, динар прекинимо
и крвнице пушке објесимо.

→ [Ови су стихови додани са стране.]

РОГАН[10]

Ефендија, ти не угонета
око шта се ово окупило,
но си с краја почео тањега;
а мудар си и књижевник, кажу.
[Скита' си се к ћаби и к
Стамболу.][11]
[У Стамболу] Учио си [памет][12]
књигу у Цариград,
[у][13] на некакву ћабу притврдио.
Али ти се јошт хоће памети—
потежа је ова наша [ско.][14]
школа.
Мучи опета свак и гледа пред
собом.[15]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

„и братство Алиће": ‚па Бајице и братство Алиће". У штампаном тексту *Горскога вијенца* из 1847. стоји: „па Бајице и братство Алијће" (стр. 28).

[10] У првом издању *Горскога вијенца* објављено је „Кнез Роган".

[11] Његош је прецртао и коначно одбацио груби и непоетични стих: „Скита' си се к ћаби и к Стамболу".

[12] Пјесник је најприје написао: „У Стамболу учио си памет", затим је прецртао ријеч „памет" и изнад ње написао „књигу"; прецртао је и израз „у Стамболу" и умјесто њега исписао „у Цариград". Прва верзија стиха гласи: „У Стамболу учио си памет", а друга и коначна: „Учио си књигу у Цариград". Пјесник је прво хтио да каже да је Ади,Али, Медовић кадија, био у Стамболу „да стече памети", па се предомислио и преиначио је „памет" у „књигу". А „учити књигу" значи „као ићи у школу". „Зна књигу" то је исто што и „читати и писати" (Ф. Ивековић и И. Броз, *Рјечник,* s. v. „књига").

[13] Стих је започет приједлогом „у" и првобитно је гласио: „у некакву ћабу притврдио". Касније је „у" прецртано и испред њега је написано „на'. И у штампаноме тексту *Горскога вијенца* стих гласи: „на некакву ћабу притврдио" (стр. 28).

[14] Његош је почео да исписује ријеч „скола", па ју је на слову „о" прекинуо. Стих је требало да гласи: „потежа је ова наша ско[ла]". Може бити да се ријеч „скола" употребљавала у црногорским говорима. Забиљежена је и у Ивековић-Брозову *Рјечнику хрватскога језика.*

[15] Ова ремарка у штампаном тексту *Горскога вијенца* гласи: „Мучи опета свак и гледа преда се" (стр. 28).

ВЛАД. ДАН.[16]

Боже драги, који све управљаш,[17]
који сједиш на престол небесни
те могућим зажижеш погледом
сва свијетла кола у простору!
Ти који си развија' прашину
испод твога трона свијетлога
и назвâ ју[18] твојим [миро.][19]
мировима!,
те си прашак сваки оживио,
насија' га умнијем сјеменом;
ти, те књигу држиш миробитну,
у коју су [метнуте с.][20]
судбе уписате
мировима и умним тварима,—[21]
проведри ми више Горе Црне,
уклон' од ње муње и громове
и смућени облак градоносни!
Да, нијесу ни криви толико,
премами их невјера на вјеру,
[но.][22] Улови их[на][23] у
мрежу ђаволу.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[16] У првом издању *Горскога вијенца:* „Владика Данило".

[17] Главна идеја у монологу владике Данила заправо је: „Боже... проведри ми више Горе Црне". Она је изражена у једанаест парентеза. Али пјеснику ни то није било довољно него је у коначној (штампаној) редакцији уметнуо још три стиха:

„који си се милосно склонио
дјејателне оживит членове
малом мраву ка гордоме лафу".
(*Горски вијенац*, Беч, 1847, стр. 29).

[18] У првом издању *Горскога вијенца* Његош је енклитику „ју" замијенио енклитиком „је": „и назвâ је твојим мировима" (стр. 28).

[19] У истом стиху пјесник је послије ријечи „твојим" написао „миро.", па је то одмах прецртао и у продужењу исписао „мировима". Коначна редакција стиха гласи: „и назвâ је твојим мировима!"

[20] Пишући стих, Његош је послије ријечи „у коју су" ставио „метнуте с.", па је то одмах прецртао и у продужењу написао неупоредиво бољи израз „судбе уписате". Тако је настао стих: „у коју су судбе уписате'".

[21] Послије овога ретка су за прво издање *Горскога вијенца* уметнута три горе цитирана стиха („који си се милосно склонио..." итд.), којих у рукопису нема.

[22] Његош је, изгледа, био започео стих са „но", али је то одмах прецртао.

[23] Овдје је, по свој прилици, била ријеч „на", али је, у току писања стиха, и она прецртана и замрљана.

Што је човјек [но (?)][24]
ка' слабо живинче!
[Ту.][25] Погледују [се] Турци мрко
испод очих један другога.[25]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[24] Пјесник је овдје био написао ријеч или два слова која се, услијед прецртавања, не могу сигурније прочитати. Изнад замрљаног је накнадно уметнута ријеч „ка". Тако је настао познати стих: „Што је човјек ка̂ слабо живинче!"

[25] Његош је прво написао „Ту гледају се"; прецртао је „ту" и „се", испред глагола „гледају" ставио је слог „по", затим је слово „а" у ријечи „гледају" преиначио у слово „у". Тако је настала ремарка: „Погледују Турци мрко испод очих један другога".

[26] У првом издању *Горскога вијенца* ремарка је још сажетија: „Погледају се Турци испод очих" (стр. 29).

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Мед за уста и хладна приоња
а камоли млада и ватрена!
Слатка мама, но би на удицу:[1] → [Овај је стих **накнадно** додан **са стране.**]
„Пиј шербета из чаше свечеве,
ал' сјекиру чекај међу уши!"
Страх животу [б.][2] каља образ
често;
слабост'ма смо земљи привезани,
ништава је него тврда веза.[3]
[Једне] тице Али [само]
[што] те су најслабије[4]
лови свјетлост [лисијех][5]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] Његош је стих: „Слатка мама, но би на удицу" накнадно додао са стране да би му послужио као увод у мисао која је изражена у наредним стиховима: „Пиј шербета из чаше свечеве, / ал' сјекиру чекај међу уши!"...

[2] Ово слово „б." је вјероватно почетак глагола „брља", који је пјесник прекинуо и слово прецртао, јер се одмах сјетио бољега глагола „каља". У *Свободијади* (IV, 151) пјесник има стих: „Страх је слабост, брат ништавства".

[3] Његош је накнадно са стране уметнуо стих: „ништава је, него тврда веза". Њим је желио да допуни своју мисао изражену у стиховима: „Страх животу каља образ често; / слабост'ма смо земљи привезани".

[4] Његош је упорно прерађивао и овај стих. Прва верзија била је: „Једне тице што су најслабије", па је пјесник прецртао ријечи „једне" и „што" и испред „једне" ставио прилог „само", а изнад „што" ријеч „те". Тако је добио стих: „Само тице те су најслабије". Није га ни то задовољило — прецртао је ријеч „само" и испред ње ставио „али". Коначна редакција стиха гласи: „Али тице те су најслабије".

[5] Првобитно је било написано: „лови свјетлост лисијех очих". Тај стих је имао девет слогова. Пјесник је прецртао ријеч „лисијех" и поврх ње написао придјев „лисичијех". Сад је добио десетерац: „лови свјетлост лисичијех очих".

лисичијех очих.
[али][6] него орла крију̑ћи
гледају̑.
[За милијем][7] За врснијем
братом али сином
[пусти гласак милост умножава][8]
пусти гласи милост утроструче;
нађено је драже негубљено;
иза туче ведрије је небо,
[ка.][9] иза туге бистрија је душа,
[иза туге][10] иза плача веселије
пој̑еш.
Ох, да ми је очима виђети
Црна Гора изгуб да намири!
Тад би ми се управо чинило
да ми свијетли круна Лазарева,
— е слетио Милош међу Србе —
душа би ми тада мирна била
[ка. спокој][11] како мирно
јутро у прољеће,
кад вјетрови и мутни облаци
дријемају у морску[12] тавницу.

Турци се мрко погледају[13] испод
очих.

→ [Ови су стихови са стране додани.]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[6] Његош је започео стих везником „али“, па га је прецртао и испред њега ставио „него“: „него орла крију̑ћи гледају̑“.

[7] Стих је започет ријечима „за милијем“, па су оне одмах превучене и у продужењу је написано: „За врснијем братом али сином“.

[8] Прва верзија стиха, који је Његош накнадно прецртао, гласила је: „пусти гласак милост умножава“, а друга: „пусти гласи милост утроструче“.

[9] Стих је започет неком прекинутом ријечи „ка“(?) — то је одмах прецртано.

[10] Његош је започео стих ријечима „иза туге“. Накнадно их је превукао и испред њих написао: „иза плача“. Друга и коначна редакција гласи: „иза плача веселије пој̑еш“.

[11] Стих је започет ријечима „ка спокој“. То је у току писања стиха прецртано и у продужењу је написано: „како мирно јутро у прољеће“.

[12] У штампаноме тексту *Горскога вијенца* објављено је „У морској тавници“: „дријемају у морској тавници“ (стр. 30).

[13] У првом издању *Горскога вијенца* стоји: „Турци се мрко погледају“ (стр. 30).

СКЕНДЕР-АГА

Ја се чудим, лијепе ми вјере,
какав даваш приговор, владико!
Видије ли суда од два пића,
али капе за по двије главе?
Мањи поток у виши увире,
код увора своје име губи,
а на бријег морски свиколици.[14]
[Мислиш][15] оли челе хватат у
капицу
да уљаник [код][16] у гору[17]
заметнеш?
Нико меда отле јести неће. —
Гониш камен бадава уз гору. — → [Овај је стих са стране додан.]
Старо дрво сломи, не исправи. —
И звијерад су исто као људи,
[сваки пород][18] род свакоји
своју вјеру има;
за кокошку и орла не питам,
но што стрепи лаф од гуске,
кажи!—

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[14] У штампаном тексту *Горскога вијенца* стих је много бољи: „а на бријег морски обојица“ (стр. 30).

[15] Његош је започео стих ријечју „мислиш“, па ју је прецртао и поврх ње написао „оли“: „оли челе хватат у капицу“.

[16] Приједлог „код“ Његош је у току писања стиха превукао, да настави ријечима: „У гору заметнеш“.

[17] У штампаноме тексту *Горскога вијенца* акузатив „у гору“ замијењен је локативом „у гори“: „да уљаник у гори заметнеш“.

[18] Његош је, чим је написао, прецртао ријечи „сваки пород“ и у продужењу написао: „род свакоји своју вјеру има“.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

РОГАН[1]

Ја се овој и чудим работи!
Поп грешника за грехове пита:
да га ђаво није превластио,
а ђавола јошт нијесам гледа'
да се попу [иде испов'једат][2]
исповиједао!—

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

КНЕЗ ЈАНКО

Кад ме жена пита ће сам био
[пита],[3]
казаћу јој [на мједено гумно][4]
да сам сô сијао.
Куку њојзи ако не вјерова!

КНЕЗ БАЈКО

Сад ми паде на ум она прича
кад онога из јаме вадише:
пô му лица црно, пô бијело.

---

[1] У штампаном тексту *Горскога вијенца:* „Кнез Роган".

[2] Пјесник је прецртао израз „иде испов'једат" и у продужењу исписао глагол „исповиједао". Прва редакција стиха гласи: „да се попу иде испов'једат"; друга: „да се попу исповиједао!'

[3] Прва верзија стиха била је: „Кад ме жена ће сам био пита". Овај натегнути ред ријечи преиначен је тако што је „пита" уметнуто између ријечи „жена" и „ће", а на крају стиха прецртано. Тако је настао стих: „Кад ме жена пита ће сам био".

[4] Прва редакција стиха гласи: „казаћу јој на мједено гумно", а друга, много боља; „казаћу јој да сам сô сијао".

ОБРАД

Улеће ми једна муха у нос,
штета ће ме нечесова наћи.

ВУК РАСЛАВ.[5]

Како су ме длани засврбили,
да се оће[6] ко ће посвадити,
бисмо глобе големо узели.

ВОЈВОДА МИЛИЈА

Тешке пушке, игђе ли[7] икога!
[Марко] Ка' је[8] но́сиш, Бог ти
братска [Марко? Бајко?]
Станко?[9]

[КНЕЗ БАЈКО][10] ВОЈВ. СТАНКО[11]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[Само][12] Теке, брате, што се
дерем њоме,
ево неко доба [не ваља ми][13]
не ваља ми.

---

[5] У штампаном тексту *Горскога вијенца:* „Вук Раслапчевић" (стр. 31).

[6] У првом издању *Горскога вијенца* штампано је „хоће": „да се хоће ко ће посвадити" (стр. 31).

[7] У ријечци „ли" пјесник је, можда преко неког другог слова, појачао слово „и".

[8] Његош је написао неко слово које се не да прочитати; накнадно је од тога замрљанога слова направио „е' (је).

[9] Пјесник је започео стих именицом „Марко", али је нашао боље рјешење па је ту именицу прецртао и у наставку написао: „ка̂ је носиш, Бог ти братска, Марко?" „Марко" му није одговарало, па га је прецртао и у продужењу замијенио са „Бајко". Прецртао је и „Бајко" и опет у продужењу ставио „Станко". Коначна редакција је, дакле: „Ка̂ је носиш, Бог ти братска, Станко?"

[10] Прво је овдје било написано „Кнез Бајко", али је то лице накнадно замијењено војводом Станком.

[11] У првом издању *Горскога вијенца:* „Војвода Станко" (стр. 31).

[12] Стих је започет ријечју „само" — она је одмах прецртана и у продужењу је написано: „Теке, брате, што се дерем њоме".

[13] Његош је прецртао ријечи „не ваља ми", па их је у продужењу опет исписао. Стих је остао какав је био у првој верзији: „ево неко доба не ваља ми".

СЕРД. ЈАНКО[14]

Како сам се синоћ исмијао!
[На] У кућу ми [дођоше]
однекуд дођоше[15]
два момчета, те красна, бјеличка;
[стадоше] почеше се [ругат]
шалит ка' умију:[16]
како су им неки од старијех
оградили негђе воденицу
ђе нити је сплаке ни потока,
кад пригради, спази се за воду!
[Опет други ка' су сô сијали].[17]

ВУК МАНДУШИЋ

Бјеше ми се снаха помамила,
без путах ју[18] ништа одржати!
[свуд ју[19] води по манастирима],[20]
[и чита' јој масла и бденија],

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[14] У првом издању *Горскога вијенца:* „Сердар Јанко" (стр. 32).

[15] Стих је започет приједлогом „на"; приједлог је одмах прецртан, па је у продужењу написано „у кућу ми дођоше"; „дођоше" је такође прецртано и у продужењу је исписано: „однекуд дођоше". Коначна редакција је: „У кућу ми однекуд дођоше".

[16] Пјесник је написао: „стадоше се ругат", па је глагол „ругат" прецртао и у продужењу ставио: „шалит, кâ умију". Накнадно је прецртао почетну ријеч „стадоше"; замијенио је ријечју „почеше". Тако је добио стих: „почеше се шалит кâ умију".

[17] Стих: „Опет други кâ су сô сијали" једним потезом је прецртан. Тај стих и стих: „казаћу јој да сам сô сијао" по смислу су у врло тијесној вези, па је и то, јамачно, био разлог што га је пјесник прецртао и изоставио — није хтио да се понавља.

[18] Енклитика „ју" преиначена је у штампаном тексту *Горскога вијенца* у „је": „без путах је ништа одржати!" (стр. 32).

[19] И овдје је енклитика „ју" у првом издању *Горскога вијенца* преиначена у „је": „свуд је води по манастирима" (стр. 32).

[20] Свих пет наредних стихова Његош је на овом мјесту прецртао, да их, с незнатним измјенама, дâ мало ниже у истом говору Вука Мандушића. Редослијед им је само промијенио и тај редослијед је остао и у првом издању *Горскога вијенца.* Њим је начин лијечења помахнитале „снахе Анђелије" приказан поступно, у логичкој градацији:

„отвара јој књиге на пророке...
Свуд је води по манастирима,
и чита јој масла и бденија,
куми врага у све манастире
да остави снаху Анђелију..."

(*Горски вијенац,* Беч, 1847, стр. 32).

[куми врага у све манастире]
[да остави младу[21] Анђелију],
[отвара' јој књиге на пророке],
отвара' јој књиге на пророке;
неки каже: „На сугреб је стала",
неки каже: „Сплеле ју[22] маџије".
Свуд ју[23] води по манастирима
и читај јој масла и бденија,
куми врага у све манастире
да остави снаху Анђелију,
куми врага, ништа не помаже!
Те ја узми троструку канцију,[24]
ужени јој у месо кошуљу:
[ваистину када рук.][25] враг
утече некуд без обзира,
а оздрави [ми][26] снаха Анђелија.

→ [Стихови са стране додани.]

[ВУК МИЋУНОВИЋ] ВОЈВ. БАТРИЋ[27]

Турци браћо, — у кам ударило!
Што ћемо ви крити у кучине?
Земља мала одсвуд стијешњена,
с муком један у њој остат
[живјет може][28] остат може
какве силе пут ње зијевају, —

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[21] У штампаном тексту *Горскога вијенца* пјесник је измијенио поименичени придјев „младу" у именицу „снаху": „да остави снаху Анђелију" (стр. 32).

[22] У првом издању *Горскога вијенца* Његош је промијенио енклитику „ју" у „је": „неки каже: „Сплеле је маџије"" (стр. 32).

[23] И овдје је у штампаном тексту *Горскога вијенца* енклитика „ју" промијењена у „је": „Свуд је води по манастирима" (стр. 32). Поставља се питање зашто је пјесник у изразима „без путах ју", „свуд ју" и „Сплеле ју" то чинио. Јамачно ради благозвучности.

[24] Његош је појачао крајње „ю" (ју) у ријечи „канцију".

[25] Стих је започет ријечима „ваистину када рук." — то је накнадно прецртано. У продужењу је написан стих: „враг утече некуд без обзира".

[26] Његош је овдје био написао ријеч „ми" па ју је накнадно прецртао.

[27] Пјесник је накнадно прецртао „Вук Мићуновић", а у продужењу је ставио „Војв. Батрић". У првом издању *Горскога вијенца* стоји „Војвода Батрић" (стр. 32).

[28] Прва верзија стиха била је: „с муком један у њој остат може". Пјесник је накнадно прецртао глагол „остат" и поврх њега написао „живјет"; потом је прецртао глаголе „живјет може" и у продужењу опет узео „остат може". Коначна редакција стиха је: „с муком један у њој остат може".

за двострукост ни мислит не
треба,
но примајте вјеру прађедовску,
да бранимо [име бесамртно—][29]
образ отачаства!
Буд лисичја не треба курјаку!
Што јастребу оће[30] наочали?
Но ломите мунар и џамију;
па бадњаке српске налагајте
и шарајте ускрсова јаја,

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[29] Стих у првој редакцији гласи: „да бранимо име бесамртно"; у другој: „да бранимо образ отачаства!"

[30] У штампаном тексту *Горскога вијенца* остало је „оће": „Што јастребу оће наочали?" (стр. 33).

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

часне двоје постах да постите,
[за остало чини ка'][1] за остало
како вам је драго!
Не хћесте[2] ли послушат Батрића,
кунем ви се вјером Обилића
и оружјем, мојијем уздањем,
у крв ће нам вјере запливати, —
[нек је][3] биће боља која не
потоне!
[Зар не знате Божић са Бајрамом
ће се свате, схвате, чим се
полагају—?][4]
Не сложи се Бајрам са Божићем!
Је л' овако, браћо Црногорци?

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Сви из гласа:

Тако, већ никако!

---

[1] Његош је започео стих ријечима „за остало чини ка"; те је ријечи одмах прецртао и у продужењу написао: „за остало како вам је драго!"

[2] У првом издању *Горскога вијенца* објављено је: „Не шћесте ли послушат Батрића" (стр. 33).

[3] Стих је започет ријечима: „нек је"; то је одмах прецртано и изнад прецртаног написано „биће". Прва редакција стиха гласи: „нек је боља која не потоне"; друга: „биће боља која не потоне!"

[4] Овај слаби и нејасни двостих Његош је прецртао, а поврх и мјесто њега с десне стране уметнуо: „Не сложи се Бајрам са Божићем!"

МУСТАЈ-КАДИЈА

Што зборите? Јесте ли при
себе?[5]
Трн у здраву ногу забадате!
Каква јаја, посте и бадњаке
ви на праву вјеру товарите?
Рад ноћи се зубље [савијају,
пре(вијају)] увијају,[6]
али што ће у сунчане зраке?
Алах, море, мудра разговора!
Крст и некрст све им је на уста;
снијевају што [би ради били, се
не угађе][7] бити не може.
[Богу][8] Богу шућур, двјести
су годинах
отка пући вјеру прихватисмо,
измећари дину постадосмо!
Ћабо света, нема у нас хиле!
Што ће слабо раскршће липово
пред остротом витога челика?
Светац прави махне ли топузом,
од удара заигра му земља
како празна поврх воде тиква!
Мало људство, што си
засл'јепило?
Не познајеш чистог раја сласти,
а бориш се с Богом и с људима,

[Стихови са стране додани.]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[5] У штампаном тексту *Горскога вијенца* стоји „при себи“: „Што зборите? Јесте ли при себи?“ (стр. 33).

[6] Његош је овдје био узео глагол „савијају“, па га је прецртао и замијенио глаголом „пре[вијају]“. Најзад је „пре[вијају]“ преправио у „увијају“. Прва редакција стиха гласила је: „Рад ноћи се зубље савијају“, друга: „Рад ноћи се зубље пре[вијају]“, а трећа и коначна: „Рад ноћи се зубље увијају“.

[7] И овај стих је прошао три редакције. Прва: „снијевају што би ради били“, друга: „снијевају што се не угађе“, и трећа: „снијевају што бити не може“.

[8] Пјесник је започео стих ријечју „Богу“ с рђаво написаним „у“. Ту је ријеч прецртао и у продужењу написао: „Богу шућур, двјести су годинах“.

без надања живиш и умиреш!
Крсту служиш, а Милошем
живиш!
Крст је ријеч једна сухопарна,
Милош баца у несвијест људе,
ал' у пјанство неко прећерано.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Више ваља дан клањања један,
[ја сам воли један дан клањати,
клањања],[1]
но крштења четири године!
[један поглед бесмртне хурије][2]
[О хуријо дивна, те ме чекаш][3]
[да заједно] О хурије, очих
плаветнијех,
те мислите са мном вјековати!
Бе та сјенка [ко ју, што ју може
дићи][4] што је дићи може
да ми стане пред вашим очима?

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] Пјесник је прво написао: „ја сам волѝ један дан клањати"; затим је прецртао глагол „клањати" и у продужењу написао именицу „клањања". Друга верзија стиха била је: „ја сам волѝ један дан клањања". Али пјесник није био задовољан ни овом верзијом — прецртао ју је и изнад свега прецртаног написао нови, пословичан стих, који је добио „значење општег правила": „Више ваља дан клањања један".

[2] Његош је написао и прецртао стих: „Један поглед бесмртне хурије".

[3] Прецртао је и одбацио и други покушај о хуријама: „О хуријо дивна, те ме чекаш!", као и његов наставак на почетку наредног стиха: „да заједно". Најзад је, у продужењу иза овога, написао апострофу: „О хурије, очи плаветнијех" која је пуна полета и изражајности. Зна се из *Корана* (сура 55, 56—78) да су хурије, по муслиманском вјеровању, небеске лијепе дјевојке с црним очима и вјечитим дражима, које у рају заслађују живот вјерницима. Његош спомиње у *Свободијади* (VI, 269—270) њихове „црне и голубје очи". У *Горском вијенцу* хурије су „очи плаветнијех", „које камен могу растопити, / а камоли слабога човјека" (стр. 34).

[4] Прва верзија стиха била је: „Бѐ та сјенка ко ју може дићи", па су ријечи „ко ју" прецртане и поврх њих је написано „што ју". Добили смо стих: „Бѐ та сјенка што ју може дићи". Али ни то није пјесника задовољило, па је прецртао ријечи „што ју може дићи" и у продужењу написао: „што је дићи може": „Бѐ та сјенка, што је дићи може".

пред очима које стријељају,
које камен могу растопити,
а камоли [јаднога][5] слабога
човјека,
[те је] рођенога[6] да се од њих
топи;
пред очима воде пребистрене,
ђе у двије свештене капљице
предјел шири видиш божје силе
но с планине у прољетње јутро
што га видиш над бистром[7]
пучином!
О Стамболе, земаљско веселье!
Купо меда, горо[8] од шећера,
бањо [дивна][9] слатка људскога
живота,
ђе се виле у шербет купају.
О Стамболе, свечева палато,
источниче силе и светиње!
Бог из тебе [теке][10] само бегенише
чрез пророка [з.][11] са земљом
владати!
Што ће мене од тебе [одврћи][12]
одбити?

[Стихови додани са стране.]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[5] Придјев „јаднога“ пјесник је накнадно прецртао и поврх њега написао „слабога“. Прва редакција стиха била је: „а камоли јаднога човјека“, а друга: „а камоли слабога човјека“.

[6] Његош је прво написао: „те је рођен да се од њих топи“, па је први дио стиха одмах преправио: превукао је ријечи „те је“, а „рођен“ је промијенио у „рођенога“. Тако је добио десетерац: „рођенога да се од њих топи“.

[7] Његош је, преко неког другог слова, појачао слово „о“ у ријечи „бистром“.

[8] На самом почетку ријечи „гора“ било је написано неко слово, од кога је накнадно направљено „г“.

[9] Пјесник је накнадно прецртао придјев „дивна“, па је поврх њега ставио „слатка“. Прва редакција стиха гласи: „бањо дивна људскога живота“; друга: „бањо слатка људскога живота“.

[10] Накнадно је прецртана ријеч „теке“ и поврх ње је стављено „само“. Прва верзија стиха била је: „Бог из тебе теке бегенише“, а друга, много боља: „Бог из тебе само бегенише“.

[11] Овдје је прекинута нека ријеч на слову „з“, и оно је накнадно прецртано.

[12] Његош је замијенио глагол „одврћи“ прикладним „одбити‘. Прва редакција стиха гласи: „Што ће мене од тебе одврћи“! друга, боља: „Што ће мене од тебе одбити“.

Сто путах сам у мојој младости
из миндера у зору [ходио,
трчао][13] хитао
на твој поток бистри и чудесни,
над којијем [ти][14] огледујеш[15]
лице,
љепше[16] сунца, зоре и мјесеца, —
у небо[17] сам, у море,[18] гледао
твоје куле и остре мунаре,
с којих су се к небу подизали
у свануће, у дивну тишину,[19]
хиљадама свештени гласови,
[који небо са вјештином моле],[20]
[који][21] гласец небу име
свемогуће,[22]
земљи име страшнога пророка.
Каква вјера да се с овом мјери?

---

[13] Стих има три редакције. Прва је: „из миндера у зору ходио', друга: „из миндера у зору трчао", а трећа: „из миндера у зору хитао". Пјесник је упорно тражио и најзад нашао прави израз „хитао", којим је окарактерисао фанатизам Мустај-кадије.

[14] Његош је прво написао: „над којијем ти огледаш лице", па је затим прецртао замјеницу „ти", слово „а" у ријечи „огледаш" измијенио у слово „у" и најзад између „у" и „ш" уметнуо „е". Након свих тих незнатних измјена добили смо стих: „над којијем огледујеш лице".

[15] У глаголу „огледујеш" накнадно је појачано слово „у".

[16] Дијалекатски компаратив „љевше" измијењен је у „љепше", како је изишло и у првом издању *Горскога вијенца:* „љепше сунца, зоре и мјесеца" (стр. 35).

[17] У штампаном тексту *Горскога вијенца* Његош је замијенио акузатив „у небо" локативом „у небу": „у небу сам, у мору, гледао" (стр. 35).

[18] У првом издању *Горскога вијенца* пјесник је употријебио локатив „у мору" умјесто акузатива.

[19] Овај је стих накнадно уметнут између стиха: „с којих су се к небу подизали" и стиха: „хиљадама свештени гласови".

[20] Стих: „који небо са вјештином моле" пјесник је одмах прецртао — није било тешко осјетити да је стих неспретно састављен и без пјесничке снаге.

[21] И наредни стих је, замишљен можда као варијанта претходног, прецртаног, започет замјеницом „који". Али и она је прецртана и у продужењу је написан друкчији стих.

[22] Овдје је омашком написано „гласец" („гласец небу име свемогуће"). У штампаном тексту *Горскога вијенца:* „гласеђ" (стр. 35).

[Који][23] Какав олтар[24] ближе неба
стоји?

КНЕЗ ЈАНКО

Ефендија, овако ти хвала!
(подиже капу)
Лијепу ни ишчита предику,
што тражили, оно смо и нашли!

ВУК МИЋУН.[25]

Крст и топуз нека се ударе,
коме прсне чело, куку њему!
Јаје здраво [зароби][26] добије
сломљено.
Што узмогнем, чућете хоћу ли!

КНЕЗ ЈАНКО

Ема нећу, божа[27] ви је вјера,
више слушат оцу[28] у Беклиће
ће гугуће сврх оне стуглине
ка' јејина сврх труле буквине!
[Ту му није мјеста, зла му
срећа![29]
[Свако јутро с киме се дозива?][30]

[Стихови додани са стране.]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[23] Најприје је написано: „који омар ближе неба стоји?"; одмах је прецртана ријеч „који" и испред ње написано „какав"; „омар" је промијењено у „олтар". Тако је настао стих: „Какав олтар ближе неба стоји?"

[24] „Омар" је промијењено у „олтар" тако што је од друге половине слова „м" направљено „т", а прва половина слова „м" остала је за слово „л". И у штампаном тексту *Горскога вијенца* стоји „олтар" (стр. 35).

[25] У првом издању *Горскога вијенца:* „Вук Мићуновић (стр. 35).

[26] Прва верзија стиха гласи: „Јаје здраво зароби сломљено"; друга, много боља: „Јаје здраво добије сломјено".

[27] У првом издању *Горскога вијенца* штампано је „божја": „Ема нећу, божја ви је вјера" (стр. 36).

[28] У штампаном тексту *Горскога вијенца* стоји „оце": „више слушат оце у Беклиће" (стр. 36). Пјесник је овдје накнадно унио други падеж једнине („оце") умјесто четвртога („оцу"), јер се ради о одрицању.

[29] Његош је написао и — с правом — одмах прецртао стих: „Ту му није мјеста, зла му срећа!"

[30] То исто урадио је и са стихом иза прецртаног: „Свако јутро с киме се дозива?"

[Ко.][31] Кога зове уз оне главице,
свако јутро како зора сине?
Ја мним га је [већ][32] дозвао
[одист., доиста] доиста,
ер[33] ми није лакши [то][34]
што ћу крити,
него да ми наврх главе стоји.

[Ови су стихови са стране додани.]

РОГАН[35]

Лијево ми ухо[36] сад запоја,
ја се надам веселоме гласу.

ВУК МАНДУШИЋ

Дану, Бајко, пухни ми у око,
ере[37] ми се грдно натрунило!

(ВУ.)[38] СЕРД. ЈАНКО[39]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Укрешите те[?][40] који да пушимо!
То је [мило] душа вјер[и]е
пророков[ој]е,[41]
неће бити жао ефендији. —

---

[31] Наредни стих започет је ријечју или слогом „ко.". То је прецртано и у наставку је написано: „Кога зове уз оне главице".

[32] Прва верзија стиха била је: „Ја мним га је већ дозвâ одиста". Затим су извршене измјене: прецртано је „већ" и поврх њега написано „доиста"; превучен је прилог „доиста" и изнад њега је опет написано „доиста"; додато је „о" на глагол „дозвâ". Након свих ових промјена настао је стих: „Ја мним га је доиста дозвао", који имамо и у штампаноме тексту.

[33] Његош је овдје написао „еръ". У штампаном тексту *Горскога вијенца* објављено је „еръ" (јер): „јер ми није лакши, што ћу крити" (стр. 36).

[34] Пишући овај стих, пјесник је употријебио ријеч „то", па ју је прецртао и у продужењу написао: „што ћу крити".

[35] У првом издању Горскога вијенца: „Кнез Роган".

[36] Пјесник је, вјероватно преко неког другог слова, појачао слово „о".

[37] Овдје стоји: „ере". У штампаном тексту *Горскога вијенца* стоји „єре" (јере).

[38] Прво је написано и прецртано једно „Ву". Иза тога долази: „Сердар Јанко".

[39] У првом издању: „Сердар Јанко".

[40] Оно што је овдје прецртано не може се са сигурношћу прочитати.

[41] Прва писмена верзија стиха била је: „То је мило вјер[и] пророков[ој], а друга: „То је душа вјере пророкове". Пјесник је у првој вер-

ТОМАШ МАРТИН[42]

Гавранови грачу и бију се,[43]
цијене ће брзо меса бити!—[44]

СКЕНД.-АГА[45]

[Што ће, људи, такви
приговори?][46]
[Цар честити био нама здраво,][47]
[којега смо припрсни[48] синови!]
[Па ко смије за душу му није.]

ВУКОТА МРВАЉ.[49]

Не прелаз' ми преко пушке,
Бајко,
но се натраг преко ње поврати! —

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

зији прецртао ријеч „мило", па је изнад ње написао „душа"; именицу „вјери" измијенио је у „вјере", а придев „пророков[ој]" у „пророкове". У првом издању *Горскога вијенца* вратио је верзију „вјери пророковој": „То је душа вјери пророковој" (стр. 36).

[42] У штампаном тексту *Горскога вијенца:* „Томаш Мартиновић" (стр. 36).

[43] Послије стиха: „Гавранови грачу и бију се" долази зарез, а изнад њега нешто налик на зарез али кратким потезом прецртано.

[44] Иза овога стиха Његош је ставио узвичник и цртицу, а поврх цртице је нешто као недовршено и с два кратка потеза прецртан узвичник.

[45] Скраћено од „Скендер-ага".

[46] Пјесник је с правом прецртао и сасвим одбацио сљедећа четири неуспјела стиха.

[47] Иза прецртаног стиха „Цар честити био нама здраво", а изнад зареза, пјесник је, као и иза ријечи „меса бити", с два кратка и танка потеза прецртао нешто што би могао бити недовршен узвичник.

[48] Пјесник је појачао крајње „и" у ријечи „припрсни".

[49] У првом издању *Горскога вијенца:* „Вукота Мрваљевић" (стр. 36).

Вук Мићуновић (шапти[1] на ухо
сердару Јанку)

Овај држи [Мухамеда] за реп
[Мухамеда . . .][2]
и пуштит га задовијек неће
док погине кучка, али жрвни.

СКЕНД.-АГА[3] (ВИДИ ВУКА ЂЕ ШАПТИ)[4]

Што је ово, браћо Црногорци?
Ко је овај пламен распалио?
Откуд дође та несрећна миса'
о превјери нашој [да зб.][5]
да се збори?
Нијесмо ли браћа и без тога,
у бојеве јесмо ли заједно?

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE CRNOJEVIĆ

---

[1] У глаголу „шапти" било је написано „в" умјесто „п", па је то накнадно поправљено. У издању *Горскога вијенца* из 1847. стоји „шапти" (стр. 37).

[2] Прва варијанта стиха гласила је: „Овај држи Мухамеда за реп", а друга: „Овај држи за реп Мухамеда". Накнадно је у објема варијантама прецртано име „Мухамеда". Стих је у рукопису остао окрњен. Попуњен је у коначној редакцији у штампаном тексту *Горскога вијенца:* „Овај држи за реп Аци-аца" (стр. 37).

[3] У првом издању *Горскога вијенца:* „Скендер-ага" (стр. 37).

[4] У коначној редакцији Његош је, у првом издању *Горскога вијенца,* проширио ову реченицу: („види Вука ђе шапти; није му мило)" (стр. 37).

[5] Ријеч је прекинута на слову „б.": „да зб.".

На [ударце] шићаре јесмо ли
заједно?[6]
[Пјевамо][7] Зло и добро братски
дијелимо.
Коса млада на гробље јуначко
сиђе ли се булах ка' Српкињах?[8]

СЕРДАР ВУКОТА

О проклета земљо, пропала се!
Име ти је страшно и опако.
Или имах[9] младога витеза,
уграбиш га у [цв'јету][10] првој
младости;
или има[м]х[11] чојка за човјество,
свакога ми узе приђе рока;
или имах китнога вијенца,
који круни чело невјестама,
пожњеш ми га у цв'јету
младости!
У крв си се мени претворила!

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[6] Пјесник је ријеч „ударце" прецртао и поврх ње написао именицу „шићаре". Прва редакција стиха гласи: „На ударце јесмо ли заједно?", а друга: „На шићаре јесмо ли заједно?" Иако овај стих није у рукопису прецртан, ипак се није појавио у првом издању *Горскога вијенца.* Његош га је с правом изоставио — осим осталога и зато што је у претходном: „у бојеве јесмо ли заједно?" већ речено што је било потребно да се о томе каже.

[7] Стих је започет глаголом „пјевамо" — то је одмах прецртано и у продужењу је написано: „Зло и добро братски дијелимо".

[8] У штампаном тексту *Горскога вијенца:* „Србскињах".

[9] У првом издању *Горскога вијенца* употријебљен је презент „имам": „Или имам младога витеза" (стр. 37). Ту се ради о гномској употреби презента „имам" и аориста „имах", и пјесник је, у коначној редакцији, замијенио „имах" са „имам", поготово зато што иза њега слиједи презент „уграбиш", такође у гномској употреби: „уграбиш га у првој младости" (стр. 37). Међутим, у стиху: „или имах чојка за човјество" пјесник је био првобитно написао „имам" па је затим од слова „м" направио слово „х". ном гордошћу".

[10] Прво је овдје било „цв'јету", па је то накнадно прецртано и поврх прецртаног написано „првој". Прва редакција стиха гласила је: „уграбиш га у цв'јету младости", а друга: „уграбиш га у првој младости". Иако је пјесник измијенио „цв'јету" у „првој", он ипак није жртвовао метафору „у цв'јету младости" него ју је касније унио у стих гдје је још изражајнија: „пожњеш ми га у цв'јету младости".

[11] Прва верзија стиха гласи: „или имам чојка за човјество", а друга: „или имах чојка за човјество".

Истина је, ово није друго
до гомиле костих и мраморах,
на којима младеж самовољна
показује торжество ужаса!
О Косово, [к Содому отишло!][12]
грдо[13] судилиште,
насред тебе Содом [п.][14]
запушио!

ВУК МИЋУНОВ.[15]

Пи, сердаре, грдна разговора!
Што су момци [срца јуначкога,
срца јуначко.][16] прсих ватренијех,
у којима срца претуцају
крв уждену [искром
благородном][17] пламеном
гордошћу?
Што су они? — Жертве
благородне
да прелазе с бојнијех пољанах
у весело царство поезије, → [Овај је стих додан са стране.]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[12] Његош је овдје био написао: „к Содому отишло“, па је то прецртао. Прва редакција стиха била је: „О Косово, к Содому отишло“, а друга: „О Косово, грдо судилиште“. Историјску алузију на град Содом пјесних је употријебио у наредном стиху: „насред тебе Содом запушио!“

[13] У штампаном тексту *Горскога вијенца* објављено је „грдно судилиште“: „грдо“ је измијењено у „грдно“.

[14] Пјесник је, пишући стих, започео неку ријеч и прекинуо је на слову „п“. Прецртао је тај почетак и одмах у наставку написао: „запушио“.

[15] У првом издању *Грскога вијенца:* „Вук Мићуновић“ (стр. 38).

[16] Пјесника је задовољила тек трећа редакција овога стиха. Прва је гласила: „Што су момци срца јуначкога?“ — „срца јуначкога“ је прецртано, па је у продужењу написано „срца јуначко.“. Превучено је и то и у наставку замијењено са: „прсих ватренијех“. У коначној редакцији стих гласи: „Што су момци прсих ватренијех?“

[17] Прва верзија стиха гласи: „крв уждену искром благородном?“; друга: „крв уждену пламеном гордошћу?“. У првој верзији је, дакле, прецртан израз „искром благородном“ па је у продужењу написано: „пламеном гордошћу“.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

како [капље][1] росне свијетле
капљице
уз веселе зраке [к][2] на небеса.
[Зар и старост није бреме
грдно?][3]
Куд ће више бруке од старости?
Ноге клону, а очи издају,
[а и изводн.][4] узблути се мозак
у тиквину,[5]
пођетињи чело намрштено,
грдне јаме нагрдиле [главу][6]
лице,

NARODNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] Пјесник је овдје био написао именицу „капље", па ју је превукао и изнад ње написао „росне". „Капље" му није одговарало већ и зато што је у *Лучи микрокозма* (I, 103) имао стих који је почињао истим ријечима: „Како капља росе са цвијета". Употријебио је, дакле, два живописна придјева „росне" и „свијетле", затим диминутив „капљице" и прилог „како" и од њих створио компарацију: „како росне свијетле капљице".

[2] Његош је овдје започео неку ријеч која је почињала словом „к" па ју је превукао.

[3] Стих: „Зар и старост није бреме грдно?" пјесник је одмах једним потезом прецртао и у слиједећем ретку написао његову неупоредиво снажнију варијанту: „Куд ће више бруке од старости?"

[4] Његош је започео стих ријечима „а и изводн."; то је прецртао и у продужењу написао: „узблути се мозак у тиквину". Прецртани глагол „изводн[и]" увелико помаже да се правилно схвати израз „узблутити се". Средњолатински глагол „blutare" може значити „покварити се (вино)", „узмутити се", „узбуркати се", али Његошев израз „узблути се мозак" може једино значити „разводни се мозак", „водни мозак", „изводни мозак". „У Васојевићима се рече: ‚узблутило ми се', кад се узмути желудац и иде вода на уста" (Радован Зоговић).

[5] „тиквина" аугментатив од тиква. „Каже се погрдно и за главу".

[6] Његош је прво написао „главу' па је ту ријеч прецртао и у продужењу ставио: „лице". Прва редакција стиха гласила је: „грдне јаме нагрдиле главу", а друга, конкретнија и боља: „грдне јаме нагрдиле лице".

мутне очи утекле у главу,
смрт се гадно испод чела смије
како жаба испод своје коре!—
Што спомињеш Косово, Милоша?
Сви смо на њем срећу изгубили!
ал' су мишца, име црногорско
[воск.][7] ускрснули с косовске
гробнице
над облаком[у],[8] у витешко
царство,
[над којим је Обилић окрањен][9]
Ђе Обилић над сјенима влада.

СЕРДАР ИВАН ПЕТРОВИЋ

С Мухамедом и глупост у главу!
[Било, Турци, све о вашој
души.][10]
Тешко [куку][11], Турци, вашијем → [Овај је стих уметнут са стране.]
душама,
што облисте земљу њеном крвљу!
Малене су јасли за два хата.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

ФЕРАТ ЗАЧИР. КАВАЗБАША[12]

Јок, сердару, не угађаш путом!
Вјера турска поднијет не може
да се[13] хаба докле глава скочи.

---

[7] Стих је започет дијелом неке ријечи: „воск." То је прецртано.

[8] Његош је био написао „над облако у" па је слово „у" прецртао и изнад њега ставио „м", а потом је у продужењу исписао „у витешко царство". Тако је настао стих: „над облаком у витешко царство".

[9] Стих: „над којим је Обилић окрањен" пјесник је једним потезом прецртао и у сљедећем ретку, од исте мисли, створио стих много пунијег значења: „ђе Обилић над сјенима влада".

[10] Стих је једним потезом превучен и у сљедећем ретку замијењен неупоредиво бољим.

[11] Боља верзија овога стиха настала је овако: прво је радни придјев „било" замијењен прилогом „тешко", затим је изнад ријечи „тешко" Турци" написано „куку" па је и тај узвик прецртан. Остало је: „Тешко, Турци, вашијем душама".

[12] У ријечи „кавазбаша" Његош је појачао слово „з".

[13] Између ријечи „да" и „хаба" накнадно је уметнута повратна замјеница „с".

Иако је земља поуздана,
двије вјере могу се сложити
ка' у сахан што се чорбе слажу.
Ми живимо као досад братски,
па љубови више не требује.

КНЕЗ ЈАНКО

Бисмо, Турци, али се не може,
смијешна је ова наша љубов![14] → [Овај је стих са стране уметнут.]
Грдно нам се очи сусретају,
не могу се братски погледати,
но крвнички и некако дивље,[15]
очи зборе што им вели срце.

ВУК МАНДУШИЋ

Ала, људи, лијепа сарука![16]
Ђе га купи, ага, аманати?

АРСЛАН-АГА МУХАДИНОВИЋ

Нијесам га, Вуче, куповао,
но ми га је везир поклонио
кад сам љетос у Травник ходио.

ВУК МАНД.[17]

Љубави[18] ти, [до.][19] набави ми
такви!

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[14] У штампаном тексту *Горскога вијенца* стоји „љубав": „смијешна је ова наша љубав" (стр. 39). Али у том истом штампаном тексту, у стиху 1023, имамо „љубови": „па љубови више не требује" (стр. 39).

[15] Иза зареза (,) Његош је био ставио и цртицу (—) па ју је два пута превукао.

[16] У првом издању *Горскога вијенца* стих гласи: „Глете, људи, лијепа сарука!" (стр. 39). У штампаној редакцији стиха Његош је замијенио арапско-турску ријеч „ала", која у нас има и поспрдно значење, нашим народним изразом „глете".

[17] У штампаном тексту *Горскога вијенца:* „Вук Мандушић" (стр. 39).

[18] У првом издању *Горскога вијенца* штампано је „љубави": „Љубави ти, набави ми такви!" (стр. 39).

[19] Започета је и прекинута ријеч која почиње са „до[бави(?)]".

[Одма ћу ти паре избројити.][20]
Даћу вола за њега из јарма.

АРСЛАН-АГА МУХАД.[21]

Ја ћу ти га поклонити, Вуче,
тек ако ћеш да се окумимо,
мило ми је с таквијем јунаком.

ВУК МАНД.[22]

Нема кумства без крштена
кумства,[23]
ако [желиш][24] хоћеш и
четвороструко.

АРСЛАН-АГА МУХАД.[25]

Шишано је исто ка' кршћено.[26]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

ВУК МАНД.[27]

Кум ћу бити, а прикумак нигда!

Велика граја и правдање међу
Турцима и Црногорцима, него
мудрѝ раздвајају да се не
покољу.— [Све ућута][28] Све
умуча, нико ништа.

---

[20] Стих: „одма ћу ти паре избројити" пјесник је с правом одмах прецртао, да га у сљедећем ретку замијени неупоредиво садржајнијим, карактеристичнијим и бољим: „Даћу вола за њега из јарма".

[21] У првом издању *Горскога вијенца:* „Арслан-ага Мухадиновић" (стр. 39).

[22] У птампаном тексту *Горскога вијенца:* „Вук Мандушић" (стр. 39).

[23] Иза овога стиха Његош је ставио цртицу (—), а испод ње су два кратка и танка потеза којима је, изгледа, прецртао зарез.

[24] Пјесник је прво написао глагол „желиш", па га је прецртао и поврх њега написао „хоћеш". Прва редакција стиха гласи: „ако желиш и четвороструко"; друга: „ако хоћеш и четвороструко".

[25] У првом издању *Горскога вијенца:* „Арслан-ага Мухадиновић" (стр. 40).

[26] Његош је у ријечи „кршћено" слово „ш" појачао.

[27] У штампаном тексту *Горскога вијенца:* „Вук Мандушић" (стр. 40).

[28] Његош је израз „Све ућута" прецртао и замијенио га јачим: „Све умуча".

3

КОЛО[1] ПОЈЕ

Љута клетва паде на изрода!
Прокле мати од невоље сина,
(е)[2] те књегиња Иванбеговица,
[она][3] прокле Мара свог сина
Станишу,
прогризе јој сису у посаће,
[и млијеко][4] рајско пиће просу
у њедрима.—
Стиже ђецу родитељска клетва:
Станиша је образ оцрнио,
похулио на вјеру Христову,
на јуначко племе Црнојево,
обука' се у вјеру крвничку
и бра(ц)тске[5] је крви ожеднио.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] У штампаном тексту *Горскога вијенца* умјесто „коло поје" објављено је само „Коло". Ово се коло у првом издању *Горскога вијенца* појавило као треће (стр. 26—27).

[2] Прва верзија стиха гласи: „е књегиња Иванбеговица"; друга: „те књегиња Иванбеговица".

[3] Прво је Његош написао: „она прокле свог сина Станишу", затим је прецртао ријеч „она", а између ријечи „прокле" и „свог" уметнуо је име „Мара". Стих у коначној редакцији гласи: „прокле Мара свог сина Станишу".

[4] Стих је започет ријечима „и млијеко", затим су оне прецртане и у продужењу је написано: „рајско пиће просу у њедрима".

[5] Првобитно је било написано „брацке", па је накнадно тај придјев измијењен у „братске". У штампаном тексту *Горскога вијенца* опет имамо „брацке": „и брацке је крви ожеднио" (стр. 27).

Грдне [треске][6] треске поврх
Љешкопоља!
Два се брата боре (н. на
пољани][7] око вјере,
а око њих хиљаде [бојниках][8]
ратниках.
Стиже сина материна клетва,
погибе му војска сваколика.
Бјежи Станко управ Бајазиту,
да с њим једе мађарске носове.
О гњијездо јуначке свободе,
често ли те Бог нагледа оком,
многе ли си муке пренијело,
многе ли те чекају побједе.—

Доходи десет кавазах [од паше]
из Подгорице од везира новога,
који облази царство, и дају влад.
Данилу писмо. Влад. га чита
[забринут] замишљен.[9]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[СЕРДАР][10] ВОЈВОДА БАТРИЋ

Каж', владико, што ти везир
пише!
Већ нећемо да се крије ништа,

---

[6] Пјесник је овдје био написао именицу „треске", па ју је одмах прецртао, да поново напише „треске". Коначна редакција стиха гласи: „Грдне треске поврх Љешкопоља!"

[7] Прво је написано и прецртано једно [н], затим је написан и прецртан израз „на пољани".

[8] Његош је овдје најприје написао именицу „бојниках", па ју је прецртао и умјесто ње написао „ратниках". Коначна редакција стиха гласила је: „а око њих хиљаде ратниках".

[9] У овој ремарци Његош је у штампаном тексту *Горскога вијенца* допунио двије скраћенице „Влад." — Владика. „Доходи" је измијенио у „доходе". Ријечи „од паше" су изостављене (стр. 41).

[10] Пјесник је био написао „Сердар", па је одмах ту титулу прецртао и ставио „војвода". Наша народна пјесма „Српски бадњи вече (око 1702. год.)" такође пјева о Батрићу Мартиновићу. Она га, као и Његош, назива војводом. Спомиње и његову браћу: Марка, Милоша, Томаша и Ивана. У запису о истрази потурица у Црној Гори, „који је преписао 1861. из једне црквене књиге на Цетињу" учитељ Никола Мусулин, и у који не треба сумњати, не наводи се име Батрићево.

сви ако ће окрилатит [кр.][11]
Турци! —

Владика чита писмо од ријечи
до ријечи.
„Селим везир, роб роба свечева,
слуга брата сунца свијетлога,[12]
а посланик [свега свијета][13] цара,
од све земље цара [од свијета]![14]
На знање ви главари с владиком:
[силн.][15] цар од царах мене је
спремио
да облазим земљу свуколику,

На спољашњој страни задњег листа рукописа Његош је био исписао три назива за свој спјев. Све их је накнадно прецртао. У прва два је развукао и забрчкао поједина слова. Због тога их је тешко прочитати. Трећи наслов је јасан: „Извіянѣ искре".

Мислим да се први назив Горског вијенца састоји од три дијела. Први дио archi (gr. archi) означује, као што је познато, први. Његошу је, свакако, била позната ријеч „archiepiskopos". У свом дјелу Лажни цар Шћепан Мали употријебио је ријеч „архистратиг" која је грчког поријекла .

Други дио наслова Горског вијенца гласи, по свој прилици, падши. То је руска ријеч „падший". Она значи *пали* за слободу или *пали* морално. Његош употребљава „падши" у Свободијади:

„по држави падшој Срба..."
(I 79).

NARODNA BIBLIOTEKA CRNE GORE DURDE

[11] Започета је и прекинута нека ријеч која почиње са „кр.". „Кр." је прецртано.

[12] У штампаном тексту *Горскога вијенца* придјев „свијетлога" промијењен је у „свијетскога": „слуга брата сунца свијетскога" (стр. 41).

[13] Његош је, изгледа, најприје написао стих: „а посланик свега свијета цара", затим је прецртао „свега свијета" и иза ријечи „цара" додао: „од свијета"; прецртао је и то и поврх прецртаних ријечи „свега свијета" написао „од све земље". Тако је добио стих: „а посланик од све земље цара!"

[14] Преко израза: „посланик свега свијета цара", „посланик цара од свијета" и „посланик од све земље цара" пјесник је дошао до придјева „свијетскога", којим је у претходном стиху накнадно замијенио придјев „свијетлога". Селим-везир је посланик султанов, а султан је цар „свега свијета", цар „од све земље", цар „од свијета". Султан је уз то брат свеца Мухамеда, а Мухамед је „сунце свијетско", јер обасјава цио свијет. Израз „сунца свијетскога" сасвим је у складу с карактером фанатика као што је Селим-везир. Зато је пјесник у коначној редакцији и промијенио епитет „свијетлога", који се сасвим „излињао", у свеобухватни придјев „свијетскога". Промјена „свијетскога" у „свијетлога" ослабила би и у осјећајном и у смисаоном погледу стих: „слуга брата сунца свијетскога", који се појавио у првом издању *Горскога вијенца* (стр. 41).

[15] Пјесник је започео стих одломком „силн.", али је то прецртао и у продужењу написао: „цар од царах мене је спремио".

И у *Лажном цару Шћепану Малом* има ријеч „падши“:

„за слободу падшим јунацима.“

(I 19).

Трећи дио наслова Горског вијенца гласи: „дагъ“, а никако „данъ“. Dağ је турска ријеч. Она значи: сељачки клипан, сељачки звркан.

Према томе, један од наслова Горског вијенца значио би: први морално пали сељачки клипан („Архипадши дагъ“. Тај би се назив могао односити на најмлађег сина Ивана Црнојевића Станишу који је у зрелим годинама примио ислам и под именом Скендер-бег владао Црном Гором од 1514. до 1528. године.

Сјетимо се овдје Његошевих стихова из Лажног цара Шћепана Малог:

„архистратиг кад први сагреши,
кâ ће слаби човјек да не зг'јеши?“

(IV, 533—534).

Пошто је Његош био написао и прецртао наслов „Архипадши дагъ“, он је други дио тога израза „Падши“ написао почетним великим словом. Тако је добио други наслов за свој спјев „Падши дагъ“. Тај би назив могао значити морално пали сељачки клипан (отпадник). Зна се да Његош назива Сатану у Лучи микрокозма отпадником:

„на Сатану грдна отпадника...
на Сатану неба отпадника...
хиљаде се кроз отпадну војску...“

(Луча, 1845, стр. 67, 68, 69, 70).

Црногорци који су били примили муслиманску вјеру били су за Његоша отпадници попут Сатане из Луче микрокозма.

да уредбу видим како стоји,
да се вуци не прееду меса,
да овчица која не занесе
своје руно у грм покрај пута:
да подстрижем што је
предугачко,
да одлијем ђе је препунано;
да прегледам у младежи зубе,
да се ружа у трн не изгуби,
да не гине бисер у буниште, —
и да [ја][1] раји узду попритегнем,[2]
е је раја ка' остала марва.
Па сам чуо и за ваше горе:
породица света Пророкова
зна јунаштву праветну[3] цијену!
Лажу људи што за лафа кажу
да се миша и најмање боји.
Хајте к мене[4] под мојим
шатором,
ти, владико, и главни сердари,
само да сте цару на бјељегу,

[Ови су стихови са стране додани.]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] Прва верзија гласи: „да ја раји узду попритегнем".

[2] Његош је накнадно у овом стиху прецртао замјеницу „ја" па је на почетак стиха ставио везник „и". Тако је настала друга верзија стиха: „и да раји узду попритегнем".

[3] У штампаном тексту *Горскога вијенца* пјесник је измијенио „праветну" у „праведну": „зна јунаштву праведну цијену" (стр. 42).

[4] У првом издању *Горскога вијенца* стоји „мени": „Хајте к мени под мојим шатором" (стр. 42).

[па][5] за примити од мене дарове,
па живите као досле што сте.
[Јаки][6] Јаки зуби и тврд орах
сломе,
добра сабља топуз иза врата,
[како слабу главу од купуса—][7]
а камоли главу од купуса.
Ко [би дао отважност трскама][8]
што[9] би било одучити трске
да [се о.][10] не чине поклон пред
орканом?
Ко потоке може уставити
да к сињему мору не хитају?
Ко је[11] изиде испод [ст.][12]
дивне сјенке
Пророкова страшнога барјака,
сунце ће га спржит како муња.
Песницом се нада не растеже!
Миш у тикв[у]и[13] [је ли роб?][14]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE VOJNOVIĆA

---

[5] Пјесник је започео стих ријечју „па“, затим је „п“ преправио у „з“ („за“). И у рукопису и у штампаном тексту *Горскога вијенца* стих гласи: „за примити од мене дарове“. На конструкцију „за примити“ наилазимо и у *Свободијади*. На далматинском подручју та је конструкција веома раширена. Имамо је и у Гундулићеву *Осману*, нпр.: „Ми, за умножит веће злата...“ (I, 277) / „Мрем за живјет с твога плама“ (V, 316) / „да још по тој краљевини, / за осветит цара млада“ (VIII, 774—775).

[6] Његош је започео стих ријечју „јаки“, па је тај придјев прецртао и у продужењу написао стих: „Јаки зуби и тврд орах сломе“.

[7] Пјесник је једним потезом прецртао цио стих, али га није сасвим жртвовао него је одмах од њега створио много јачи елиптични стих: „а камоли главу од купуса“.

[8] Прва редакција стиха била је: „Ко би дао отважност трскама“, а друга је: „што би било одучити трске“. Друга редакција је и овдје јача, јаснија и сликовитија.

[9] У штампаном тексту *Горскога вијенца* стоји: „шта“ мјесто „што“: „шта би било одлучити трске“ (стр. 42).

[10] На почетку стиха написано је „да се о“; „се о“ је прецртано и у продужењу је написано: „не чине поклон пред орканом?“. То је и коначна редакција: „да не чине поклон пред орканом?“

[11] Чини се да је Његош, умјесто „ко“, написао „кое“ („е“ је).

[12] Ријеч је прекинута на слову „т“, па је „ст.“ прецртано. У штампаном тексту *Горског вијенца* стих гласи: „Ко изиде испод дивне сјенке (стр. 42).

[13] Пјесник је овдје првобитно написао „тикву“, па је од прецртанога слова „у“ појачавањем направио „и“. Изнад „и“ стоји кратка усправна цртица, превучена, као и слово „у“, с два кратка потеза.

[14] Његош је прецртао други дио ретка: „је ли роб?“ па је у продужењу написао: „што је него сужањ?“ Прва редакција гласи: „Миш у тикву је ли роб?“ а друга „Миш у тикви што је него сужањ?“

што је него сужањ?
Узду глодат [те][15] — да се
ломе зуби (—) . . . . .
[молит Бога да свеже громове,][16]
[фукара му име заборави].[17]
Небо нема без грома цијену.
У фукаре очи од сплачине. → [Овај је стих уметнут са стране.]
Пучина је стока једна грдна,
добре душе, кад јој ребра пучу.
Тешко земљи куда прође војска!" → [Стих са стране уметнут.]

КНЕЗ ЈАНКО

Трговац ти лаже са смијехом,
жена лаже сузе просипљући,
нико крупно ка' Турчин не
лаже!

СЕРД. ЈАНКО[18]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Не држимо ове поклисаре,
него да се брже отршају,
да им паша штогод не двоуми.
Нек зна пријед, па чини што
може!

ВУК МИЋУН.[19]

Отпиши му како знаш, владико,
и чувај му образ ка' он теби[20a]

---

[15] Прво је ту била написана ријеч „те", па је одмах прецртана и стих је, у продужењу, друкчије настављен: „Узду глодат — да се ломе зуби". Послије стиха у рукопису је прецртана цртица и пет тачака.

[16] Стих: „молит Бога да свеже громове" није се појавио у првом издању *Горскога вијенца.* Пјесник је у коначној редакцији направио од њега далеко снажније: „Небо нема без грома цијену".

[17] И стих: „фукара му име заборави" није штампан у *Горском вијенцу* из 1847. Тамо се појавила нова, много садржајнија и јача верзија: „У фукаре очи од сплачине".

[18] У штампаном тексту *Горскога вијенца:* „Сердар Јанко" (стр. 43).

[19] У првом издању *Горскога вијенца:* „Вук Мићуновић" (стр. 43).

[20] Пјесник је појачао крајње слово „и" у ријечи „теби".

ВЛАДИКА ДАНИЛО (ОТПИШУЈЕ)

„Од владике и свијех главарах
Селим-паши отпоздрав на писмо!
Тврд је орах вођка чудновата,
не сломи[та][21] га, ал' зубе поломи!
Није вино пошто приће бјеше,
[м.][22] није свијет[23] оно што
мишљасте[24]
Барјактару дариват Европу,
грехота је о том и мислити!
Веља крушка у грло запане.[25]
Крв је људска рана наопака,
на нос вам је почела скакати,
препунисте мјешину гријеха!
Пуче колан [свечевој] [зеленој]
свечевој[26] кобили.
Леополдов храбри војевода,[27]
Собијевски, војвода савојски,
саломише демону рогове.
У ћитапу не пише једнако
за два брата једноименьака.[28]
Мухамед II. и *Мухамед* IV.

[Ови су стихови са стране додани.]

[Ови су стихови са стране додани.]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[21] Његош је започео стих ријечју „несломита"; накнадно је ово „та" прецртао и поврх њега написао замјеницу „га". У рукопису није јасно да ли је „га" одвојено од „несломи", а у штампаном тексту *Горскога вијенца* је одвојено. Прва редакција стиха у рукопису гласила је: „несломита, ал' зубе поломи!", а друга: „не сломи га, ал' зубе поломи!"

[22] Чини се да је на почетку ретка, као почетно слово неке ријечи, било написано једно „м.". Оно је добро прецртано и у продужењу је написан стих: „није свијет оно што мишљасте".

[23] У ријечи „свијет" пјесник је, преко неког другог слова, појачао слово „в".

[24] У првом издању *Горскога вијенца* умјесто „мишљасте" штампано је „мисљасте" (стр. 43).

[25] У штампаном тексту *Горскога вијенца* Његош је измијенио глагол „запане" у „западне": „Веља крушка у грло западне" (стр. 44).

[26] Његош је најприје овдје написао придјев „свечевој", па га је прецртао, а изнад њега ставио „зеленој"; превукао је и то и коначно је, испод прецртаног придјева „свечевој", опет написао „свечевој": „Пуче колан свечевој кобили".

[27] У првом издању *Горскога вијенца* аутор је у продужењу стиха „Леополдов храбри војевода" дао објашњење: „(Лотарингски)" (стр. 44).

[28] Иза стиха: „за два брата једноименьака" Његош је ставио знак за примједбу („1"), а у примједби, испод линије, објаснио је да су та „два брата једноименьака" „Мухамед II и IV". У штампаном тексту *Горскога вијенца* напомена стоји у продужењу стиха: „Мухамед II. и IV)".

Пред Бечом [се] Бурак
[спотакнуо] посрнуо,[29]
обрнуше кола низа страну. ——→ [Овај је стих са стране уметнут.]
Не требује царство нељудима,
нако да се пред свијетом руже.
Дивљу памет а ћуд отрован[и]у[30]
дивљи вепар има, а не човјек.
Коме закон лежи у топузу,
трагови му смрде нечовјеством.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[29] Прва верзија овога стиха била је: „Пред Бечом се Ћурак спотакнуо“: накнадно је глагол „спотакнуо“ замијењен јачим и садржајнијим глаголом „посрнуо“, повратна замјеница „се“ замијењена је у *Горском вијенцу* из 1847. енклитиком „је“. Тако је настала коначна редакција: „Пред Бечом је Бурак посрнуо“.

[30] Изгледа да је пјесник, омашком ваљда, овдје написао придјев „отровани“, па је слово „и“ преправио у слово „у“.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Ја се сјећам што си рећи хтио.
‚Трагови су [до][1] многи до
пећине'—
за горске се госте не приправља!
У њих сада друге мисли нема
до што остре зубе за сусједе,
да чувају стадо од звјерадм.
[Сјекира је справна за
међеда.][2]
Тијесна су врата уљанику,
за међеда скована сјекира.
Јошт имате земље и овацах,
па харајте и коже гулите!
У вас стење на свакоју страну
зло под горим, као добро под
злом.
Спуштавах се ја на ваше уже,
умало се уже не претрже;
отада смо виши пријатељи,
у главу ми памет учерасте".

[Ови су стихови са стране додани.]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] У стиху „Трагови су многи до пећине" пјесник је иза ријечи „су" био написао „до", али је то прецртао и наставио је са „многи".

[2] Његош је цио стих једним потезом прецртао. Али, није га одбацио него „прекројио": изоставио је копулу „је", ријечи „за међеда" премјестио је на почетак стиха да би их јаче истакао, глагол „справна" замијенио је јачим и садржајнијим „скована". Тако је настао стих: „за међеда скована сјекира".

Сврши писмо и чита га наглас
пред свијема.[3]

РОГАН[4]

Ето, писмо, па сад пут за уши!
Дајте му га да се разговори.
[Турци невесели сви крену да
одлазе][5] Посланици везирски,
невесели, крећу да одлазе.

ВУК [МУ][6] МИЋУН.[7]

[На][8] Држ, рицале, узми овај
фишек,
понеси га на поклон везиру
и кажи му да је то цијена
које драго главе црногорске!

РИЦАЛ ОСМАН

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Какав фишек на поклон везиру,
самовољни кавурски хајдуче!
Не збори се тако с везирима,
[но пред њима, од њих тресе
народе грозница,][9]

---

[3] У штампаном тексту *Горскога вијенца* стоји: „Сврши писмо и чита га наглас пред свијема (Црног. и Турцима)" (стр. 45).

[4] У првом издању *Горскога вијенца:* „Кнез Роган" (стр. 45).

[5] Његош је једним потезом прецртао цијелу ремарку, а изнад ње је написао: „Посланици везирски, невесели, крећу да одлазе". У штампаном тексту *Горскога вијенца* замијенио је неспретну перифразу „крећу да одлазе" презентом „одлазе", са истим значењем, јер на овоме мјесту презент не мора бити у актуелном значењу него у конативном: „спремају се да оду". Да су кавази и стварно отишли, пјесник би рекао: „Одоше кавази везирски" или сл.

[6] Пјесникова омашка у писању.

[7] У штампаном тексту *Горског вијенца:* „Мићуновић" (стр. 45).

[8] Чини се да је Његош претходно био написао узвик „на", којим је хтио замијенити глагол, па га је прецртао и испред њега ставио оштрије „држ". Прва верзија стиха била је, по свој прилици: „На, рицале, узми овај фишек'; друга: „Држ, рицале, узми овај фишек".

[9] Пјесник је започео стих ријечима: „но пред њима". То је одмах превукао, а затим је, у продужењу ретка, написао: „од њих тресе народе грозница". Ни тај га стих није задовољио па га је једним потезом прецртао. Уложио је поново пјеснички напор да што боље и прецизније изрази

но ће дођу доносе грозницу,
сузе скачу саме на очима, —
и захучи земља [са][10] од кукања!

ВУК МИЋУН.[11]

Да нијеси у кућу дошао,
знао [б.][12] бих ти одговорит
дивно!
Ема хоћу нешто [и укратко][13]
свакојако.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

своју мисао и створио је стих: „но ће дођу доносе грозницу". Тај стих је тако изишао и у штампаном тексту *Горскога вијенца* (стр. 45).

[10] Приједлог „са" преиначен је у „од". Прва редакција стиха гласила је: „и захучи земља са кукања"; друга: „и захучи земља од кукања".

[11] У рукопису Његош је презима Вука Мићуновића написао скраћено „Мићун". У штампаном тексту *Горскога вијенца* појавило се „Вук Мићуновић" (стр. 45).

[12] Пјесник је написао састављено „знаоб." па је слово „б." прецртао и у продужењу написао „бих".

[13] Прва верзија стиха била је: „Ема хоћу нешто и укратко", а друга је: „Ема хоћу нешто свакојако". „Свакојако" је накнадно дописано.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Зар обадва нијесмо хајдуци?
Он је хајдук робља свезанога
он је бољи е више [шићари][1]
ограби.
Ја сам хајдук те гоним хајдуке,
гласнија је моја [шићарина][2]
хајдучина.
Ја не пржим земље и народе,
ама многи грдни мучитељи
на нос су се преда [мном][3]
побили;
[ваше] [многе(?)] [буле у плач
и кукање][4]
многа, буле ваше, кукајући,
за мном црна клупка размотале.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] Његош је персијско-турски глагол „шићари" прецртао и замијенио нашим и конкретнијим, „ограби". Прва редакција стиха: „он је бољи е више шићари" много је слабија од друге: „он је бољи е више ограби".

[2] Прва верзија стиха: „гласнија је моја шићарина" много је непоетичнија од друге: „гласнија је моја хајдучина".

[3] Његош је прво написао „мном". Касније је „мном" преправио у „ме". Прва редакција стиха гласила је: „на нос су се преда мном побили", а друга: „на нос су се преда ме побили". У штампаном тексту *Горскога вијенца* пјесник се вратио првој редакцији: „на нос су се преда мном побили" (стр. 46).

[4] Пјесник је првобитно написао: „многе (?) буле у плач и кукање"; накнадно је испред „многе" (?) ставио ријеч „ваше", а затим је читави ред једним снажним потезом прецртао и испред њега, учинивши претходну пјесничку мисао широм, сликовитијом и осјећајно богатијом, написао два нова стиха: „многа буле ваше кукајући / за мном црна клупка размотале", тј. буле су ваше кукајући многа црна клупка за мном размотале.

Одоше кавази везирски. Бију се
два кокота код скупштине.

РОГАН[5]

Видите ли ова два ђавола!
Око шта они два поклаше,[6]
један другом очи ископаше?
[Око њих][7] За њима су тридест
кокошаках,
могу живјет као два султана —
да им даде некаква несрећа.
И што ми је до њихове сваће,
а воли бих да надјача [млађи][8]
мањи;
а ти, ага, браде ти свечеве? —

СКЕНДЕР-АГА

Ја волио да [да][9] надјача виши,
рашта га је Бог вишега дао,
[правије је да на.][10] кад је виши,
нека је и јачи.—
Ноћ је мјесечна; сједе око
отњевах, а коло на веље гувно
поје.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[5] У штампаном тексту *Горскога вијенца:* „Кнез Роган" (стр. 46).

[6] Његош је при писању испустио из овога стиха повратну замјеницу „се". У првом издању *Горскога вијенца* стоји: „Око шта се они два поклаше" (стр. 46).

[7] Стих је започет ријечима „Око њих".

[8] Најприје је написано: „а воли бих да надјача млађи", затим је придјев „млађи" прецртан и умјесто њега написано „мањи". Друга верзија стиха гласи: „а воли бих да надјача мањи".

[9] Његош је омашком још једанпут написао ријеч „да" па ју је прецртао. У штампаном тексту *Горскога вијенца* унеколико је измијенио стих. Започео га је везником „а" који овдје изражава контраст: „А ја воли да надјача виши". Употријебио је компаратив „виши" због алитерације и игре ријечи:

„А ја воли да надјача *виши,*
ра*шт*а га је Бог ви*ш*ега дао,
кад је *виши* нека је и јачи".

[10] Стих је започет ријечима: „правије је да на.". То је накнадно једним потезом прецртано.

2[11]
КОЛО

Чашу меда јошт нико не попи
што [ју, ју][12] је чашом
жучи не[13] загрчи;
чаша жучи иште чашу меда,
смијешане најлакше се пију. —
Бег Иван-бег, јуначко кољено,
бораше се као лаф с Турцима
на све стране у горе крваве;
полу земље Турци му узеше,
но пошто [ју][14] је сву [крвљу]
облише крвљу —
и пошто му брата изгубише,
змаја љута војводу Уроша,
[на Б. Бемовско][15] на широком
пољу Бемовскоме
[Тужи Иво][16] Жали Иван брата
јединога!
Жалије му војводу[17] Уроша[18]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[11] У штампаном тексту *Горскога вијенца* прво коло почиње стихом: „Бог се драги на Србе разљути“ (стр. 8), а друго: „Чашу меда јошт нико не попи“ (стр. 22).

[12] Два пута је Његош написао енклитику „ју“ и оба пута ју је прецртао па изнад другог „ју“ ставио „је“. Ова и друге сличне исправке у рукопису још један су доказ о неодрживости хипотезе да је исправке ове врсте у коректури *Горскога вијенца* вршио неко други а не сам пјесник.

[13] Пјесник је, вјероватно преко неког другог слова, појачао слово „н“.

[14] И овдје је Његош био употријебио енклитику „ју“ па ју је накнадно превукао и изнад ње написао „је“. Прва редакција стиха гласила је: „но пошто ју сву крвљу облише“, а друга и коначна: „но пошто је сву облише крвљу“. У њој је глагол „облише“ дошао испред именице „крвљу“. Том инверзијом је ријеч „облише“ истакнута, а стих је постао у ритму одсјеченији.

[15] Стих је започет ријечима: „на Б. Бемовско“. То је једним потезом прецртано и у продужењу је написан стих: „на широком пољу Бемовскоме“.

[16] Његош је почео стих ријечима: „Тужи Иво“, па је то одмах прецртао и у наставку ретка написао: „Жали Иван“ итд. Хипокористик „Иво“, фамилијарност коју он уноси, одиста нијесу одговаралиосталом, херојско-трагичном, тексту; чак би га знатно слабили.

[17] Пјесник је у првом издању *Горског вијенца* умјесто четвртог падежа „војводу Уроша“ узео други („војводе Уроша“), обичнији уз глагол „жао“: „Жалије му војводе Уроша“ (стр. 22).

[18] У штампаном тексту *Горскога вијенца* стихови 575—582. другачије су распоређени него у рукопису:

но сву земљу што је изгубио;
жалије му војводу Уроша
но обадва да изгуби сина;
жалије му војводу Уроша
него очи да је изгубио, —
да, би очи за брата [сокола][19]
Уроша!
— Јунаку се чешће путах
[може][20] хоће[21]
ведро небо насмијат грохотом.[22]
Иван чашом наздрави освете,
светим пићем, Богом закршћеним.
Б'јеле власе низ плећи просуо,
б'јела брада вије до појаса,
руке старе, у њих мач и копље,
крваве му руке и оружје,
корацима броји турско [тр.][23]
трупје,

„Жали Иван брата јединога!
Жалије му војводе Уроша
но обадва да изгуби сина;
жалије му војводе Уроша
но сву земљу што је изгубио;
жалије му војводе Уроша
него очи да је изгубио; —
дâ би очи за брата Уроша!“

(стр. 22).

Овим редослиједом Његош је дошао до логичније градације: за Ивана је његова земља важнија од његових рођених синова, а за човјека нема ништа важније и драгоценије на овоме свијету од очију (упоред. о тим Његошевим стиховима и: Радован Зоговић: „О племену у *Горском вијенцу* и тим поводом“, *Гласник Друштва за науку и умјетност Црне Горе* III, Одјељење умјетности, књ. I, Титоград, 1976, стр. 49).

[19] Пјесник је снажним потезом прецртао епитет „сокола“ и у продужењу написао „Уроша“. Замјена овога епитета је, осим свега осталога, оправдана и зато што је раније, у 573. стиху, поред Иванова брата стављен јачи епитет „змаја љута“: „змаја љута војводу Уроша“.

[20] Прва верзија стиха гласи: „ — Јунаку се чешће путах може“, а друга: „ — Јунаку се чешће путах хоће“. Ово „може“ помаже нам да правилно схватимо значење Његошева стиха: „Јунаку се чешће путах хоће“: често се може десити јунаку да му се „грохотом“ насмије срећа („ведро небо“).

[21] Иза овога стиха као да је био написан узвичник, па је усправна линија прецртана, а тачка продужена у зарез.

[22] Пјесник је овдје иза двије тачке био ставио знак извода па га је накнадно прецртао.

[23] Написана су и прецртана слова „тр“.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

скаче старац како хитро момче.
Боже драги, [је л' му се
приснило!][24] да га сан не вара
[Ема није но се догодило][25]
те [жалосни][26] овако старац
узлетио?
[Није][27] Срећа се је стара
пробудила:
у Каруче на крају Црмнице,
од петнаест хиљадах Тураках
не пуштише жива ниједнога;
и данас је побјено мраморје
дивне славе Црнојевић кнеза!
Бог да прости Урошеву душу!
Красне жертве што јој учинише!

[Стихови са стране уметнути.]

Полијегаше.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[24] Прва верзија стиха била је: „Боже драги, је ли се приснило". Пјесник је затим између ријечи „је ли" и „се" уметнуо замјеницу „му". У даљем дотјеривању стиха превукао је реченицу „је ли се приснило", а ријеч „му" није. Најзад је у продужењу истога реда написао нову другу половину стиха: „да га сан не вара". Прва редакција стиха била је: „Боже драги, је ли се приснило!"; друга: „Боже драги, је л' му се приснило!"; трећа: „Боже драги, да га сан не вара".

[25] Стих је, као веома слаб, у рукопису превучен и у продужењу је написано: „те овако старац узлетио".

[26] Умјесто „овако" у првој верзији стиха било је „жалосни": „те жалосни старац узлетио", па је то накнадно прецртано.

[27] Стих је започет ријечју „Није", која је накнадно прецртана, а у продужењу је написан стих: „Срећа се је стара пробудила".

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Вук Мићун.[1] (лежи саједно са
серд.[2] Јанком)
Куд, сердаре, [мислиш][3] хоћеш
с том пасином?

СЕРДАР ЈАНКО

Да [ју][4] је метнем озгор[5]
сврх аљинах.[6]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

ВУК МИЋУН.[7]

Које ће ти јаде сврх аљинах?[8]

СЕРД. ЈАНКО[9]

---

[1] У штампаном тексту *Горскога вијенца:* „Вук Мићуновић" (стр. 23).

[2] У првом издању *Горског вијенца:* „сердаром" (стр. 47).

[3] Његош је прво написао глагол „мислиш", па га је превукао и повише њега написао „хоћеш". Прва редакција стиха била је: „Куд, сердаре, мислим с том пасином?"; друга и коначна: „Куд, седаре, хоћеш с том пасином?"

[4] Његош је најприје написао „ју", па је то превукао и поврх превученог написао „је".

[5] У штампаном тексту *Горскога вијенца* умјесто „озгор" стоји „одзгор": „Да је метнем одзгор сврх хаљинах" (стр. 47).

[6] Умјсето „аљинах' у првом издању *Горскога вијенца* објављено је „хаљинах" (стр. 47).

[7] У штампаном тексту *Горскога вијенца:* „Вук Мићуновић" (стр. 47).

[8] И овдје је пјесник у првом издању *Горскога вијенца* измијенио „аљинах" у „хаљинах" (стр. 47).

[9] У штампаном тексту *Горскога вијенца:* „Сердар Јанко" (стр. 47).

Несрећна ме мора све притиска,[10]
Како заспим, не да ми
кркнути!—

ВУК МИЋУН.[11]

Каква мора и каква зла срећа!
Ту нити је море, ни вјештице,
но си ето ка' чабар дебео,
па те сало кад лежеш задуши!
Мене никад јошт притисла није.

СЕРДАР ЈАНКО

А мени је она додијала;
вазда[12] носим хрјена[13] [у ћесицу][14]
уза себе,
и трнову драчу [у колијер][15]
у овтоку;
али од ње ништа боље није
но пас пружит озгор сврх
аљинах.[16]
[Кн.][17] Кнез Јанко с Роганом
лежи.[18]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[10] И у издању *Горскога вијенца* из 1847. пјесник је у овоме стиху све ријечи испремјештао: глагол „притиска" ставио је на почетак стиха, замјеницу „сав" послије „ме", именицу „мора" на крај. Тако су двије главне ријечи дошле на почетак и на крај и тиме довољно истакнуте, а од тога је цио стих постао изражајнији: „Притиска ме све несрећна мора".

[11] У првом издању *Горскога вијенца:* „Вук Мићуновић" (стр. 48).

[12] У истом издању *Горскога вијенца* прилог „вазда" замијењен је прилогом „свагда" (стр. 48).

[13] Овдје је „хрјена", а у првом издању *Горског вијенца* „рена" (стр. 48).

[14] Израз „у ћесицу" у рукопису је прецртан, а умјесто њега је у продужењу стиха написано: „уза себе". Прва верзија стиха гласила је: „вазда носим хрјена у ћесицу", а друга: „вазда носим хрјена уза себе". (О трећој, штампаној,. верзији види у напомени 9.)

[15] Пјесник је прво написао: „у колијер", али је то превукао и у продужењу написао: „у овтоку". Прва редакција стиха гласила је: „и трнову драчу у колијер", друга је: „и трнову драчу у овтоку".

[16] У изрању *Горскога вијенца* из 1847. стих гласи: „но пас пружит оздгор сврх хаљинах" (стр. 48). Ријеч „оздгор" треба наравно да гласи „одзгор". Ради се, свакако, о штампарској погрешци.

[17] Написана су и прецртана два слова „кн.".

[18] Ова дидаскалија преиначена је у првом издању *Горскога вијенца* и гласи: „(Кнез Јанко лежи с кнезом Роганом)" (стр. 48).

КНЕЗ ЈАНКО

Како [базде][19] смрде ове
потурице!
[Мо.][20] Опажаш ли ти штогод,
Рогане?

РОГАН[21]

Кâ у зли час, кнеже, не опажам!
Кад близу њих сједим у
скупштину,
ја нос [ти][22] држим [скривен][23]
вазда у рукама,
да не држим, бих се избљувао.
Ја сам стога [с краја][24] на крај и
утека',
е близу [њих лежат не бих
мога'][25] њих не бих осванyо;
ево видиш како смо далеко;
и опета она тешка [апа][26] вања
од некрсти овде заудара. —
Мртво је доба ноћи; све спава. —

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[19] Пјесник је написао: „Како базде", али му се „базде" није свидјело па га је прецртао и у продужењу стиха написао „смрде": „Како смрде ове потурице!"

[20] На почетку стиха написан је и прецртан слог „мо.".

[21] У првом изданju *Горскога вијенца:* „Кнез Роган" (стр. 48).

[22] Написан је и прецртан слог „ти".

[23] Прво је овдје била написана ријеч „скривен", па је прецртана и изнад ње написано „вазда". Прва редакција стиха гласила је: „ја нос држим скривен у рукама", а друга је: „ја нос држим вазда у рукама". У штампаном тексту *Горског вијенца* тај стих гласи: „ја нос држим свагда у рукама" (стр. 48).

[24] Прва верзија стиха била је: „Ја сам стога [с краја] и утека'", а друга: „Ја сам стога на крај и утека'". У штампаном тексту *Горскога вијенца* тај је стих унеколико измијењен: „Па сам стога на крај и утека'" (стр. 48).

[25] Стих је прво гласио: „е близу њих лежат не бих мога'". Накнадно су ријечи „њих лежат не бих мога'" једним потезом прецртане и изнад њих је написано: „њих не бих осванyо". Тако је добијен стих: „е близу њих не бих осванyо".

[26] Прва редакција стиха била је: „и опета она тешка апа", а друга је: „и опета она тешка вања".

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Неко збори проза сан. Дигни
се кнез Јанко и Роган. Кад они
онамо, али [се] Вук Мандушић
[исправио] говори [сио па
говори као будан о] као на
јавје.[1]

РОГАН[2]

Који су ти јади, Мандушићу,
те се сву ноћ [собом][3] с неким
разговараш?

КНЕЗ ЈАНКО

Не, Рогане, немој га будити!
Е он у сан кâ на јавје[4] збори;
е ћемо га штогод распитати,
да се баре добро исмијемо.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] Ова ремарка измијењена је у првом издању *Горскога вијенца* овако: „(Мртво доба ноћи, све спава. Неко збори кроза сан. Дигни се кнез Јанко и кнез Роган да виде ко је, кад онамо ал' Вук Мандушић говори као на јави.)" (стр. 49).

[2] Штампано је: „Кнез Роган".

[3] Његош је прецртао ријеч „собом" па је изнад ње написао „с неким": „те се сву ноћ с неким разговараш?"

[4] У штампаном тексту *Горскога вијенца* ријеч „јавје" замијењена је бољом „јави": „е он у сан ка' на јави збори" (стр. 49).

КНЕЗ ЈАНКО

Дану, Вуче, што оно збораше
за нашега бана Милоњића?
Је ли чегрст каква међу вама? ——→ [Овај је стих додан са стране.]

ВУК МАНДУШ.[5]

— Није, брате, ништа међу
нама!
Но му нешто око снахе зборим

КНЕЗ ЈАНКО

А што је то, кажи ми натајно!

ВУК МАНДУШ.[6]

љевша[7] му је од свакоје виле![8]
Нема пуне[9] осамнаест љетах
живо ми је срце понијела. —

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

КНЕЗ ЈАНКО

Зашто[10] ти је срце понијела?

ВУК МАНДУШ.[11]

[Како зашто][12] Има зашто,[13]
ругаш ли се збиља?

---

[5] У првом издању *Горскога вијенца:* „Вук Мандушић" (стр. 49).

[6] У првом издању *Горскога вијенца:* „Вук Мандушић" (стр. 49).

[7] Умјесто „љевша" објављено је у првом издању *Горскога вијенца* „љепша": „Љепша му је од виле бијеле" (стр. 49).

[8] У штампаном тексту *Госкога вијенца* израз „од свакоје виле" замијењен је изразом „од виле бијеле" (стр. 49).

[9] У првом издању *Горскога вијенца* промијењено је „нема пуне" у „нема пуно": „Нема пуно осамнаест љетах" (стр. 49).

[10] Прилог „зашто" замијењен је у штампаном тексту *Горскога вијенца* прилогом „рашта": „Рашта ти је срце понијела?" (стр. 49).

[11] У првом издању *Горскога вијенца:* „Вук Мандушић" (стр. 50).

[12] Његош је прво написао: „Како зашто, ругаш ли се збиља?", затим је прецртао ријечи „како зашто", па је изнад њих написао „има зашто".

[13] Нови стих: „Има зашто, ругаш ли се збиља?" није га задовољио: у првом издању *Горскога вијенца* прилог „зашто" за мијењен је звучнијим и поетичнијим „рашта": „Има рашта, ругаш ли се збиља?" (стр. 50).

[— Зашто друг.][14] Под небом јој
нигђе друге нема![15]
Да нијесам с баном Милоњићем
[седам путах мокрим кумством
свезан,][16] деветоростручно
кумовао,
бих му младу снаху уграбио,
па с њом бјежа' главом по
свијету.

КНЕЗ ЈАНКО

Не ђетињи, кукала ти мајка!
[Рашта са][17] Збиља ти је памет
сву попила!

ВУК МАНДУШ.[18]

Ал' је ђаво, али су мађије![19]
Кад је виђу ђе се смије млада,
свијет ми се [врти][20] око
главе врти!

---

[14] Пјесник је почео стих: „Зашто друг.", предомислио се не завршивши другу ријеч, прецртао је обје и у продужењу написао: „Под небом јој нигђе друге нема!"

[15] У издању *Горскога вијенца* из 1847. овај осредњи стих изгледа знатно друкчије: „Рашта дрŷге нема на свијету!" (стр. 50). Пјесник је и овдје прилог „зашто" замијенио прилогом „рашта". Добио је алитерацију са сугласником „р":

„Има *рашта, ругаш* ли се збиља?
Рашта друге нема на свијету!"

[16] Пјесник је једним потезом прецртао цио стих и изнад њега је написао: „деветоростручно кумовао". У штампаном тексту *Горскога вијенца:* „деветоруко кумовао" (стр. 50).

[17] И овај је стих започет прилогом „рашта": „рашта са", па је то превучено и у продужењу је написано: „Збиља ти је памет сву попила!"

[18] У првом издању *Горскога вијенца:* „Вук Мандушић" (стр. 50).

[19] Иза овога стиха долази у штампаном тексту *Горскога вијенца* стих: „али нешто теже од обоје"?" (стр. 50).

[20] Прва верзија стиха гласила је: „свијет ми се врти око главе!", а друга: „свијет ми се око главе врти!" И овдје су двије главне ријечи дошле на почетак и на крај стиха.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[Па све и то][21] Па све могах
с јадом прегорети,
но ме ђаво једну вече нагна,
у колибу ноћних Милоњића:
Кад пред зором и ноћ је мјесечна,
(ватра гори насред сјенокоса),[22]
она млада од некуда дође,[23]
украј ватре сједе да се грије,
[чује, види, спава][24] чује да свак
спава у колибе;
она млада вијенац расплете,[25]
паде коса до ниже појаса!
Поче косу низ прса чешљати,
а танкијем [потужујем(?)][26]
нарицати гласом,[27]
како славља са [јелове][28] дубове
гране!
Тужи млада ђевера Андрију,
мила сина Милоњића бана,
који му је ланих погинуо
од Тураках у Дугу крваву,
па се снахи не дао острићи,
жалије му [њезин][29] снахин
в'јенац било

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[21] Стих је започет ријечима: „Па све и то". То је прецртано и поврх прецртаног је уметнуто: „па све", а у продужењу написано: „могах с јадом прегорети" („Па све могах с јадом прегорети").

[22] На овоме мјесту појавио се у првом издању *Горскога вијенца* стих: „Кад пред зору, и ноћ је мјесечна", а испод њега штампан је стих из рукописа: „ватра гори насред сјенокоса".

[23] У штампаном тексту *Горскога вијенца* овај стих гласи: „а она ти однекуда дође" (стр. 50).

[24] Стих је започет ријечима: „чује, види, спава". То је прецртано и изнад прецртаног је уметнуто: „чује да", а „спава" је стављено иза „свак": „чује да свак спава у колибе".

[25] У првом издању *Горскога вијенца* стих је незнатно измијењен: „тада она вијенац расплете" (стр. 50).

[26] Глагол „потужујем" прецртан је, а изнад њега је уметнуто „нарицати". Друга рукописна редакција стиха је: „а танкијем нарицати гласом".

[27] У издању *Горскога вијенца* из 1847. глагол „нарицати" појавио се на крају стиха: „а танкијем гласом нарицати" (стр. 50).

[28] Пјесник је био написао придјев „јелове", па га је прецртао и изнад њега уметнуо „дубове". Тако је остало и у штампаном тексту: „како славља са дубове гране" (*Горски вијенац*, 1847, стр. 50).

[29] Његош је био употријебио замјеницу „њезин", али ју је прецртао и изнад ње написао „снахин". Прва верзија стиха гласила је: „жалије му

[но синовњу главу изабрану—][30]
него главу свог сина Андрије.
Тужи млада за срце дохвата![31]
Очи горе живје од пламена,
чело јој је љевше[32] од мјесеца, —
и ја плачем ка' мало дијете.
[Роган шавти кнезу Јанку: „Не
питај га за такве ствари аманати.
Срамота је о томе, кад је овако,
говорити"].[33]
Благо Андри Ђе је погинуо!
Дивне ли га очи оплакаше!
Дивна ли га уста [от.][34]
ожалише!

Роган шавти[35] кнезу Јанку: „Не
питај га, кнеже,[36] аманати за
такве ствари, [може почети што
да прича што није лијепо][37]
док се није што изблеја' "

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

њезин в'јенац било", а друга: „жалије му снахин в'јенац било". Овом малом исправком поетски се добило врло много.

[30] Прву редакцију стиха: „но синовњу главу изабрану" пјесник је, сасвим оправдано, прецртао и у наставку истога реда написао: „него главу свог сина Андрије".

[31] Пјесник је непрецизни глагол „дохвата" замијенио у издању *Горскога вијенца* из 1847. народским „уједа": „Тужи млада за срце уједа!"

[32] У штампаном тексту *Горскога вијенца* Његош је дијалекатски облик „љевше" промијенио у „љепше": „чело јој је љепше од мјесеца" (стр. 51).

[33] Пјесник је, истина не сасвим уредно, прецртао цијелу ову ремарку.

[34] Написано је и прецртано једно „от.", иза кога долази „ожалише".

[35] У првом издању *Горскога вијенца* стоји: „Кнез Роган шапти" (стр. 51).

[36] Ријеч „кнеже" изостављена је из штампаног текста *Горскога вијенца*.

[37] Његош је прецртао све што је овдје стављено у угласте заграде.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Зора је. Буде се и дижу.

ОБРАД

Да ви причам што ми се
приснило:
народа се бјеше много дигло,
као некуд да крсте носимо;
сунце пече да очи испану,[1]
и тврђа је кудијен идемо;
док сидемо [баш][2] ка' на ово
поље,
починемо под једну јабуку,
испод које и поточић враше.
Сви се у хлад под њом сабијемо,
уберемо зрелијех јабуках,
као цукар свака бјеше слатка;
поп очита под њом еванђеље.
У то доба пет [п.е. (?)][3]
Мартиновићах
дигоше се један за другијем
и за њима три четири друга.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] Умјесто глагола „испану" појавио се у првом издању *Горскога вијенца* јачи глагол „искоче": „сунце пече да очи искоче" (стр. 51).

[2] Пјесник је прво написао прилог „баш", па га је прецртао и изнад њега написао „ка". Прва редакција стиха гласила је: „док сидемо баш на ово поље"; друга је: „док сидемо ка' на ово поље".

[3] Пјесник је, изгледа хтио да напише ријеч „пе[т]", па ју је прекинуо на слову „е".

Сав их народ гледа куд одоше!
А они ти стубе, те уз цркву:
на олтар се од цркве примише[4]
и на њему крст златни метнуше.
Крст засија ка' на гору сунце.
И сав народ на ноге устаде,
часноме се [кр.][5] крсту
поклонимо.
У томе се разбудих од страха.

ВУК МИЋУН.[6]

Срећан био, дивно ли си снио!
На чудо сам и ја на сан био,
бранећи се од нечијех пасах,
и пет шест сам мачем пресјекао;
да сам ђегоћ у чету кренуо,
доиста се бих покла' с Турцима.

СЕРДАР ЈАНКО

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Ја сам ноћас био у сватове!
[Бјесмо Јанка булом оженили].[7]
И са булом женио Богдана —
у цркву је нашу покрстисмо,
покрстисмо, па их привјенчасмо.
Турци један за другијем сви одоше, љуто
сјетни.

---

[4] Покрајинско „примише" замијењено је у тексту *Горскога вијенца* из 1847. књижевним „попеше": „на олтар се од цркве попеше" (стр. 52).
[5] Написана су и прецртана слова „кр.", иза којих долази „крсту".
[6] У првом издању *Горскога вијенца:* „Вук Мићуновић" (стр. 52).
[7] Стих: „Бјесмо Јанка булом оженили" накнадно је прецртан, а изнад њега је написано: „и са булом женио Богдана".

СЕРДАР ВУКОТА

Ја сам Озра ноћас на сан гледа'!
Бјесмо пошли двјесто[1] Озринићах,
и толико поћерали коњах,] → [Овај је стих додан са стране.]
да [ћерамо][2] узмемо пуње аранђелско;
и врати се с пићем из Котора.
Поју људи, [међу][3] гађу из пушаках. → [Овај је стих додан са стране.]
Кад дођосмо наврх Поточинах,
[двјести коњах су двјеста, а двјести је
људих][4]
али сједе око триста [људих][5] другах,
на свакога зелена долама,
на свакога токе и оружје.
Помислисмо: ко ће оно бити?
Какви гости? — Није им вријеме!
Кад али је оно стари Озро
и бирани за њим Озринићи.

---

[1] У првом издању *Горскога вијенца* стоји „двјеста“: „Бјесмо пошли двјеста Озринићах“ (стр. 52).

[2] Прва верзија стиха гласи: „да ћерамо пуње аранђелско“. Накнадно је „ћерамо“ прецртано, па је изнад њега уметнуто „узмемо“. Друга и коначна верзија стиха гласи: „да узмемо пуње аранђелско“.

[3] Пјесник је прво написао ријеч „међу“, затим је изнад те ријечи, слабо прецртане, написао „гађу“. У издању *Горскога вијенца* из 1847. штампано је „гађу“: „Поју људи, гађу из пушаках“ (стр. 52).

[4] Овај „измучени“ стих Његош је једним потезом с краја на крај прецртао.

[5] Прва верзија стиха гласила је: „али сједе око триста људих“. Друга је: „али сједе око триста другах“.

BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

(Није од њих ниједнога жива.)[6]
Пуче на нас сваке грдне јаде
што у Чево[7] цркву не градимо
Аранђелу, да ни свуд помага.
Ондена се мало не покласмо,
и сад дрхтим[8] од његова страха.

ВУКОТА МРВАЉ.[9]

Ја по сву ноћ пртљам и снијевам,
док се дигнем, ја све заборавим.
Кнез Бајко је сјетан и Вук Мандушић; они
два не хоће ништа да причају.

КНЕЗ ЈАНКО

Кнеже Бајко, ти си нешто сјетан!
Што ће бити, то не може проћи,
него причај, да и није мило. —

КНЕЗ БАЈКО

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Хоћу, кнеже, све ми једно бива.
Ја сам ноћас грдан сан видио:
све оружје своје у комате.
Без зла ми се обићи не може
и без неке брацке[10] погибије,
јер кад год сам такви сан гледао,
приправља' сам што мрцу требује.

РОГАН[11]

Мандушићу, што си невесео?
Што не причаш, што си ноћас снио?

---

[6] Стих се налази у загради.

[7] У првом издању *Горскога вијенца* акузатив „Чево" замијењен је локативом „Чеву": „што у Чеву цркву не градимо" (стр. 53).

[8] У штампаном тексту *Горскога вијенца* стоји „дрктим": „и сад дрктим од његова страха" (стр. 53).

[9] У издању *Горскога вијенца* из 1847. штампано је цијело презиме „Мрваљевић" (стр. 53).

[10] У првом издању *Горскога вијенца* стоји „братске": „и без неке братске погибије" (стр. 53).

[11] Ни у штампаном тексту *Горскога вијенца* није означено да је Роган „кнез" — и тамо пише само „Роган" (стр. 54).

ВУК МАНДУШ.[12]

Ни што снио ни причат умијем,
но сам сву ноћ као заклан спава'. —

РОГАН[13]

Ја ћу причат, кад сви остависте:
виђех на сан Драшка Поповића!
А мени се ка' у зарок стјеца,
и река' бих, ето га низ поље!

СЕРДАР РАДОЊА

Гледај чуда, (слијеп ли је)[14] што је јадни
човјек!
Ми се досад ништа не сјећасмо
најбољега нашега војводе.
А ће [досад дангубио Драшко?][15] А ће био
Драшко Поповићу?

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

СЕРДАР ВУКОТА

Ходио је до у Млетке Драшко.
Када Шенцер[16] на Котор удари,[17]
ста [га][18] град бити топом буковијем.
Поп Шћепан се тад у Котор нагна,
годи једном топом са Котора,

---

[12] У првом издању *Горскога вијенца:* „Вук Мандушић" (стр. 54).

[13] Штампано је: „Кнез Роган".

[14] Његош је прво написао: „Гледај чуда, слијеп ли је човјек", затим је једним потезом прецртао ријечи „слијеп ли је" и поврх њих написао „што је јадни": „Гледај чуда, што је јадни човјек!"

[15] Прва верзија стиха гласила је: „А ће досад дангубио Драшко?" Накнадно је пјесник једним потезом прецртао ријечи „досад дангубио Драшко", па је у истоме ретку написао нови стих: „А ће био Драшко Поповићу?"

[16] Умјесто „Шенцер" у првом издању *Горскога вијенца* штампано је „Шенђер': „Када Шенђер на Котор удара" (стр. 54).

[17] У штампаном тексту *Горског вијенца:* „удара".

[18] Иза глагола „ста" а прије именице „град" написана је и прецртана замјеница „га".

Шенцерову[19] погоди лубарду,
у грло јој зрном угодио,
сломи му је у триста коматах;
тад задоби плату у принципа,
на годину стотину цекинах.
Поп је пао љуто од старости,
па је Драшко у Млетке ходио
да донесе од Млечића плату.

РОГАН (ГОВОРИ НЕКИМА)[20]

Наврте те пет шест овновах,
да ручамо да дома идемо!

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[19] У издању *Горскога вијенца* из 1847. Његош је измијенио „Шенцерову“ у „Шенђерову“: „Шенђерову погоди лубарду“ (стр. 54).

[20] У издању *Цорскога вијенца* из 1847. штампано је: „Кнез Роган“. У рукопису су прецртане ријечи „говори некима“.

Дође Драшко војвода, па се са
свијема грли
и целива [и сједе],[1] па сједе међу њима.

РОГАН[2]

Причај штогод, Драшко, од Млетаках!
Какав народ бјеше на те стране?

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

ДРАШКО ВОЈЕВ.[3]

Какав народ, питаш ли, Рогане?
Ка' остали — не бјеху [рот.][4] рогати.

РОГАН[5]

Знамо, чоче, нијесу рогати,
но бјеху ли згодни и богати?

ДРАШКО ВОЈЕВ.[6]

Бјеше, брате, доста лијепијех,
а грднијех десет путах више,

---

[1] Ријечи „и сједе" Његош је прецртао.
[2] У првом издању *Горскога вијенца:* „Кнез Роган" (стр. 55).
[3] У штампаном тексту *Горскога вијенца* прво долази титула па име: „Војвода Драшко" (стр. 55).
[4] Пјесник је, вјероватно омашком и вјероватно умјесто „рогати", написао „рот.", па је то одмах прецртао и у продужењу написао „рогати": „ка' остали — не бјеху рогати".
[5] У првом издању *Горскога вијенца:* „Кнез Роган" (стр. 55).
[6] У штампаном тексту *Горскога вијенца* и овдје прво долази титула па име: „Војвода Драшко" (стр. 55).

од бруке се гледат не могаху.
Богатијех бјеше поголемо,
од богатства бјеху полуђели,
ћетињаху исто као бебе. —
Сви ћошкови[7] пунани празновах,
[те трчаху][8] мучаху се да им очи прсну,
да одеру кору леба суха.
Гледао сам: по два међу собом
ће упрте какву женетину,
тјелесине мртве и лијене,
потегла би по стотину оках,
па [ју][9] је носе [тамо и овамо] проз
градске улице
усред подне тамо и овамо,
[не стал.][10] не боје се части,[11] ни
поштењу —
тек да стеку да се ками ране.

КНЕЗ ЈАНКО

Бјеху ли им какве куће, Драшко?

ВОЈВОДА ДРАШКО

Бјеху куће на свијет дивота!
Ама [бјеху на дивно грдило][12] бјеше муке
и невоље:
ћескота их несретња дављаше,
смрад велики и тешка запара,
те немаху крви у образу.

---

[7] У првом издању *Горскога вијенца*, умјесто баналног и туђег „ћошкови", стоји „нуглови": „Сви нуглови пунани празновах" (стр. 55).

[8] Прва верзија стиха гласила је: „те трчаху да им очи прсну". Накнадно су прецртане ријечи „те трчаху", па је изнад њих написано „мучаху се": „мучаху се да им очи прсну".

[9] Пјесник је прво написао: „па ју носе тамо и овамо", затим је превукао енклитику „ју" и изнад ње написао „је"; прецртао је и ријечи „тамо и овамо" и изнад њих написао „проз градске улице": „па је носе проз градске улице".

[10] На почетку стиха написано је: „не стал.". То је прецртано и стих је друкчије настављен.

[11] У штампаном тексту *Горскога вијенца* објављено је „чести": „не боје се чести, ни поштењу" (стр. 56).

[12] Његош је прво написао: „Ама бјеху на дивно грдило"; с правом је прецртао ријечи „бјеху на дивно грдило" и изнад њих написао: „бјеше муке и невоље": „Ама бјеше муке и невоље".

NACIONALNA BIBLIOTEKA ĐURĐE CRNOJEVIĆ

ВУК МИЋУН.[1]

А какоко,[2] збиља, дочекаше?

ВОЈВ. ДРАШКО[3]

Ко м' у зли час дочекива', Вуче?
Ја нијесам ни позна' никога,
а камоли да ме ко дочека,
но ми она ружна мјешавина
не даваше из куће изаћи.
Свагда граја бјеше око мене
када хоћах по граду изаћи,
као у нас бијеле нећеље
кад се крену момчад у машкаре.
Да једнога не би пријатеља,
главом сина Зана Грбичица,
свога дома већ не ћах гледати,
него кости тамо оставити;
а он ме је братски дочекао,
[и проз Млетке][4] водио ме свуда по
Млеткама.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1] У издању *Горског вијенца* из 1847. штампано је: „Вук Мићуновић" (стр. 56).

[2] Ријеч „какоко" је свакако пишчева омашка. У првом издању *Горскога вијенца* стих гласи: „А како те, збиља, дочекаше?" (стр. 56).

[3] У штампаном тексту *Горског вијенца:* „Војвода Драшко" (стр. 56).

[4] Стих је започет ријечима „и проз Млетке", али пјесник је једним потезом прецртао ове ријечи и у продужењу написао: „водио ме свуда по Млеткама".

ВУК МАНДУШ.[5]

А бјеху ли јунаци, војвода?

ВОЈВ. ДРАШКО[6]

Не, божа[7] ти вјера, Мандушићу!
О јунаштву ту не бјеше збора.
Него бјеху к себе[8] домамили,
домамили, па их похватали,
[Далма[н]тинце и јадне Хорвате],[9]
јадну нашу браћу соколове,
Далматинце и храбре Хрвате,
па бродове њима напунили
и тиска' их у свијет бијели,
[те б.][10] те довукуј благо из свијета
и притискај земље и градове. —

[Ови су стихови додани са стране.]

СЕРДАР ИВАН

А судови бјеху ли им [прави?][11] [какви][12]
прави?

ВОЈВ. ДРАШКО[13]

Бјеху, брате, да те Бог зачува![14]
Мало бољи него у Турчина.
Бјеше једна кућа превелика

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE

[5] У првом издању *Горскога вијенца:* „Вук Мандушић" (стр. 57).

[6] У првом издању *Горскога вијенца:* „Војвода Драшко" (стр. 57).

[7] Умјесто „божа" штампано је „божја".

[8] Умјесто „себе" објављено је „себи".

[9] У погрешно написаној ријечи „Далма[н]тинце" Његош је прво прецртао слово „н", затим је једним потезом прекрижио цио стих: „Далма[н]тинце и јадне Хорвате", да га, с малом измјеном, употријеби мало касније: „Далматинце и храбре Хрвате".

[10] На почетку стиха написано је „те б.". То је прецртано и у продужењу је написано: „те довукуј благо из свијета".

[11] Прва верзија стиха гласила је: „А судови бјеху ли им прави?"

[12] Његош је у овом стиху најприје превукао ријеч „прави" и у продужењу написао „какви"; затим је прецртао и „прави" и „какви", па је изнад прецртаног „прави" опет написао „прави".

[13] У штампаном тексту *Горскога вијенца:* „Војвода Драшко" (стр. 57).

[14] Пјесник је омашком написао „зачува"; у првом издању *Горскога вијенца* омашка је исправљена: „Бјеху, брате, да те Бог сачува!" (стр. 57).

у којој се грађаху бродови;
ту хиљаде бјеху невољниках
[у синџире љуте][15] сви у љута гвожђа
попутани,
те грађаху принципу бродове;
ту од плача и драге[16] невоље
не мили се уљести човјеку.
Једни сужњи бјеху [заковани][17] приковани
у путима на веље бродове,
те возаху по мору бродове;
ту их љетње горијаше сунце
[и бија.][18] и давјаху кише и времена,
не могаху из везе шенути,
[кâ ни па.][19] но кâ пашче[20] кад га за тор
свежеш,
ту[ћа][21] чамају и дневи и ноћи. —
Најгоре им пак бјеху тавнице
под дворове ђе дужде стајаше,
у најдубљу јаму коју знадеш
није горе но у њих стојати,
Коњ хоћаше у њима цркнути,
човјек пашче[22] ту свезат не ћаше,[23]
а камоли чојка несрећњега;

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[15] Прва верзија стиха била је: „у синџире љуте попутани". Накнадно су прецртане ријечи „у синџире љуте" и поврх њих је написано: „сви у љута гвожђа": „сви у љута гвожђа попутани".

[16] Његош је, по свој прилици, овдје направио омашку: хтио је, може бити, да напише ријеч „друге". У издању *Горскога вијенца* из 1847. овдје се појавио придјев „љуте": „ту од плача и љуте невоље" (стр. 58).

[17] Прва верзија стиха гласила је: „Једни сужњи бјеху заковани", али пјесник је прецртао ријеч „заковани" и у продужењу написао „приковани". Друга и коначна верзија стиха гласи: „Једни сужњи бјеху приковани".

[18] На почетку стиха написано је: „и бија.". То је прецртано и стих је настављен ријечима „и давјаху кише и времена".

[19] Стих је започет: „ка' ни па.", али је то прецртано и у продужењу је написан стих: „но ка' пашче кад га за тор свежеш".

[20] У првом издању *Горскога вијенца* штампано је „пасче": „но ка' пасче кад га за тор свежеш" (стр. 58).

[21] Ту је био написан слог „ћа" па је прецртан и у продужењу написан глагол „чамају". Коначна верзија стиха гласи: „ту чамају и дневи и ноћи".

[22] У штампаном тексту *Горскога вијенца:* „пасче" (стр. 58).

[23] У првом издању *Горскога вијенца:* „не сћаше".

[они људе у њима везаху, мучаху][24]
Они људе све тамо везаху
и дављаху у мрачним избама.
Сав протрнем, да их Бог убије,
кад помислим за оно страшило.
Нико жалит не смије никога,
а камоли да му што поможе.
[Када виђех ону вјечну муку] Када виђех
[ону грдну муку] витешку невољу,[25]
заболе ме срце, проговорих:
„Што, погани, од људих чините?
[Што им муке такве ударате?][26]
Што јуначки људе не смакнете?
Што им [грдне][27] такве муке ударате?"
Док Грбичић мене попришавта:[28]
„Немој такве говорит ријечи,
не смије се овде право зборит.
[Срећа твоја е те.][29] Твоја срећа — не
разумјеше те".

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[24] Једним потезом Његош је прецртао цио овај стих и умјесто њега написао: „они људе све тамо везаху". Иза „они људе" био је ставио зарез па га је касније прецртао.

[25] Прву верзију стиха: „Када виђех ону вјечну муку" Његош је једним потезом прецртао, затим је у истом ретку написао другу верзију: „Када виђех ону грдну муку". Превукао је ријечи „ону грдну муку" и поврх њих написао „витешку невољу". Посљедња редакција стиха гласи: „Када виђех витешку невољу".

[26] Прва редакција стиха била је: „Што им муке такве ударате?" Пјесник је тај стих једним потезом прецртао.

[27] Прва верзија стиха била је: „Што им грдне муке ударате?" У њој је прекрижена ријеч „грдне", па је изнад ње написано „такве": „Што им такве муке ударате?"

[28] Умјесто „попришавта" објављено је у првом издању *Горскога вијенца* „попришапта" (стр. 58).

[29] Прво је написано: „Срећа твоја е те". То је прецртано и у продужењу је написано: „Твоја срећа — не разумјеше те".

И чујте ме што вам данас кажем:
[и][1] познао сам на оне тавнице,
да су божу[2] грдно преступили
и да ће им царство погинути
и људима[3] у руке уљести.

ВУК МИЋУН.[4]

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Будили се ти тако проричеш,
[Ђасаху ли] мишљаху ли у свијет [од] за
кога[5]

ВОЈВ. ДРАШКО[6]

Нема тога ко с' не боји чега,
да ничега ано свога хлада.

---

[1] На почетку стиха написано је и прецртано једно „и". Прва редакција стиха гласила је: „и позна' сам на оне тавнице". Пошто је послије прецртаног „и" настао деветерац, пјесник је додао слово „о" на радни придјев глаголски „позна". Тако је настала коначна редакција стиха: „познао сам на оне тавнице".

[2] Умјесто „божу" у првом издању *Горскога вијенца* пише „божју" (стр. 59).

[3] У издању *Горскога вијенца* из 1847. умјесто „људима" стоји „бољима": „и бољима у руке уљести" (стр. 59).

[4] У првом издању *Горскога вијенца:* „Вук Мићуновић" (стр. 59).

[5] Прва редакција стиха била је: „ћасаху" ли у свијет од кога?" Али пјесник је прецртао мало необични глагол „ђасаху" (од *ђасати,* бојати се), па је изнад њега написао: „мишљаху ли"; затим је превукао приједлог „од" и поред њега написао „за". Коначна редакција: „мишљаху ли у свијет за кога?" У њој глагол *мислити* има, као и у црногорским говорима, нијансу значења *бојати се, прибојавати се* (зато Драшко и може да у одговору каже: „Нема тога ко с' не боји чега").

[6] У првом издању *Горскога вијенца:* „Војвода Драшко" (стр. 59).

Они страха другога немаху
до од жбирах [д.][7] и до од шпијунах, —
од њих свако у Млетке дрхташе.[8]
Кад два зборе штогод на улицу,
трећи ухо обрне [и][9] те слуша,
па [онај][10] они час трчи судницама,
кажи оно што они [два][11] збораху
и попридај штогод и поглади.
Суд они[12] час она два ухвати,
па на муке с њима у галију.
Од тога ти бјеху погинули,
међу собом вјеру изгубили.
Колико су с краја у крај Млетке,
ту не бјеше ниједнога чојка
један другог који не држаше
за тајнога жбира и шпијуна.
Грбичић се[13] мене[14] кунијаше
да [у][15] су једном жбири и шпијуни
облагали једнога принципа
пред сенатом и свијем народом,
и да су му главу откинули

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[7] Прекинута је ријеч која почиње словом „д.". Коначна редакција стиха гласи: „до од жбирах и до од шпијунах".

[8] Умјесто „дрхташе" штампано је у првом издању *Горскога вијенца* „дркташе": „од њих свако у Млетке дркташе" (стр. 59).

[9] У стиху „трећи ухо обрне и слуша" пјесник је прецртао везник „и" и изнад њега написао „те": „трећи ухо обрне те слуша".

[10] Колико се може видјети, Његош је овдје прво написао ријеч „онај" („онай"), па ју је прецртао и изнад ње написао „они час": „па они час трчи судницама".

[11] Овдје је пјесник био написао „— два", па је затим то прецртао. Прва верзија стиха гласила је: „кажи оно што они — два збораху", а коначна: „кажи оно што они збораху" (*Горски вијенац*, 1847, стр. 59).

[12] У тексту *Горскога вијенца* из 1847. умјесто ријечи „они" штампано је „онај": „Суд онај час она два ухвати" (стр. 59).

[13] Између ријечи „Грбичић" и „мене" накнадно је уметнуто „се".

[14] У првом издању *Горскога вијенца* овдје умјесто „мене" стоји „мени": „Грбичић се мени кунијаше" (стр. 59).

[15] Пјесник је, колико се од прецртанога може видјети, овдје омашком био написао слово „у".

[таман][16] баш на прагу од његове куће.[17]
Како их се други бојат неће
кад могаше облагати дужда?

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[16] Прва верзија стиха гласила је: „таман на прагу од његове куће". У њој је прецртана ријеч „таман" и испред ње је написано „баш"; уз ријеч „праг" дописано је слово „у". Тај стих у другој варијанти гласи: „баш на прагу од његове куће". Његош уноси у своју *Биљежницу* 1844. податке о уморству млетачког дужда Марина Фалијерија: „Марино Фаљиери (дужд) којему су одсјекли главу 1354 год[ине] на главне љествице пред палатом, зато што је овај охтио да уништожи республ[ичко] правл[ениje], други пак кажу да је био жертва интригах и лаже" (*Његошева биљежница,* издао Историјски институт, Цетиње, 1956, стр. 114, 115).

[17] Пјесник је касније преиначио читав овај стих. У издању *Горскога вијенца* из 1847. стих гласи: „баш на стубе његова палаца" (стр. 60).

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

САДРЖАЈ

Уводне напомене . . . . . 5— 38

Рукопис *Горског вијенца* . . . . . 39—196

Факсимил рукописа Горског вијенца Петар II Петровић Његоша . . . . . I—XXXIII

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Црногорска академија наука и умјетности — Титоград
Народна књига — Београд
„Вељко Влаховић“ — Београд

ЈЕВТО М. МИЛОВИЋ

РУКОПИС
„ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА“
ПЕТРА II ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША

За издаваче
ЖАРКО ПЕРОВИЋ
ВИДАК ПЕРИЋ
ДАНИЛО КАЛЕЗИЋ

Ликовна опрема
БОЛЕ МИЛОРАДОВИЋ

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Лектор
РАДМИЛА БРАЈОВИЋ

Графичка опрема
СЛОБОДАН ДЕВРЊА

Тираж
3000 примјерака

Штампа
ГРО „Просвета“, Београд, Б. Баковића 21

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Скулптура ~~се~~ у оној композицији на мотјеву, чији тада мотив свакако чини

Из. Данинац (самој себи)

Пјесмо! дана, а пјесма судбино!
О крваво срдобно у камену!
Зна надо гибаната Руде свакомјена,
А ја наћиранимо — хоћу да се боримо —
да! Надо мјеру раздробимо Ријеку,
у мјесто ~~у~~ изданим ~~у~~ ремоби —
Кјго мјеста дајте Бог среће!
Ами ти с ~~јако~~ нам то свјета
Ти си свјоју земљу отјрабала? —
но си отјрабо ~~бјрабо~~ адекс све гјме
и на овај камен издмјбанеи —
Мала ли с крепка сва срдија
од Дјрава до мора сиваца?

~~Дубоко свјетлости у крви отјетана~~, на просјо сидимо незраво у
~~мјесто дубоко на Крети раја~~ потосимо се са свјетлом крваваном.
Кумимо Бога, са свјетла олтара —
мјесто дубоко на Крети раздробимо,
Ами свјетлу тијо му мјте Бјрабати
Ти си у родно сидоме гнијезо,
и ~~Код се крвеи трајна~~ мјетј мора, за борбу у Анту?
~~Ко мјто Ивоје а Матију наводе~~ и за спомен пуда зонарсова —
Бјетј с у крви ова трајна
Ко мјто Ивоје, а Матију наму —
Бјтји носа гјера онакова,
Кора тјабо о свјетлу гјем!
„— Бјрду гјру покорити немогу!
Ма, тјешко да с са свјемо мода,
са свјема трјеба ~~свједе~~ одјабти.“
На ~~свјто~~ мјесо нова демонскјо мјесо
лјепе вјере тјјјабати носјаствје —
Бог Ивоје, ~~Крст~~ Крсто носјаши изјраде!
Ито те бјјела вјера мјетј нама?
Кјда те ти, са Христовом траједовјеком?
~~Кјто те ти~~ сјјемо те ти изјати трједа Мисома
и трједа дјјје ~~бјјелјјна~~ ~~срдобе~~ срдјска бјитјезоле,
Е Крст прјеко докмета сјнца срдца? —

Данас а зарјеђ, као Ђ. Ђ. Ђ. Ђ. —
изјрабо срдјеку — а сјјј

Кадъ данашню преміслимъ віеђу
разпале ме у фаса пламови —
и дклати се браћа међу собомъ,
~~а дуг~~ а крвници, яки и опаки,
затрсеће сѣме у одиву —
Грдный ~~турный~~ дане дате богъ збіе,
Кои си ме дао на свету!
Часъ проклинѣмъ ланскій постопутахъ;
у кои ме турци несмакоше,
да неварамъ народнѣ наданѣ. —

войвода Вукъ Мићуновић лежи кодъ владике и пригоно се
као да спава, али све чуе дивно.

Вукъ Мићуновић

не, владико ако бога знадемъ!
Каква те е спопала несрећа?
Те но кукашъ као кукавица,
и топишъ се у ербске несреће —
да ли ~~данасъ~~ ово светковане ніе
на кому си сабра црногорце
да чистимо землю одъ некрсти —
и безъ тога ово намъ е слава
на кои се вреднѣй момци купе
способности свое да кушаю
силу мишца, и брзину ногахъ,
~~и сѣчан~~ стріелянѣмъ дасе надмашаю
и сѣченѣмъ у обкладу плећахъ —
да слушаю божу летурђію
и да воде коло ~~и~~ око цркве
витештвомъ ~~на~~ прса на брецаю —
да ~~безсмрте ербске витезове~~,
~~да витештвомъ прса на еркаю~~
то е ~~стоменъ~~ тамянъ светый ѣнацима,
то гвоздени срца у момцима —
Тури ~~е~~ такве разговоре црне —
лѣди трне, а жене нарицу!
нема посла у плаха главара —
ти нее си само рана глава —
видишъ ове петстотинъ момчади —
~~те се данасъ око насъ играху~~
~~те око насъ на ловћенъ имамо~~;
~~колико е силе и валятства~~
кое чудо снаге и лакоће,
у нихъ данасъ овде видчемо —

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Виђаше ли како Аріелдо?

Ка се града вѣшто изиграше,

Како жилро грабляху капице? —

Кѣ шло ~~како~~ вучадъ за майкомъ помиле

Арашне зубе остре свое

играѣтъ се ~~свезавратъ хватаю~~

ветъ у мію подъ грломъ острили =

~~знадо Арабе подъ грломъ острили~~,

Текъ соколу прво перѣ никне,

онъ не може више мировати,

него свое размеѣ гнѣздо

грабетъ ~~сламку Аруцакъ~~ сламку єдну и поедну

Съ нвомъ путъ неба бѣжи, цѣпчути,

Све є ово некаква наука —

Безъ момчади ове те у овде.

шестъ путахъ є гоштъ овлико дома

~~гоштъ ти имашъ шесторо~~ и ихъ имашъ у шесторо ~~ваше~~,

Нѣина сила, ~~све~~ то є твоя сила —

Докле турцы све ныхъ савладаю

Млоге ѣе се буле осурнити, —

~~и мои млоги~~ ~~кодъ~~ нова ~~нам~~ ~~[illegible]~~,

Борбы нашой краю были нѣте

до истраге турске али наше —

нада нема право низкоча,

до з Бога и з свое руке,

наданѣ се наше закопало

на косово з єдну гробницу;

з добро є лако добро были;

на муку се познаю знаци

~~на муку се познаю знаци — мука каже цѣну знаку~~. —

изнели у крсте ~~на~~ съ ловѣена, на врхъ цурквине, па у поврху сте

~~обидую пушке~~ ~~сѣде~~ чаѣу пушкама и брое колика пута коя одъ єкне

Сердаръ Янко Ѣурашк.

Чудне пушке з ~~томановиѣа~~ валя ~~мртву~~ мушку главу!

свака наша шестъ путахъ одъ єкне

а Цефердаръ томановитъ вука

~~седамъ~~ деветъ путахъ єднако се ~~одъ єкне~~ чуе

Сердаръ радоня.

Видите ли чудо црногорцы?

~~имамъ близу~~ ~~педе~~ присукасамъ педесетъ годинахъ

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

на ловћень самъ вазда лѣтовао,

излазго на ову вршину;

Ло путахъ самъ гледао облаке,

ђе изъ мора доћу на гомиле

и прекриле сву ову планину

олисни се тамо, али тамо,

съ сиванѣмъ и съ великомъ ѥкомъ,

и съ ломявомъ страшнехъ громовахъ

Ло путахъ самъ овде на сѣдо

и трія се мирно спрама сунца

а подъ собомъ слушао громове, мунѣ и громове

~~радо~~ ~~често гле~~ ~~радо гледа~~ гледа, слуша ђено цѣпаю,

Гледа ѥкомъ града Стравичнога

ђес' подамномъ ялове облаци,

Алъ овога чуда гошлъ невиђехъ!

видиле ли ако бога знале!

Колико є мора и приморя,

равне босне и херцеговине,

арбаніе, ~~ле отетъ до мора~~ з право до мора,

Колико є наше горе црне!

Све є облакъ приписка еднако,

свудъ се чуе ѥка и грмлява,

свудъ и подъ насъ мунѣ сіевао,

а насъ єдне само сунце гріе

и доста є добро примарило

Ка є ова брдо ~~доста хладно~~ вазда хладно.—

обрадъ

виђесте ли чудо и знаменѣ

ка се двіе мунѣ прекрстише

Єдна сину, одъ кома къ ловћену

друга сину, одъ скадра къ острогу

крстъ одъ огня ~~дивани~~ жива згинише,

охъ ~~Арамакъ~~ диванъ ли бѣше погледати!

у свѣтъ га іошлъ ніе таквога

ни ко чуо нити ко видіо,

помозъ Боже ядніемъ србима!

и ово є неко знаменіе.—

Вукъ раславчевић

нашто мѣришъ ~~драшко~~ Цефердаромъ драшко? (воивода)

воивода драшко.

хоћахъ убитъ єдну кукавицу,

а жами є фишекъ остетити

Вукъ расл

немои драшко такоти живота!

не валя се бити кукавица,

~~а~~ али незнашъ рћате не была

~~є є она~~ дацу оне шћери лазареве (цара)

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Анде Јеванка гранд на брата изјавјујте на говорну Арану Јелене Стојана.

Сердарів Вујкова

Што грмиш Ковачићи дан?
А. ствиста Турци нису тврда!

Вујкова мајка говори.

Јоваћани дто дредјеза,
и свакон сриц з Хватјемо,
ко Ђора град Анде мету намо.

Син мајке грна невјеру

Тјешјетке мајке аманата би Босјем
Е Еро мајке е невјеста намана,
а недјете медју хватјем,
з Ђекиле у ко вамо дјз Ђеку,
а мене у да мајко покојнете.—

Мајкине дредјеза, и брјатјене се ко крстјена одкидајмо е дјецем.

~~Ка~~ Мајкина о малом ненотјешјене на зетјеви, надо будјем
за мене неке мајке.— Мајкин у се макни на Арапје а
~~з Ђоно народе мене~~ а народа Ково будем.

Ковачка

Тоје а дјецем на среће разјешјене,
За невјеста ~~Ђрдна~~ а ~~за невјеста~~ Сирјетна сарјенјеја,
Нашем згрем за Ковач ниразјене
и ~~стане се ковачка ненаћјене~~ по зеле се Ковачки ковачи,
Е дјаци згрјеше бједне од среће —
Задјазјеме бједу и дрјеваћу
За правјено ајдјеле изнебјеме —
Небјеме мене сврх тјешадјеме
и изјеркоме се крвјеу изјјеме —
Великаном прокјете мене зјјме
на ~~ка~~ раздјраћјеме изјјеребо
Срећа ~~Ђоа~~ ајме грдно сарјеме
Великаном грдне мене се ~~коваћа~~ з Ђрно
Ајмо ~~ајмо~~ ајмо коваћјеме грдно
Те се ствиме мјеме Ђрдно објеваме,
Великаном грдне Ђјкабеге
Тјешадјеме рада изјбеге —
Бранкобићу ковано Ковачко!

О прокјета ковачка времо!
Кјде ће срета дај грдне малајме,
Ђе ће ватјеа мене з Ђрдо,
Сајта дај мјнјоћу ода несрјеће
Са ненобе ода мајкјатјеме —
Те ће грдјеме данас грдјеме ство —

~~Ко изјеме ће срећи надјеме~~, Јатјеме се сврх ослабјеће?
~~Ко се дјеца мене ковачка~~ Јатјеме се изјеме ковачке? —

О мајкјеме! Ко ће мезабједе! —
Ко се Ђрдна Дјаволодјеме зјебјеа!
Ковачкјеме Ђеме Ђјаволјеме!
~~Грдне Ђрјеме, Ђрдјеме~~
Грдјеме Ђрјеме, ће Крајне раздјраћа! —

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE GRUJOVIĆ

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Войвода ~~[illegible]~~ Милия

Чуетели коло ~~[illegible]~~ како пѣва?

Ка'е она пѣсна изведена?

Изъ главе е цела народа!

И имаю разлогъ црногорцы

На насъ дити проклету гомилу —

Несмемо ништа започети

Што би народъ къ витештву зажегло,

Што би свете кости прађедовске

Огранули, да у гробъ играю —

А ка' гуске све нешто ћукамо —

Удри врага не оставъ му трага,

Али губи обадва свѣта! —

Войвода Станко (лѣб.)

Имашъ разлогъ войвода Томашу!

И да богда трагъ намъ се затро,

Кадъ подъ овомъ живѣли марамомъ!

Штоће ћаво у крштену землю?

Што гоимо змиѣ у нѣдрима?

Каква браћа ако бога знате?

Када чуе образъ црногорскій,

~~Када плѣнъ на вѣру христову~~

Када явно на крстъ часный клѣнъ. —

~~На крстъ часный када явно плѣнъ~~ —

~~Вукъ раилов~~ Сердаръ Иванъ

Што би ово те гоитъ недођоше

Озринићи нами крамчници?

А безъ нихъ се пословати неможе;

Наедно се болѣ разбирамо! —

Войвода Милия

Отиміли су на станакъ турцима

Да некакво роблѣ мѣняю,

Ема самъ имъ посла поклисара,

Текъ се врате да овамо иду

Да хитаю да не данцубимо. —

Е ово ме већъ траяня ме. —

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Дотоме и отпрвати.

Вукъ Караџићъ

Кво иде данъзданка лиди.
Помиоосмо овде ратници
нестаде ми хараџ з коњице
а нестаде Турчинъ з пушке,
брат и Крнетъ изъ поле тледети
да ако се тиче ми помоћи.

Сердаръ Вукота.

~~Ми~~ Мислимо да преда дотемо,
ма никако немогасмо боље,
но ~~Вукота~~ пецирем ~~сазорсе~~, ~~се~~ и Мерви бе лета,
са Кутими двадесетъ Арнадесетъ здравацъ,
~~пазарали се Кетоме з~~ на згуру и Кетоме западнуи,
дочекали Карвеанъ од никшића
покольисе на друмъ са Турцима
Кетрнаестъ пусоци Турчанъ
и узели ми седамдесетъ коњацъ
и две три чуваи родиме —
па ми дота Кнежа од никшићанъ
~~на Ђурђеви дасе саст~~
и з Кнежу десетъ побратимствацъ
на поляне дасе састанемо
да ми за мало рабо на одмуте
тасмо били на ланацъ Турчина
и Богасмосе мало задоцнили

Кнезъ Бајко.

Што здорасте Камиза (Канетанъ) и никшићи?
штасте ми мени вера дати?
да видиру ~~[illegible]~~ з пушке.—

Сердаръ Вукота.

Но знаемъ Бајко, би ми мени била,
од добра се ионе добрено ниє;
Ка' не преде Турци добровати
да з мири размирци обе
рогови.

~~Би ми Кетка пастанакъ ми~~
рекеница бели метъ Бема
око родиде али око другога.—

Кнезъ Јанко

Би рогане, Грдна разговора!
дали незнаемъ Вуке од никшића
з нашу се Влаку неизкласмо,
да нашъ Кнезъ довекъ Кафе
за Крваве наше сасјаванъ.—

Вукъ Марковићъ.

А ки Боса се ~~[illegible]~~ Но мало чадиле
Ко непотрвени' слиди на састанакъ?

Кнезъ Јанко.

Ка' мори пре но би з Кетињакъ:
Вукъ Мандушићъ и Вукъ Мићуновићъ,
за ножеме се Камизом Канетанови
око вере ~~Ка' мори пре~~ нешто поговори.—
Доста од Одомъ они загустиме
з ножоме и крајуне риеци —
пере Камиза, Мићуновићъ Вукъ:
Ја самъ Бјелиграде Вјаме од Кедић!
Боља ми е вера него Влад!—
Јаве дјемеми Бриљку сабљу пашемъ!
Кајтеланъ самъ од царјева града!
з нашъ владамъ од Крајна Будимаца —
Кедић лиса е на сабљу дијо
~~до нашу вардо гомоду~~ Па и царство сабљу дјелиме
Не мори Прему оста за господство.—

растали се митуновићи вуче
па се хамзи попримаче близу:

Какво власе, Кремска потурице?
Ђе издайнику болви од вилеза?

Какву саблю, кажешь и косово?

Далъ на нему за едно не бѣсмо?

Па я рва и тада и сада;

Ти издао пред и послѣдъ,

обрляо образъ пред свѣтомъ,

похулио вѣру прађедовску,

заробио себе у туђина.—

~~Што градове и господство кажешь~~

Што се хвалишь градомъ и господствомъ

~~Сви градови турски~~ сви градови што су до насъ ~~сви~~ турски ~~градови~~

~~Ту нити е града, ни господства~~; Е самъ ми ти их обѣдо мраморѣмъ.

Те ніе су за лѣде градови ~~нотавт~~

Но тавнице за ~~[illegible]~~ невольне сужне

Бичъ самъ божи я сплетенъ за тебе,
да се ставлятъ што си у радіо.—

~~Те да знаш еръ и бог зарієшио некъ знаш што е бог, згрешили~~.—

Мнозина.

Митуновићи и збори и твори,

Србиняга іошть рађала ніе

од косова, а ни пред нѣга.

Кнезъ Янко.

Іошть не самъ ліепо казао

Око шта се ~~[illegible]~~ настанакъ покласмо

у Ерклисмо вука съ капетаномъ,

и знате нашу момчадъ озринићку

Ђегодъ дођу свудъ замећу шалу.

Врагъ донио на састанакъ бѣше

и старога ~~брунчови~~ оцу брунчевића

и у нѣга некаква шишана,

~~Лакатъ ито не бѣше дугачка~~ лакатъ у ньой бѣше алъ не бѣше,

обѣсио пушку орамену,

па четука тамо и овамо,

по поляни, као сви остали;

А одовудъ некій од нашіехъ,

у мимогредъ покраи оце мини,

и тисниму од лакта рожину

~~врхомъ, турской краткой у грлићъ шишани~~ нѣговойзи у грлићъ шишани,

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Горе ~~[illegible]~~ сдино. Пре столине другове
Све тонада мертво одъ смиеха,
а отца се куди мештити
што се реди одъ толико лидуха,
Докле вутра з тушку рофину,
~~Где отиде средно то~~
Где одма помушномо гредно,
подиемо се отномъ изъ пушнаста,
направимо честнаестъ толиката,
шестъ наниета деветъ ненавиетъ.—
~~Сидо пота ка се раздоиемо~~ —

Богданъ Тушанъ.

Време е дане отиемо,
Време е да што з чаиемо —
Нашъ е носа сузда протуйао,
Кадъ отиде братъ некрштена
нетте отиъ Кои ми разбезетъ. —

Сердаръ радонић

Свакъ е дома кое одъ потреде,
Амъ ниеси тетъ мартиноватаръ
и ниемъ бегъ неке новине,
а бегъ нетъ се нитко неморе. —

~~Кнезъ~~ Кнезъ Танко.

Танте. ми ди данко поседемо,
Ами дома Танте да седемо
Даде се нами тешко не разтан
а Ево мо Ікао отиде мими
Ве за мнаку звоно притиравидту. —

Да се бурдма како кои мори.
а ја ушадемъ тешко наке надне

Богданъ Тушанъ

Годъ оне ~~нетъ братиетъ~~ мартиноватаръ.

Бурдъ митуроватъ

Ево и ве, бетъ се на нетасмо!
а Ево се ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
Кои светоби ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ се прича;
То е вама доиета еремоба
Еръ е вемна поманъ мере доби.

Бошъ Вида Томанъ.

Нелиоъ бурда и остана братко,
Давно ди смо ми на станакъ доиени,
Нисе нешто рурно догадило
Несмовни се мало одузили —

Романъ

Еми вино ште посведило?
~~Еду се ште посведило.~~
Кои свеште е вама ово Крстомане.

Бошъ Томанъ

Ни свата метъ ште било,
Но ни бурдъ трему угредиме.

Бурдъ Митуръ.

Какву трему, рурамъ ли се здиеде?
Ди нъ пригои што се догодило,
А недоиче свакъ те ве слушати,
Лакве после свако радо слуша.

Бошъ В. Томанъ

Пренратъ би ратора Бавоме!
Ми израсмо з коло из гостиме,
ретасмо се на окомо вишоте,
докле пушке изъ виме пуштеке (вида)
пре одна и ковтокъ поклиме:
Кое вилезъ! ~~ако доа знат~~ Кие добрии знакъ!
Поведе се ратъ прогоречко,
Поклети се онои нарасмо:
~~оно~~ ~~Какво~~ радо ратъ се среда горе урне?
Видъ, ~~е~~ рекосмо: на мисли ди нас.'

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE DURDE CRNOJEVIĆ

докле двіе одна иза друге,
цикъ! цикъ!
~~такъ! такъ!~~ (опетъ издушитъ недаше,
и кликуе човѣкъ као пріедо-
оно ніе бојъ некакве муке!
у грабисмо пушке, потрчасмо!
кадъ опамо, имашъ што виђети:
мујо алитъ ~~пашинъ~~ турскій кавазбаша
одвео намъ ружу касанову
и з тека съ братомъ наймлађемъ:
Ево има више ногодина
одъ ка' нешто међу собомъ главе;
али ко би моја помислити,
да ће узетъ Србкиня турчина? —

Роганъ

Ћудъ є женска смешна работа,
незна жена ко є какве вѣре!
Стотинуће промѣнитъ вѣрахъ,
— да зчини што іой срце жуди. —

Воив. Томашъ

~~Іошъ~~ ніе самъ ви све іошъ и сказао:
~~истина є да є касанъ бруна,~~
~~ружа баше као турска вила,~~
куку оной души за довіекъ
те є ружи нарокъ изгубила
те є дала ружу за касаномъ
затворила вилу з тавницу —
Еръ є касанъ брука, неволяла, ~~и з кліства~~ —
и чуйте ме добро зрногорци!
трагъ потрагу мена погинуо,
да ѣ бѣше Србинъ з грабіо,
ако хотахъ главе обратити,
та неволя какоме болѣла —
~~на неволя какоме болѣла~~ —
Ема кадъ чухъ є оде з турке,
~~нехтѣхъ пуштити да ми се потурі,~~
већъ кудъ камо неби размицаня,
но за нима з ~~потоцъ~~ потеръ пођосмо,
на силунѣ ~~вѣтра~~ сора стигосмо сватове,
~~посакосмо~~ те з бисмо обадва алита
а прозъ турке несрећну невѣсту, Усмо згодно образъ озрнили,
и одъ бога діо изгубили. —

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Кнез данко.

Горе грани судна доводиде!
Јесмо ово теза посмолана?
Несмемо ћутити, нити ћутимо!
Несмемо [illegible] збити, нити є збито!
~~нити ћутимо~~ неке мисли натјерати говоримо —
Када тјесна до мисли, не мало,
Када ћутити нити треба не знамо!
Када само туђе много разумијемо,
Бездан мисли моје нијеколико —
Ко разрати, у чаш — не зорати —

Владика дјетинобити да сјеа сјајним сјајем на
очи изиђе мети штима. —
Пјеса мисли изнутрити.

~~А~~ и ~~Кад~~ се дрпуне објако владико!
Но отјерани објанко мисли
Свако недаћ нити те чути одъ беда —
А ти се нијесто земјеро,
Нити нити здјопимо, нити наш отјимамо —
З одјеци се Ваш зелени дома —
Само се мјешамо ~~нас зовемо~~ посмоли Бога нитора
Нити нити сједимо нити за сјенати мофемо —
Крајњо нијесто згрешили ~~на ти~~ у намјети —
~~Зато ти се сјати~~ здјеми ти се сјати нити пјрмо —
А ти ~~се домо~~ (зовемо) иде много мјеленсада. —

Владика дјетинобити

Слушаћ пјесме, и остаје дјанко!
Нијесмо ми се нијеко ћудити,
Нити ми се пјесме разјезати имени
Нити ми тјера кајте се зјаламо —
Ко на дјаво, а ти имаш Бога
Биће биди по очи ниђе дјадоме;
Ја мобиле нијесмо ~~одъ~~ [illegible] будиште —
Ко є срећа дома, ~~ниђе нијесмо~~?
Не дјелиме се одъ бјесјетна Ко[illegible] —
Нијеко ти є ко' нијеко мисли —
Ниђе дјелиме одъ домаћијеја,
Дјецица се дјетјетјем изјјрјема,
Јеси домаћа ниђе надјеме изјјрјеме;
Сјајни свијета свакоји ћуђетји нијеће,
~~Дјецица~~ пазјетјица
Земља нијесмо мјенјемо,
Крјетјаћа се изјјиђати мјемјена,
Бјеже, ћабоме дотји з свјатоје —
Не ~~се~~ свјети сједјеки зјамјети —
Зјоје ћјеми, одъ Бједа ћјета —
Ко се ћоме хјватаје за ћјеу —
Надъ чјабјеме се надјудјати пјуке

Кнез пјаде

Нијеко се мјери Кеда Кјебатъ нијетјеме?
~~Нити ти~~ Нијеко здјарз Кјтјиме Кеда зјопјети нијесмјеме —
~~Пјетје~~ ~~нијесмо~~ Ја мјеје се кјоза зјекјае, (Пједјеме)
За Бога мјеје свјати пјатјеме!
Зјамјеме нијесто, а нијеамјеме нити зјамјеме!
Ја пјрјема пјатјеме, а пјрјеке свјидјатјеме,
~~Ти~~ домаћа ма Бјогјоз дај з мјјеме,
А свјатјо, ~~нијесмо пјрјеј пјрјеј~~ нијемо се мјјатји!
Кјако ти мјеје зјана дјеће моз
Чјабјеј ти ослјеј Кјаје Кјосјокјем,
А мјеје зјиђеј пјуке сабјезјем,
За ћемјеје, ти сјеје нијесмједе —
Бјеесна бјеесјем очи нијеђједе,
Бјеје се пјрјечјеј, свјеђ свјаје зјрјоме —
Нијеко з зјем доме мјатјеј мофјеј,
А нијеје зјемјеје нијеје на свјеје —
Све є мјеје ћјабјеје свјаје мјеје
Зјаздјаје зјемјеје мјјеје домјеј —

BIBLIOTEKA CRNE GORE "ĐURĐE CRNOJEVIĆ" NACIONALNA

войв батрић (къ кнезу раду)

Имашъ разлогъ, али не толико!
То се могло све лѣвше казати
да му тако ране не врјеђаше
и гркомъ га не отрјешъ тугомъ.—
Сви муче нико ни у носъ
коло ~~тое~~.

~~Сабаде соко бало, нигда мрјетъ нећ~~

Три сердара и два воеводе,—
са ниховo тристе соколовахъ,
сѣ нима ~~сабаде~~ бало ~~[illegible]~~ у тридесть змаевахъ,
мрјетъ неће докъ свіста трае:
дочекаше Шенђера везира
у врхъ равне горе врћевске
и клаше се лѣтный данъ доподне;
некће Србинъ издати Србина
да га свіетъ мори прискоромъ—
Трагъ даму се попрслукаже,
ка не вѣрной кући бранковића,—
но сви пали сданъ кодъ друга
пѣваћи и турка бјежи,
а Троиза само претекоше;
ранѣне ихъ турци ~~[illegible]~~ прегазили
подъ гомиле мртвіехъ туракахъ.—
дивне смрти ~~[illegible]~~ просто имъ млеко.—
Внацима богъ ће учинити,
спомень души, а прекаду гробу:—
~~Три хиляде момка еднакога~~
на Шенђера у дриша везира,
приђе зоре, на поле крстачко;
~~[illegible]~~ прегаоцу богъ дае махове,
разкрхаше силу Шенђерову,
благо томе ко се ту нагнао,
већъ га ране не боле косовске,—
већъ турчина ни зашто не криви,—
витезови Срби врћевски!
луча ће се вазда призирати,—
на гробницу вашу освешћену—

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE DURĐE CRNOJEVIĆ

Вукић Матија.

Без муке се ништа неће створити!
Без муке се свијет не може обновити!
Знаљство је изврх, знак свијетлости —
— а у тијесној повезаности душевној,
Коијем се тијеле Господњеме —
Блажено Лице ко добијеш сјајну,
и мјесце радости и продужи —
— Бијина земља, бијеле полјане —
Нијесу довољне за свијетлости земље

Влад Петровић. матиј свима народа є свијет-

та є земље ~~[illegible]~~ Кмиљ земље Лице,
Онде пјева и млодиће тјешна —
Є ми мислити — а у земљетвеној биједа —
Онде индеко затиче мојмаша —
Вукић на обиј (свиј) прави ниа —
Ка' Лице ниа на слабо робиста —
а у Лицемиљ Лати новиа за брати,
до ће ми се ко мојмашин прати,
То є индеко земљетвеној научитиј —
а ко свијет мојмашиа Крстити,
и замислиа земљетвеној ~~[illegible]~~
Слободи прати, свјетлиа —
Лица и Крсти, дин сјајна слиа
штитиа є на земљетвеној радости —
— Слободиа и мирје Кмиа Крстити,
у матиј земљетвеној Средиште —
То є Лице једно — и ми друго —
а ми Лице на свјетлетвеној тијесно,
Кмиа є и мјесиа одрасто,
То ми Лице у Господњеме Лице —
Зашто се Лице на земљетвеној мијешају!
Што ти земља ~~[illegible]~~ Средиште?
Лице земље — Господ Господњи?
Лице пјева Крстити мирно!
Сјајно ниа доћи Лице свјетлости?
Лице — Господ — То є ка мјесиа,
Ка то да є Лице мјесиа —
Брати ниа од дјеце обновиа,
да є мјесиа сјајна у свијету,
да мојмаши — ко да ниа новиа —
То земља недовољна земље,
мјесиа ми є земље заслужио —
— Мјесиа сјајна,
У то ко мјесиа Господ ниа замислио?
Иде прво на небиће Господе!
Лице прста, домиа ти є земље —
Гнева земља Господа мојмашиа,
земља одлазиа, земље и мјесиа —
Земља, мјесиа! На земље земља,
Лице земље Лице — и мјесиа —
Нема дјеце Господа непрестана!
Нема дјеце ко Лице мјесиа —!
Лице од земље, мојмаши ниа!
ни земље ти изврсти земље,
~~[illegible]~~ Ка да ниа ко мојмаши —!

Сарајлија Никола

Тоје ниа и антјем Господе!
а Лице ни у Господу Господу,
у мјесиа земљетвеној Господе!
Ка' о мојмаши Господ Лице,
ни у є ниа мјесиа, Господе! —

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE DURDE CRNOJEVIĆ

Влад. ~~Дан~~ Трза се као из сна.

Влад. Дан.

~~Влад.~~ У дри за крстъ и за образъ пначкій!

Когођъ наше свѣтло оружѣ,
когођъ чуе срце у прсима,
хулителѣ имена христова,
да крстимо водомъ али крвлю
трсебимо губу изъ торине —
некъ ~~у~~ пропое пѣсна одъ ужаса —
- олтаръ правый на камен ~~кукавый~~ крвавый —!

Сви главари скоче на ноге съ великомъ грагомъ. Тако вѣћъ никако!

Влад. Дан.

не.... не.... сѣдте да и гостъ зборимо
— я бихъ браћо съ обштегъ договора, —
да главаре браће изъ турчене
дозовемо на обштему скупу,
да имъ дамо вѣру до разстанка,
Е я бисе како обратили
и крвавый пламенъ угасили —

Сердаръ Янко.

Хайдъ Владико и то обидимо!
ма за фаиду нати божу вѣру!
што се цркнимъ задои ђаволомъ
обешта се нѣму ~~задовіека~~ — довіека —
онитѣ намъ и безъ вѣре дати,
међу нама стати, на деблятѣ —
какве су ти они поглавице!
називлю се цареви синови. —

одправише три четири друга да позову на скупу турске поглавице —

~~Коло~~

Нови граде сѣдишъ на край мора!
~~броишъ синѣ, морске~~ и валове броишъ низъ пучину,
како старацъ на каменъ сѣдећи,
што набрае свое броянице —
дивна санка што си ~~одномъ сніо~~! онда сніо!
млечићи те моремъ подузеше
црногорцы гиромъ опасаше,
састаше се у твое зидове
покропише — ~~водомъ~~ крвлю и водицомъ,
те одъ тада не смрдишъ не крштѣ —

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Хорват — Тамо су Србе ти хвалдати
да Турске тобоже, витезе,
Светиње са моједни Турко гајеш
на Камено Поље пуштено —
Турској кетин ту мене потиру,
сва у бану у одну грудину,
мора и данас витез Кантиуруну.

потрчавше Турке, а коме седаше осамсто тисућа Турака.

Гутоме ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ сви мајка и медаш пред собом.

Краљ: Зенко:

Куда се иде ~~[illegible]~~ Камеграду?
Шта разговор катанац ненаруке?
Но ноћенаке. Мноза мрјаке!
аху — Ам — Кадија медолиту.

Тамо осјерени Краљ осјетитки!
Ту ноћ Кадаи грјуи нете.
Слобина се скупина славеној
свеј Турака и Турковраја,
Ја знам живо и Косово окружени?
За мирним Крви мјетјеваке
него Кадиа одо земаја ниеваја!
За радјна да чаћемо видјено
и смирјено две народиње
Херцеговце и наше Абзите —
На бојне ~~[illegible]~~ и братство и мите,
За радјено да нас помирјено,
аиз одо мора вјеру у Турске!
Ја ту Турби ноћ пред Кумана
Ја за виђа братско мито дати — Косово смирјено, дисарт преживено,
и Крвавиње Турке одјетено —

Хорват

Еферидиа ти незгоде
Око пута се ово окружило,
Но ти Крвав ноћ Турска —
а мудар ти и Катурбетник, Карпу.
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Кнеза, у Турске грудо,
~~[illegible]~~ и некиклу ти ту Турбудо —
Ам ти се ноћ пута ненете
Но Турци е ово Косово —

Муре ушета сваки и медаш пред собом. —

Влад. Дах.

Вјере Драгу, Кон сва у Турбанке!
Кон сидиме на пјесме недјелне!
Ти мозјиме за Турске ненедоме
сва свјетла Кола у Просјеру!
Ти Кон си разбиј Турске,
и ниђе Твоја Турска свјетлога!
и назва то Твоме мира мировина!
Ти си Турске сваки отрбио,
Турска ти у инјеме сјенемо!
Ти ти Косову дорјеме мировину!
у Косу ~~[illegible]~~ годе у мјеке
мировина и у мјеме Твојима —
Проведри ми Дјеце горедјне!
у Косу од нас муке и Турске!
и слуђеном обичаје градјанјестви.
Да, све су ти Крви Косово!
Турска ми мр невјере, па вјеру —
~~[illegible]~~ у мрјеру Турбоно —
ито е Косово, ~~[illegible]~~ Слепо оружје!
Ријеђе Турци мрско и срдо мр Косово у Турску —

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Међ' заједа и хладна прјетња,

а камоли јемада инвитрена —

и ми мерјетем пуна раме свеча,

ами сиромиз чекаш метуј'м"

Арапи прјетњу, ~~о~~ Калиф избјеже чекаш —

Слободјемсмо земљи приведени —

Али ~~сами~~ е одсе лице, ~~ко~~ Те ~~у~~ наћесадје

мови свободјемсти ~~(...)~~ мисјетуз

кого ~~сами~~ орлов Христов чедо —

~~Заборавимо~~ за вјетјемем братомем или сиромем,

~~Пуштајемсмо~~, ~~можетј~~ умјерава — пуштај власт, мимоћи у Христу —

натјерао е грофов не ћудјетсе —

из ~~Тјела~~ изјуре — весеље наше — из ~~ка~~ изјуре бедрје е небо,

~~ка~~ изјуре бјесрјеје е душа —

отј' до мене е очима бјетјем!

Срдна пјесма изјуби да не мирим! —

Ладј' бјо ми се з'правно пјесмо,

ја ми свјетли Христа лазарева,

— Е слабјо миломе метуј' срдце —

душа бјо ми ладна мирна бјела,

~~Ка~~ ~~слабјо~~ Како мирно ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ те,

Када бјетјем и изјубјетјем ~~[illegible]~~,

дјемаш у мјрету Лавину —

Зрјетје се мјрно поведје мимо очи

Скендер-ага.

Ајде ћудјемо мене ми Анре,

Какаћемо забаву ~~[illegible]~~ бједно?

Видјемо еда ли бјо мјетје?

Али Кане за судбје мјаве?

Мјетје потоко з'вјем з'вјера,

Кеће з'вјера свог ми ћуби,

а на ~~[illegible]~~ мјрјетјем свјетјемуз —

~~Ми~~ Али ~~[illegible]~~ Кане бјетје з'бјетјемуз?

да ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

Попац.

А се овим изудимо радости!
Нашо времешта за Турске земља
да та Турко не превариш —
а Турина земља не сами среда
да се по ту ~~одо~~ ~~ненобиедо~~ ненобиедно —

Кнез Данко.

Кади ме Турска Турске сами Дно земља!
Казати сви: ~~ненадемо Турске~~! да сами ћи сиро!
Кутку збуђен Данко се бојаше —

Кнез Данко

Сада ми Турске назови ова Турска:
Кади ионда тај Дамо бадиме,
По ту земља турско Дамо —

одговор

Учете ми одна мајка з земљу,
И летаће ме тајанска земља —

Бојан рендав.

Како у ме Дамо заборбиме,
да се ово Ко ће то свадити
Бачено следа Турско з земљу

Бољбада мајка

Земље турске, штетно ионда!
~~Марко~~ Ко ~~А~~ то сами Дати Дрветка ~~марко~~? ~~Данко~~? Данко?

~~Кнез Данко~~ Бољ. Данко

~~Сами~~ Турске Дрвета ово се дерем збоме!
Ево тако Дода ~~на бадиме~~ на бадиме —

Серд. Данко!

Како сами се сиротиња изгиниро!
~~На~~ з Кутку ми готове одо негде готове
Да моја Турска се Крајска Дрвета,
Турске Андриме се рајска земља, Ка' гиниш;
Како ту ми тако некиш одо Анђеле
Одговори ми нешта бадемиз Ће земља с сиротиња ми потоке,
Кад пригради — стражи се забиђу.
~~Отиђо другиме~~ Ка' у со ~~сиротиња~~ —

Бојан. на одговор

Браме мисе снага Томислава!
Дај изјати се земља одговори,
Збиђе се буде по манастирска,
И Кутки сви масла и Дженија
Кулин бијаше з све манастире
Да остави снаги и ствари,
Кулин бијаше земља на Томаше,
Ка се ђурми Просјачки Кантиће,
З Крајске сви з мисе Комјенс —
~~Бијаше~~ ~~Када~~ ~~рајко~~ бијаше з ствари негде Дај одговора
а одговори ~~ми~~ снага анђелија —

~~Бојан~~ ~~Бојан~~ Бојан. Бабојан

Бојан браћо! з Кашу з Дарино!
Ајте ово ви Крајци з Кулине,
Земља мала ово збиђе Анђелина!
Са низком с Дану з свои остати ~~мисе~~ ~~Крајци~~, остати мисе,
Кукве силе ниђе на ђиђани, —
За двострукости ми мисмо се Крајци
По Томислава ствари Крајцидолиђу!
Да Дрвимо ~~ране~~ ~~Бојанство~~ — одговор ~~Анђелија~~
Тиђе мисли се Крајци Кулини —
Што се Крајци отте на аванс!
По мисли музиари и Ђамиз;
На Дајмиђе Крајске земаниће; —
и шарени се Крајски Дође! —

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

чаене двое постахъ да постите

~~за остало чини~~ ка' за остало како вамъ є драго —

нехтѣстели послушатъ батрите'

кунемъ ви се вѣромъ обилите,

и оружѣмъ, моіемъ узданѣмъ!

у крвъ те намъ вѣре запливати —

~~никъ є~~ бите боля кодъ не потоне —

не сложи се байрамъ са божитемъ.

~~зарѣ не знате божитѣ, са байрамимъ,~~

~~тѣ свате сквате чимъ се полагаю~~ —?

Єлъ овако брато црногорцы?

Сви изъ гласа тако вѣтъ никако. —

<u>Мустай кадія.</u>

Што зборите, єстели при себе?

— Трнъ у здраву ногу забадате,

каква я — посте — и бадняке,

вы на праву вѣру товарите? радъ ноти се зубле ~~савіяю~~, ~~прувіяю~~,

аллахъ море! мудра разговора, али што те у сунъане зраке —?

Крстъ и не крстъ све имъ є наусте!

спіевати што ~~би ради бити~~ се ~~слушате~~ — бити неможе —

~~Богу~~ Богу шутуръ двѣсти су годинахъ,

одъ ка пати вѣру прихватисмо,

изметари дину постадосмо, —

ѣабо света, нема у насъ хиле!

Штоте слабо разкрште липово,

Предъ остротомъ витога челика —

светацъ правый махнети топузомъ,

одъ удара за играму земля,

Како праздна по врхъ виде тиква —

мало лѣдство што си заслѣпило?

не познаетъ чистогъ рая сласти —

а боритъ се съ богомъ — и съ лѣдима —

безъ надання, живитъ и у мирешъ —

Крсту служитъ, а милошемъ живитъ.

Крстъ є рієчъ єдна сухопарна —

милошъ база у несвієстъ лѣде,

алъ у пянство неко претерано —

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Dalne bardzo gdzieś krzyczeć odtąd,
~~Krzyczeć bardzo odtąd dalej krzyczeć, krzyczeć~~
po krzyczeć teraz uduszę —
~~Odtąd rozwiedź tajemnytne tajnie,~~
~~o tajnie dobra tajne tajnie!~~
~~Dla zabitego o tajnie ciuta nieubłaganie,~~
Ta mieszcie ceremonie bratobójstwa!
Ta ta czarka! Kto ~~umarł~~ ~~umarł~~? Kto ciuta umarł?
Da im stare przed bałwany ołtarza?
Przed ołtarza krzyż Chrystusa!
Krzyż kamienny mój pustoszeje,
a kamień ~~dobrota~~ ~~Kaboska~~ ~~Kaboska~~,
~~tak~~ potężny, dace od ciuta tchu —
Przed ołtarza będą przedstawione,
tą z dłoni ciemnotę kamienną
przedrzeć mogą budzić, bo ciemne
noc nastanie z przeszłości stro
wtedy będziesz nad ołtarzem wystawione —
O Sandome, Jezus nie bez ciemności!
O Sandome, chcesz nawet
u Sandome, ciemne ciemności!
Bóg się ~~tak~~ ~~tak~~ ~~dzieciom~~
przez proroka z ciemnością bratać!
wtedy mnie od tego ~~odpuścić~~? odciąć?
Co wyszło ciemność z mocy miłości
wyż miłości, z góry ~~tak~~ ~~wyszło~~ i
na twoją wolność ołtarza i zgodzisz
nad kości ~~w~~ ~~o~~ ~~wiedzą~~ ~~mnie~~,
~~wtedy~~ — ~~grzeszę~~, ~~zgrzeszę~~ i ~~mieszczę~~ —
z nędzą ciemną, z mocą, wiedzą,
Zbaw Ojcze i ostrzegaj!
Co Kościół ~~co~~ ~~co~~ ~~z~~ ~~z~~ ~~nędzą~~ ~~wiedzą~~ ziemi,
z chmurą ~~z~~ ~~dzieci~~ ~~ziemi~~,
~~Ku~~ ~~ku~~ ~~dawna~~ ~~chrześcijańskie~~ ~~i~~ ~~ciemnie~~,
~~Kom~~ ~~Kom~~ ~~ciemnej~~ ~~nędzy~~ ~~dzieci~~ ~~chmurzyte~~,
Ziemi mnie Sprawiedliwości Proroka. —
Kaskba bogata dace od obcych miłości?
Kakbkom ołtarz dłuższe nędza Pan?

Księżna Anna.

Esperadieu obaczę tu Kbiela! (widząc Kasię.)
Niemy na izbę Proroka,
wtedy Graficzen, ~~oznacza~~ ~~o~~ ~~nasze~~ —

Rycerz Mandylinta.

Nieboszczyk ciągle za nad
a ~~z~~ ~~na~~ ~~dalej~~ ~~bezsenne~~ ~~ciągle~~ —

Rycerz Mandylinta.

Gdy dziko wytrzymuję oko!
Epe. ~~mi~~ ~~się~~ ~~grzeszę~~ ~~na~~ ~~wyzwolenie~~.

~~Ks~~ Sąd. Anna

Z Kremlem ~~do~~ ~~Kom~~ ~~da~~ wyzwolenie!
Bo ~~c~~ ~~mało~~ ~~bogata~~ ~~proroków~~
nie ta dziś przez Esperadieu. —

Romanus Marbut.

Galpranowie grają i śpią ce,
wiesz nie ta prędzej mieszać dziś! —

Ks. Sąd. Anna

~~Wtedy~~ ~~ludzie~~, ~~Gałbu~~ ~~Przyrzeczyć~~?
~~Ucząc~~ ~~Rechtem~~ ~~dobro~~ ~~nasze~~ ~~zdrowie~~?
~~Kiedy~~ ~~ciemno~~ ~~Przyprzeszłe~~ ~~chwile~~?
~~Na~~ ~~Kosmie~~ ~~zadzwoń~~ ~~mój~~ ~~nie~~ —

Rycerz Mandylinta.

Nie przeszły mi przeko wyrzuty dziko!
Kosa na Izraelu przeko ten Gałbrecht. —

Rycerz Mandylinta.

Krótko i Rozgrz na ka ce z dzieci.
Kosa przeno Kaśmy wyrzuty nowy!
A ~~c~~ zdrowo zapuda ciemno —
wtedy wyzwolenie wyrzuty Letzjen —

Księżna Anna.

Ema nasty dobra bez ~~c~~ bogata
bawi ciemność z ta Kasia
ta wyzyta ~~co~~ bogata ona Szymona,
Ka Kasia ~~c~~ bogata Izyda Szymona,
~~Izy~~ ~~ko~~ ~~ciemno~~ ~~dla~~ ~~wyzyta~~ ~~wyzyta~~ —
~~chwila~~ ~~w~~ ~~Izraela~~ ~~Kasia~~ ~~dozyta~~?
~~Ko~~ ~~Ko~~ ~~za~~ ~~zoka~~ ~~wyzyta~~ ~~ona~~ ~~ratuje~~?
~~chwila~~ ~~wtedy~~ ~~Kasia~~ ~~zapa~~ ~~ciemno~~!
Ja ciemnia za ~~c~~ ~~bogata~~ ~~dozyta~~ ~~dozyta~~ —
Epe. ~~mi~~ ~~nie~~ ~~zatkam~~ ~~dowiedzyta~~ ~~Izyta~~,
Jezus dawn na bogata ~~rzeka~~ ~~chan~~ —

NARODNA BIBLIOTEKA CRNE GORE DIGITALNA BIBLIOTEKA CRNOJEVIĆ

Вукъ Мићуновићъ (шавши на ухо сердару Янку.)

Овай дрѫи ~~мухамеда~~ за ренъ, ~~мухамеда~~!...

и пушћи га за довіекъ нете!

Докъ почине кучка, али жрвни.—

Скенд.-ага (види вука ће шавши.)

Што є ово брато цр ногорун?

Ко є овай пламенъ распаліо?

Одъ кудъ дође та неерећна миса!

о превѣри нашой ~~дазб~~ да се збори?

нисмо ли брата и безъ тога,

у боєве єсмо ли заєдно?

на ~~ударце~~ шиторе єсмо ли заєдно?

~~пѣвамо~~ зло и добро братски дѣлимо—

Ко са млада, на гробле пѣачко,

сиплѣли се булахъ, ка' ербкиняхъ?

Сердаръ Вукота

о проклета земльо пропала се!

и мети є страшно и опако—

или имахъ младога вилеза,

у грабишъ га у ~~цвѣту~~ првой младости—

или имахъ чойка за човѣство

свакога ми узе прије рока:

или имахъ китнога віенца,

кои круни чело невѣстама;

пожнѣшъ ми га у цвѣту младости—

у крвъ си се мени претворила—

истина є ово ніе друго!

до гомим, костихъ и мраморахъ

на коима младожъ самовольна,

показує торжество ужаса—

о косово ~~къ содому отишло~~! грдо судилиште!

насредъ тебе содомъ ~~пр~~ запушло!—

Вукъ Мићунов

Пи сердаре, грдна разговора!

Што у момци ~~срда пѣачкога~~? ~~срда пѣачко~~? прсихъ ватреніехъ

у коима срда претуцаю

крвъ ужденy ~~искромъ благородномъ~~? пламеномъ гордошћу

Што у они?— жертве благородне,

да терелазе съ бойніехъ полянахъ / у весело царство поезіе,

Како ~~[illegible]~~ роене
Како ~~[illegible]~~ свете Кајмакчалане,
Јуз лице зрака, ~~[illegible]~~ на небеса —
~~Зарад ти Аврора ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~?~~
Кој ти даде бујне одјеке?
Нова Клоту, а он изјде,
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ мајаке у ~~[illegible]~~,
Потајности ~~[illegible]~~ на ~~[illegible]~~ —
Грдно ~~[illegible]~~ на грдне ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~,
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~,
Смрт се ~~[illegible]~~ не под ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
Како ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ —
Ко спомиње Косово, милоша,
~~[illegible]~~ на ~~[illegible]~~ срећу изгубиша —
Алеј Милоша, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~,
~~[illegible]~~ у ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~,
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~,
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ —

Сердар Илија Петровић

Од мухамедова и ногајска у ~~[illegible]~~!
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

3

Коло пое

Лѣта клетва паде наизрода!
прокле мати одъ неволѣ сына,
ѣ те кнѣшня Иванбеговица,
~~она~~ прокле мара свогъ сына Станишу,
прогризе іой сису у посанѣ,
~~и млеко~~ райско пиѣ прогу у нѣдрима.—
Лиже ѣецу родительска клетва—
Станиша є образъ озрніо!
Похулио на вѣру Христову,
—на пначко племіе цурноево,
обука се у вѣру Крвничку
и брацке є крви ожедніо—
Грдне ~~Треске~~ треске по врхъ лѣшкополя,
два се брата боре ~~на полянии~~, око вѣре
а око ныхъ хиляде ~~бойникахъ~~ рати
Лиже сына материна клетва;
погибе му войска свакомика;
вѣри Станко у правъ боязиту,
да съ нымъ єде мацарске ~~носове~~
о гнѣздо пначке свободе!
често ли те богъ нагледа окомъ—
многоли си муке преніело!
многоли те чекаю побѣде——

доходе десетъ кавазахъ ~~одъ~~ ~~паше~~ (одъ везыра новога кои облази царство изъ подгорице) и даю
влад. данилу писмо— влад. га чита ~~забринуту~~ замишлѣнъ.—

~~Сердаръ~~ воивода батрить

Кажъ владико штоти везыръ пише!
Нетъ нетѣмо да се крие ништа,
сви акоте окрилатитъ ~~кр~~ турцы!

владыка чита писмо одъ рѣчи до рѣчи.

Селимъ везыръ, робъ роба свечева!
слуга, брата, унца свѣтлога,
а посланикъ ~~свега свѣта~~ одъ све земле цара ~~одъ света~~
назнанъ ва главари съ владыкомъ:
~~Сили~~ царъ одъ царахъ мене є спремио
да облазимъ землю свуколику—

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Да предъ людмъ какъ Лом,
да се вїдъ не предъ мъса,
да обнїза кнїд не за нъсе
свое рукъ з грем покраї пута,
и да се реки з ждъ по прелетнемъ
Є реки кої остала мерлва
На самъ чуо и за вамъ теперъ
Порождиза света пророкова,
зна знамєнїй зрадетну єдїну
лїпу онди, що за наша капу:
дасе имена и наш наше бог...
Хаїте ко мене тоїй лоснїй мъдарочи,
Ні владико и славнїй сридарю,
Само дасте цару на бъдну,
Да примєнїте од мене дарове,
На чрвенїте как дасе вистоке —
Як як ки чудо и збрдї оретъ сонце,
Добра сабудї, конуг и за врлеї,
~~Како сваку хвалу од Кунеса~~
А камени хвалу од Кунеса —
~~Коїк да albafrocest Арнїтина~~, що би дало одгрїти Арнїта,
Да сам се ріне поконом пред оркестом —?
Ко потопка море з сребрїм,
Да ко и нему мору не кїтан —?
Кое изиде и спомоћ од дубне сонке,
Пророкова Арамнова бадїка;
Сунцте за спрпетъ како изиде ~~т~~ —!
Песнуоме се сада не разлєпа —
Мени з книгъ ~~Сарпетъ~~ що є него сурабъ —?
Уждъ мудатъ ~~се~~ — дасе ломе чудо —.....
~~Мислїм бога да свофе арамнова~~,
~~Сурпкарану мене задержива~~ —
Небо нема бъз грома гїму —
Пупина є Лока сина ~~Дуку~~ у сурпкаре оно од смеїнене —
Добре душе, кадъ гои ~~[illegible]~~ —
Кнез Лико. Песнуо з ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ пратъ водка —.!
Чуговаїте ли лаже сасиетоме!
Срена лаже сузе пролиєнїте,
Нико крутно ка' Арнїтъ не лаже —.!
Серд. Лико.
Не дорпимо ове покмїсаре!
Него дасе држе Арнїтъ,
За имъ нема нїкоїнїх не двоїм —
Некъ зна предъ, нечини нїко мере —
Крїк мїтре.
Одтиним му какъ знаїте виедако!
Изуваїте му одїрде ка' онъ Недка —
Владика да имо (одилазе)

Од владике и свеї чаварать!
Семїн наши одмездрать не тїмо —
Нерд є орати ватка удїнїватъ,
Несложнїтка, за ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ —
Не вино болїто пратїте Дане —
~~[illegible]~~ не свїет оно що мислїдеке —
Крвь є людска рана на опака,
На сваї вамъ є моранє скакати —
Пратуїте мислїму Грека —
Туре Колане Сокобан Кодїм —
Предъ Царом за збратъ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ —
Не предъ царство не изидїма,
Нїка дасе предъ свїетом рукре —
Дївлїо немать а будъ Арнївенде,
Дївлїо непарїма, а не Колнїке
Коїе закона чере з Конїу,
Чаговиму сирде не колнїкомъ —

Бурбонїу дурнїватъ Европу,
Грчкога є о Колъ и мислїма —
Всїм Крушка з Грко заїнїте —
Неимондатъ Краварїй Боєводи,
Сербїнїн — Бановда Сабонїћем —
Самомнїме Немцу ронїте а
Тїнїму нїкоме Бонапо
У за два брата Бонапартїка! —

Мухамеда II. и Мухамеда IV.

Я се сѣтамъ ~~[illegible]~~ хтіо.
Трагови су ~~да~~ многій до Пѣтине —
За горске се чосте не приправля;
у нихъ сада друге мисли нѣма;
до што остре зубе за сусѣде —
да чувају стада од звѣради —
~~Сѣкира е справна за метеда~~ —
Тіесна су врата улянику
за метеда скована сѣкира —
чоштъ имате земле и овацахъ,
па харайте и коже пулите —
спуштавахъ се я на ваше уже,
умало се уже не претрже;
одтада смо ваши пріятели
у главу ми паметъ утерасте —.

у васъ сѣнѣ на свакоѣ страну
зло, подъ горимъ, као добро, подъ зломъ —

Сврим писмо и читача на гласъ предъ свіема.

<u>Роганъ.</u>

Ето писмо, па садъ путъ за уши!
дайте муга да се разговори —

посланица везирскій, невесели, крету да одлаже
~~[illegible] невесели сви крену да одлаже~~

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

<u>Вукъ му митун.</u>

Дѣдъ ~~[illegible]~~! рижале у зми овай фишекъ!
Понесиша на поклонъ везиру,
и кажи му да е то цѣна,
Кое драго главе црногорске —.

<u>Рижалъ османъ.</u>

Какъ въ фишекъ на поклонъ везиру?
Самовольный Кавурскій хайдуче!
не збори се тако съ везирима;
~~но предъ нама одъ нихъ [illegible] народе грозница~~;
но ѣе доѣу до носе грозницу —
сузе скачу саме на очима, —
и зажучи земля ~~са~~ од кукавце. —

<u>Вукъ митун.</u>

Да ніеси у кутъ дошао
знао бихъ ти одговорити дивно,
Ема хоту нешто ~~[illegible]~~ свакадско,

Зарад одавда нисмо Хајдуци?
Отац је Хајдук родио сведочанства —
И сами Хајдуци ће остати Хајдуци,
Чисти и моји ~~[illegible]~~ Хајдучка —
Ја не тражим земље и награде;
Ала мојим трудним мајке мојој
На носи ту се предомислим ходити;
~~[illegible]~~ Оружјем мојим кићено
Мајка, ђеца моја кићаћу,
Заклонимо Турска Кнегиња размислане —
одоме Кабаја бајрактар.
Тим се дна Кокота, Кодр Мјетлетане.

Гонзалез.

Будала ми ова дна Грабова!
Око шта отац дна нагиње?
Одмах зрно ово отац некоме,
За ствари ~~Око штиф~~ и Грудета Кокотчарка
Мој грабити Као дна ојачане —
Да ми даде некакви нерета —
И што ми је до ибуфоке слатке
А Бог зна шта да радим ~~[illegible]~~ мајке —
А ти ага, Града ти чекаше?—

Хајдук-ага

Ја бојим да ми радим ствари!
Пашћа за ће Тог-ла мени дао
~~Пробиће да за~~ Кад ће бити нека ће и дим —
Моје ће мисија сада око отворити и Коко на бити
Због мене.

Е.

Кочо

Ратну медаљу нико не носи,
Што ~~[illegible]~~ ратник Турске за Турке!
Ратна Турска мисли ратну медаљу,
Сјајнијем наилазећи сјајним —
Тај ишао — бих марко Кочо!
Борили се као мајка и Турска,
На чиј Арене у Турске Крваве,
Полу земаљ Турске ~~[illegible]~~ заједно
Но помоћ ће ту Турске ~~[illegible]~~ Крвави —
И помоћ му Брата Турска
Знаде шта бомбуди Турска,
~~[illegible]~~ на широком мост телефонски
Турска Брам ишао брата једнога,
Брамиће му бомбуди Турска,
Но ту земљи шта ће изгубити;
Брамиће му бомбуди Турска,
Но одавда да изгуби сјајни,
Брамиће му бомбуди Турска,
Него отац да ће изгубити,
Да ће отац за брата ~~[illegible]~~ Турска
— Знаку се тајне пјесме ~~[illegible]~~ Кочо*
Бедро небо насмијах Турско:*
Ишао ратном надраби обичаји
Сјајним натјецај Турске закрвљеним —
Боље власе него пјесма Турске,
Била брада ће до пояса,
Рука Марија пјесма мачем и Кочо,
Крваве му руке и оружје,
Краљевина брам Турско ~~[illegible]~~ Турској,
Скоро Марија Како Кајро моје —
Турске браћи ~~[illegible]~~ му ~~[illegible]~~ — Да ~~[illegible]~~ Марија у Турској
~~[illegible]~~ — Ће ~~[illegible]~~ Марија у Турској
~~[illegible]~~ — Срета се с Марија Турска —
У Кајро на Крај Турске
Од пјесмама Хајдук Турска,
Непријатељ Турска једнога,
И данас с побједе и мајмуна,
Дивна слава Турске Кнеза
Тај ће Турске Турској у Турску!
Крваве Турске што ти Турске.—

Пјесма —

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Вукъ митун. (лежи са едно са серд. Янкомъ)

Кудъ сердаре ~~[illegible]~~ хотешъ съ томъ пасиномъ?

Сердаръ Янко

да е мѣнемъ озгоръ сврхъ алвинахъ!

Вукъ митун.

Коеѣ ти яде сврхъ алвинахъ?

Серд. Янко.

Несрећна ме мора све притиска,

како заспимъ недами крикнути.—

Вукъ митун.

Каква мора и каква зла срећа?

Ту ни ти е море, ни вѣштице!

но си ето ка' чабаръ дебео,

Па те сало кадъ лежешъ задуши,

мене никадъ іоштъ притисла ніе!

Сердаръ Янко:

А мени е она додіяла,

вазда носимъ хрѣна ~~[illegible]~~ уза себе

и трнову драчу ~~[illegible]~~ у овтоку,

али одъ нѣ ништа болѣ ніе,

но пасъ пружитъ озгоръ сврхъ алвинахъ!

~~[illegible]~~ Кнезъ Янко съ роганомъ лежи.

Кнезъ Янко

Како ~~[illegible]~~ смерде о ве потурице

~~[illegible]~~ опажашли ти штогодъ рогане?

Роганъ.

Ка' узлай тасъ кнеже не опажамъ,

кадъ близу нѣихъ сѣдѣмъ у скупштину,

я, носъ ~~[illegible]~~ држимъ ~~скривенъ~~ вазда у рукама,

да не држимъ бихсе изблѣвао,

Я самъ съ тога ~~[illegible]~~ на край и у тека'

Е близу ~~нѣихъ лежатъ не бѣхъ моса~~ нѣихъ не бѣхъ освануо!—

Ево видишъ какосмо далеко,

и отета она тешка ~~[illegible]~~, воня,

одъ не крети овде заудара—

Мртво е доба ноћи све става.—

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE DURĐE CRNOJEVIĆ

Нешто збори прозаичаш, да шта ће Кнез Данко и рећи?
Кад они ћутимо, онда ће бити [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [

Зара є будесе и дижу

обрадъ

да ви причамъ што ми се приснило:
народа се бише много дигло,
као некуда да крсте носимо,
Сунце пече, да очи испану,
и Гврћа є кудгенъ идемо,
докъ сидемо ~~бимо~~ ка на ово полъ,
починемо подъ едну ябуку,
и сподъ кое и поточитъ враше,
сви се у хладъ подъ нвомъ сабіемо
у беремо у релсехъ ябукахъ
Као цукаръ свака бише слатка —
попъ очита подъ нвомъ Еванђелъ,
у то доба пітъ на мартиновићахъ
дигоше се едан за другемъ,
и за нвима три четири друга,
Савъ ихъ народъ гледа куда одоше;
а они ти слуба те узъ цркву,
на олтаръ се одъ цркве примише,
и на нъму крстъ златнви метнуше;
крстъ за сія ка' на гору дизе —
и савъ народъ на ноге у стаде
часноме се кру крсту поклоніеше —
у томе се разбудихъ одъ страха.

Вукъ мићуно.

Срећанъ бно! дивно ми си сно'
начудо самъ и я насанъ бно,
бранети се одъ нечіехъ пасахъ,
и петъ шестъ самъ тачемъ прасъкао,
да самъ ђеготђъ у чету крену,
до ста се бихъ покла съ турзима.

Ердаръ Янко

Я самъ ноћасъ бно у свативе,
и са буломъ женю богдана —
~~Бномо Янка буломъ оженисе~~
у Цркву є нашу покрстисмо,
покрстисмо па ихъ привенчасмо. —

Турци едан за другемъ сви одоше, лето сетни.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Сердарь Вукота

Я сам'ъ озра натиск на сам'ъ чеда!
Знамо Турци двесто оружјата
За ~~[illegible]~~ пушки французско,
и бојати се нитко нис' которе
Кад'ъ дојдоме на брдо натрнато,
~~[illegible]~~
Али онде око Приде ~~[illegible]~~ другаш
На свакога земја на домаћа,
на свакога ~~[illegible]~~ пушка,
но мислимо, Кото ово Бог'ъ?
Ваљи ноћи, ниј' мрак'ъ бијели,
Кад'ъ али є ово Марко' озго
и Марјани за ребрата оружјати,
(ниј' од ствари Кајдова Шука)
Туђе на наш' свака грдна беде
Ајде у Ваљ брзи наградимо,
опрашајмо, да не будемо —
ондека се мало напочинемо,
и сад' дојдемо од ноћи Марка

Вукота Марјанин

Ајмо ду ноћ' ноћ'ивдемо и спавамо
за'ъ се дисанемо и ће заборавимо —

Кнез Бајко є стојат'ъ и Вукс мандјунат'ъ оно
Јер не хоће нико да разговор.

Кнез Бајко

Кнезе Бајко Ви се нешто стојат'ъ!
Забити Ви Ви немоте пјати,
него пријатељ да и ниј' мало —

Кнез Бајко.

Хоћу Кнезе ја ми єдно Бајо,
Ја сам'ъ натјерао грдно сам'ъ Вудо;
Ја оружје своје у Комета,
Бојао сам се забити немоте,
и бојао сам'ъ брзе ноћ'ивдеа;
Сад'ъ Кад'ъ онде сам'ъ Ваљи сам'ъ чедо
Приправио сам'ъ што пред' Приде —

Вукота.

Мандјунат'ъ што си ти Турчин?
Што не пјаниш, што си ћутао сиј?

Вукс Мандјун.

Ја што сиј' ја пјанат'ъ знамо,
но сам'ъ ја ћутао за'ъ ваљ' Бајо —

Марјанин.

А ти пјанат'ъ Вуде ја Бајо:
Бојиш'ъ ли се ти' ја' грдно Турчина!
А мени се ка' у Марко' Вуја,
и рекао ми' Марко' пјанат'ъ!

Сердарь Радоје.

Што є ово
Чедан'ъ Вуде! ~~[illegible]~~ робот'ъ?
Ми се досада мало ти' ћутаемо,
па и' Бојати се Марка Бојанде —
а ти досада ~~[illegible]~~? а ти Бог'ъ грдно Турчина?

Сердарь Вукота.

Шодио є до у мале грдно?
Када Шенћаров на которе здоре
Па се Чеда Бојо Ајмо Бојовјем,
Тоно Ајмо се Вуде у которе Марка,
Чеда Бојом Ајмо се которе,
Шенћерову Шенћи избаруду
у Грло ћи' Турчин'ъ Чедо,
Сломи му є у Приде Комета,
Вуде задоби мало у Турчина,
па Вудету Марку изјурнат'ъ,
Тоно є нас мало од Марка.
Па є грдно у мале Чедо
да дојде од мајстора мало —

Радоје ~~[illegible]~~

па брзо ти се нешто чеда обновати
да ручамо да домаћедемо

дотѣ драшко воивода пасе са свіема грли и целива ~~[illegible]~~
па сѣде мѣту нвима.

роганъ

Причай што годъ драшко одъ млетакахъ!
какавъ народъ бѣше на те стране?

драшко воев.

какавъ народъ! питаши ли рогане?
ка остали — не бѣху ~~рог~~ рогати

роганъ

знамо чоче ніесу рогати,
но бѣху ли згодни и богати?

драшко воев.

Бѣше брате доста меніехъ
и грдніехъ десетъ путахъ више,
одъ бруке се гледатъ не могаху
богатіехъ бѣше погалемо,
одъ богатства бѣху полутѣли
ѣстиняху исто као бебе —
сва тѣшкова пунани празновахъ,
мучаху се
~~[illegible]~~ да имъ очи прену
да одеру кору леба суха —
гледао самъ: по два мѣту собомъ
ѣде з прте какву женетину
тѣлесине мртве и мене,
потекла би по стотину окахъ,
па се носе ~~[illegible]~~ прозъ градске улице,
у средъ подне, тамо и овамо,
~~[illegible]~~ не боесе части ни поштенѣ —
текъ да стеку да се ками ране —

Князь Янко:

Бѣху ли имъ какве кутѣ драшко?

воивода драшко:

Бѣху кутѣ на свѣтъ дивота.
а ма ~~бѣху на дивно грдило~~ бѣше муке и неволе:
Пескота ихъ не сретнѣ давляше,
смрадъ, великій и тешка запара,
те немаху крви з образу —

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Бијели мантија.

А шта хоћеш, дијете?

Бијели Јованко.

Кажи ми, чиј си ти дијете?
Ја тебе нијесам никад видио,
А камоли да ти дођем,
Не ми ово рајска мјесташца.
Ти дабоме из куће изашао,
Па сада пред тобом отворена
Врата широка, па пред тобом
Као у свијет сјајан пружена,
Па ти у свијету мислиш да ћеш
Да одмах на свијет прелетјети

и чуйте ме што вамъ данасъ кажемъ
и познаисамъ на оне тавнице,
да су божу — гредно преступили —
и да те имъ царство починути,
и людима у руке у лѣсти —

Вукъ митун

Будили се ти тако прориченъ
мишлѣху ли
~~[illegible]~~ у свѣтъ ~~од~~ за кога?

Соив. драшко.

нема тога кое не бои чега,
да ничега ано свога хлада —
они страха другога немаху,
до одъ жбирахъ и до одъ шпіонахъ —
одъ ныхъ свако у млетке дрхташе:
кадъ два зборе штогодъ на улицу
трећи у то обрне ~~и~~ за слуша; —
~~па оный~~ они часъ трчи удназима,
кажи оно што ~~[illegible]~~ зборахъ,
и попродай штогодъ и поглади,
судъ они часъ она два ухвати
та на муке съ ныма у Галію —
одъ тога ти бахъ починули,
међу собомъ вѣру изгубили —
колике су съ краде у край млетке,
ту не бѣше ни єдного чойка
єданъ другогъ кои не дожаше
за тайнога жбира и шпіона;
Грбичићъ се мене кунляше,
да су єдномъ жбири и шпіони
облагали єдного принципа
предъ сенатомъ и свемъ народомъ,
и да су му главу одкинули,
бо ~~[illegible]~~ на прагу одъ нѣгове куће —
како ихъ се другий боятъ неће,
кадъ могаше облагати дужда — ?

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Централна народна библиотека Црне Горе

M

10963

398319094

COBISS ©